

**ANKARA ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

**TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ
ANABİLİM DALI
SOSYAL BİLGİLER EĞİTİMİ PROGRAMI**

**SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETMENLERİNİN POLİTİK
OKURYAZARLIK BECERİSİNİN GELİŞTİRİLMESİNE
İLİŞKİN GÖRÜŞLERİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

SİBEL ÖZDEMİR

**ANKARA
EYLÜL, 2022**

**ANKARA ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

**TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ
ANABİLİM DALI
SOSYAL BİLGİLER EĞİTİMİ PROGRAMI**

**SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETMENLERİNİN POLİTİK
OKURYAZARLIK BECERİSİNİN GELİŞTİRİLMESİNE
İLİŞKİN GÖRÜŞLERİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

SİBEL ÖZDEMİR

DANIŞMAN: DOÇENT DR. SERKAN KELEŞOĞLU

**ANKARA
EYLÜL, 2022**

Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğüne,

Sibel Özdemir adlı öğrencinin hazırladığı “Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Politik Okuryazarlık Becerisinin Geliştirilmesine İlişkin Görüşleri” başlıklı bu çalışma Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı / Sosyal Bilgiler Eğitimi Programı’nda jüri üyelerince oy birliği ile **Yüksek Lisans Tezi** olarak kabul edilmiştir.

	<u>Jüri Üyeleri</u>	<u>İmza</u>
Başkan	Prof. Dr. Bülent AKBABA	
Üye	Doçent. Dr. Serkan KELEŞOĞLU	
Üye	Dr. Öğr. Üyesi Ahmet KAYSILI	

ONAY

Bu tez Ankara Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Öğretim Yönetmeliği’nin ilgili maddeleri uyarınca, jüri üyeleri tarafından 02/09/2022 tarihinde, Enstitü Yönetim Kurulu tarafından ise .../.../20... tarihinde kabul edilmiştir.

.....
Prof. Dr. İlhan YALÇIN
Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürü

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BİLDİRİMİ

Tez içindeki bütün bilgileri akademik yazım kurallarına uygun biçimde raporlaştırdığımı ve bunları etik ilkelere (atıfta bulunulan tüm yapıtlara kaynaklarda yer verilmesi, tezde kullanılan bilgi ve belgelere resmi yollarla ulaşılması ve bunların aslı bozulmadan kullanılması vb.) uygun olarak elde ettiğimi ve sunduğumu bildiririm.

Sibel ÖZDEMİR

ÖZET

SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETMENLERİNİN POLİTİK OKURYAZARLIK BECERİSİNİN GELİŞTİRİLMESİNE İLİŞKİN GÖRÜŞLERİ

ÖZDEMİR, Sibel

Yüksek Lisans Tezi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Doçent Dr. Serkan KELEŞOĞLU

Eylül 2022, xii + 112 sayfa

Çalışmanın temel amacı sosyal bilgiler öğretmenlerinin sosyal bilgiler dersi öğretim programındaki politik okuryazarlık becerileri ile ilgili kazanımların kazandırılmasına ve öğretim sürecinde yaşadıkları durumlara ilişkin görüşlerini değerlendirmektir. Öğretmenlerin politik okuryazarlık becerisinin öğretimi sırasında yaşadıkları durumların, becerinin öğrencilere kazandırılması noktasında büyük önem taşıdığı düşünülmektedir.

Çalışma nitel araştırma yöntemlerinden temel nitel araştırma modeliyle yürütülmüştür. Araştırmanın çalışma grubunu 2021- 2022 Eğitim Öğretim yılında Ankara ilinde görev yapmakta olan 22 sosyal bilgiler öğretmeni oluşturmaktadır. Araştırmanın verileri, katılımcılarla yüz yüze-çevrim içi görüşmelerle ve yapılandırılmış görüşme formu kullanılarak toplanmıştır. Araştırma sonunda elde edilen veriler betimsel analiz yöntemi ile analiz edilmiştir. Tüm görüşmeler ses kayıt cihazı ile kayıt altına alınmıştır. Çalışma sonucunda öğretmenlerin politik okuryazarlık kavramına ilişkin literatürdeki tanımlarla benzer tanımlamalar yapabildikleri, politik okuryazar bir bireyde olması gereken nitelikleri sıralayabildikleri görülmüştür. Öğretmenlerin, öğrencilerin politik okuryazarlık becerilerini etkin vatandaşlık ve birey ve toplum öğrenme alanlarındaki kazanımlarla geliştirmeye çalıştıkları, ancak öğretim programını yeterli bulmadıkları sonucuna ulaşılmıştır. Öğretmenler politik okuryazarlık becerisinin kazandırılması esnasında, öğrenci ve ailelerin ön yargılarından kaynaklı yanlış anlaşılma tedirginliği, öğrencilerin soyut düşünme becerilerinin gelişmemiş olması, ders süresinin yetersizliği, gibi sorunlarla karşı karşıya kalmaktadırlar. Bu sorunların giderilmesine yönelik ise, öğretim programına yönelik düzenlemelerin yapılması, vatandaşlık ve demokrasi eğitimi

dersinin geri getirilmesi, politik okuryazarlık eğitimine yönelik özel bir programın tasarlanması, ailelere seminerler verilmesi gibi çözüm önerilerinde bulunmuşlardır.

Anahtar Sözcükler: Politik Okuryazarlık, Öğretmen Görüşleri, Öğretim Programı

ABSTRACT

OPINIONS OF SOCIAL STUDIES TEACHERS ON THE DEVELOPMENT OF POLITICAL LITERACY SKILLS

ÖZDEMİR, Sibel

Master Degree, Department of Turkish and Social Studies Teaching

Supervisor: Assoc. Prof. Dr. Serkan KELEŞOĞLU

September 2022, xii +112 pages

The main purpose of this study is to get the opinions of social studies teachers about the acquisition of political literacy skills in the social studies curriculum and the situations they experience in the teaching process. It is thought that the situations experienced by the teachers while teaching the political literacy skill are of great importance in terms of gaining the skill to the students.

The study was carried out with the basic qualitative research model, which is one of the qualitative research methods. The study group of the research consists of 22 social studies teachers working in Ankara in the 2021-2022 academic year. The data of the study were collected through face-to-face-online interviews with the participants and using a structured interview form prepared by the researcher. The data obtained at the end of the research were analyzed with the descriptive analysis method. All interviews were recorded with a voice recorder. As a result of the study, it was seen that the teachers were able to make similar definitions with the definitions in the literature regarding the concept of political literacy, and to list the qualities that a politically literate individual should have. It was concluded that the teachers tried to improve the students' political literacy skills with the achievements in the areas of effective citizenship and individual and society learning, but they did not find the curriculum sufficient. During the acquisition of political literacy skills, teachers are faced with problems such as the anxiety of being misunderstood due to the prejudices of students and families, the lack of development of students' abstract thinking skills, and the lack of course time. In order to overcome these problems, they suggested solutions such as making arrangements for the curriculum, bringing back the citizenship and democracy education course, designing a special program for political literacy education, and giving seminars to families.

Key Words: Political Literacy, Teacher Opinions, Curriculum

ÖNSÖZ

Yüksek lisans dönemimde tez danışmanlığımı üstlenerek, araştırmam boyunca yol gösteren, bilgi ve tecrübelerinden yararlandığım, anlayış ve desteğini eksik etmeyen saygıdeğer hocam ve tez danışmanım Doçent Dr. Serkan Keleşoğlu'na;

Görüşleriyle araştırmama katkı sağlayan saygıdeğer hocalarım Prof. Dr. Bülent Akbaba ve Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Kaysılı'ya;

Lisans ve yüksek lisans eğitimim boyunca emekleri geçen Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Sosyal Bilgiler Eğitimi ve Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Sosyal Bilgiler Eğitimi programındaki tüm hocalarıma;

Çalışmamı gerçekleştirebilmemde zamanlarını ayırarak benimle deneyimlerini paylaşan ve çalışmaya katkıda bulunan değerli katılımcılara sonsuz teşekkür ederim.

Hayatım boyunca her zaman yanımda olan, varlıklarıyla bana güç veren, desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen canım babam, annem ve ablama sonsuz ve en içten teşekkürlerimi sunarım.

Sibel ÖZDEMİR

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ETİK İLKELERE UYGUNLUK BİLDİRİMİ.....	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	vi
ÖNSÖZ.....	vii
İÇİNDEKİLER.....	viii
TABLolar DİZİNİ.....	x
ŞEKİLLER DİZİNİ	xi
KISALTMALAR.....	xii
BÖLÜM 1	1
GİRİŞ.....	1
Problem.....	1
Amaç.....	7
Önem.....	8
Sayıtlar.....	9
Sınırlılıklar	9
Tanımlar.....	9
BÖLÜM 2	11
KAVRAMSAL ÇERÇEVE.....	11
Siyaset/Politika	11
Okuryazarlık	13
Politik Okuryazarlık.....	16
Politik Okuryazarlık Kavramının Ortaya Çıkışı	19
Politik Okuryazarlık Eğitimi ve Önemi	21
Politik Okuryazarlık Eğitiminin Amacı	25
Politik Okuryazarlığın İçeriği	28
Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı ve Politik Okuryazarlık	30
Politik Okuryazarlık ile İlgili Çalışmalar.....	35
Ulusal ve Uluslararası Alan Yazındaki Çalışmalar.....	35
BÖLÜM 3	41
YÖNTEM	41
Araştırmanın Modeli.....	41
Çalışma Grubu	41
Verilerin Toplanması	43
Verilerin Çözümlemesi	44
Araştırmacının Rolü.....	44
Araştırmada İnandırıcılık	45
BÖLÜM 4.....	46
BULGULAR VE YORUMLAR	46
1. Politik Okuryazarlık Kavramına İlişkin Düşünceler.....	46

2. Politik Okuryazar Birey Tanımı	50
3. Öğrencilerin Mevcut Politik Okuryazarlık Durumları.....	54
4. Bireyin Politik Okuryazarlık Becerilerini Etkileyen Faktörler	58
5. Politik Okuryazarlık Becerisiyle İlişkilendirilen Öğrenme Alanları	61
6. Öğretim Programında Yer Alan Politik Okuryazarlık Becerisinin Yeterliği	66
7. Politik Okuryazarlık Becerisinin Kazandırılması İçin Yapılan Etkinlik ve Uygulamalar.....	69
8. Politik Okuryazarlık Becerisinin Kazandırılması Esnasında Yaşanan Sorunlar ...	74
9. Politik Okuryazarlık Becerisinin Geliştirilmesine Yönelik Öneriler.....	78
BÖLÜM 5	85
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	85
KAYNAKLAR.....	97
EKLER	106
EK 1. ÖĞRETMEN GÖRÜŞME FORMU	107
EK 2. Etik Kurul Onayı	109
EK 3. Millî Eğitim Bakanlığı Araştırma İzni	110
BENZERLİK BİLDİRİMİ	111
ÖZGEÇMİŞ.....	112

TABLÖLAR DİZİNİ

Tablo	Sayfa
Tablo 1. Türkiye’de Gençlerin Siyasete Katılımı.....	5
Tablo 2. Okullarda Siyaset İle İlgili İşlenecek Konular	29
Tablo 3. 5.Sınıf Öğrenme Alanlarında Politik Okuryazarlık İle İlgili Kazanımlar	32
Tablo 4. 6.Sınıf Öğrenme Alanlarında Politik Okuryazarlık İle İlgili Kazanımlar	33
Tablo 5. 7.Sınıf Öğrenme Alanlarında Politik Okuryazarlık İle İlgili Kazanımlar	34
Tablo 6. Araştırmaya Katılan Öğretmenlerin Cinsiyet, İlçe, Hizmet Yılı ve Sınıf Durumlarına Göre Dağılımı	42

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil	Sayfa
Şekil 1. Politik okuryazarlık modeli	17
Şekil 2. Yapılandırılmış Görüşmelerden Elde Edilen Temalar	46

KISALTMALAR

MEB	Millî Eğitim Bakanlığı
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TDK	Türk Dil Kurumu
YSK	Yüksek Seçim Kurulu
STK	Sivil Toplum Kuruluşu

BÖLÜM 1

GİRİŞ

Çalışmanın bu bölümünde problem, amaç, önem, sayıltı, sınırlılıklar ve tanımlar başlıklarına yer verilmiştir.

Problem

Eğitim, bir toplumun sosyal, ekonomik, kültürel anlamda gelişmişlik düzeyinin en büyük göstergelerinden biri olup insanın hayatı boyunca devam eden bir süreçtir. “Bireylerde davranış değişiklikleri meydana getirme, bunları kasıtlı ve istendik yani amaçlanan doğrultuda yapma, bu değişiklikleri bireyin kendi yaşantısıyla gerçekleştirme işlemine eğitim denilmektedir” (Güneş, 2014, s. 4). Bu nedenle eğitim toplumda arzu edilen, istenilen değişimi meydana getirmenin, topluma ve dünyaya ayak uyduracak bireyler yetiştirmenin en etkili yollarından biridir. Okullar vasıtasıyla verilen eğitimin öğrencilerden beklentisi, çağın gerektirdiği yeterliliklere ve yaşamını idame ettirebilecek bilgiye sahip olan ve o bilgiyi yorumlayıp günlük hayatın koşullarında kullanabilen, yaşadığı topluma ve çağa uyumlu, iletişim becerileri kuvvetli, topluluk içerisinde yaşamayı bilen, toplumsal sorunlara duyarlı, problem çözebilen aktif vatandaşlar olarak yetişmeleridir. Eğitim aynı zamanda bireyin başkalarıyla iş birliği içinde çalışma, eleştirel düşünme, sorgulama, zamana bağlı düşünme, katılma, farklı düşüncelere saygı duyma, insan haklarına duyarlı olma gibi bireye duyarlılık kazandıracak ve sosyal hayatta iyi vatandaş olmasını sağlayacak en önemli araçlardan biridir.

“Demokrasi açısından eğitimin temel hedefi; politik rol ve sorumluluğunun farkında, eylemlerinin sonuçlarını değerlendirebilen etkin yurttaşlar yetiştirmektir” (Doğanay, Çuhadar ve Sarı, 2007, s.216). Günümüzde politik sürece katkıda bulunan, bilgili, sorumluluk bilincinde olan, sorgulayan, araştıran aktif vatandaşların yetişmesinde eğitim çok büyük önem taşımaktadır. Bireyin, yaşadığı çevrede etkin bir yaşam sürebilmesi, kendini ifade edebilmesi, toplumsal hayata katılım süreçlerinde rol alması ve bu davranışın kalıcılığının sağlanması bireyin bu sürece aktif katılımıyla

gerçekleşmektedir. Burada asıl amaç devletlerde olması beklenen demokratik tutumun, politik bakımdan eğitilmiş bireylerin toplumsal yaşama aktif katılımının gerçekleşmesiyle birlikte olduğu söylenebilir. Demokrasiyi anlamak ve onun savunucusu olmak, yaşadığımız yüzyılın en önemli gereksinimlerinden biridir ve bu nedenle bunu destekleyecek beceri ve değerlere sahip olmak için bireylerin politik bilgi ve tutumlarını geliştirmek, istenilen demokratik ortamı oluşturabilmek oldukça önemlidir. Bahsedilen niteliklere sahip bireylerin yetişmesi ise ailede başlayıp sonrasında okulda verilen vatandaşlık eğitimi ve önemli bir boyutu politik okuryazarlık eğitiminin verimli bir şekilde yürütülmesine bağlıdır.

Politikayı anlamak, bir toplumun devamlılığının nasıl süregeldiğini anlamak için temel anahtardır. Değişen ve gelişen dünya, toplumları her bakımdan anlaşılması daha güç hale getirmekte, bu değişimler toplumları ve bireyi sosyal, siyasi, kültürel, ekonomik pek çok durumla karşı karşıya bırakmaktadır. Bu durumda bireyler, toplumsal refahı sağlayabilmek ve herkes için uygun yaşam koşullarını oluşturabilmek için çeşitli görüşler ortaya koyup, karar verme süreciyle karşı karşıya kalmaktadırlar. Bu nedenle bireylerin bu süreçte çağın getirdiği yeni durumlara ayak uydurabilmesi ve toplumda düzeni sağlayabilmesi için yeni bilgi ve beceriler edinerek politik bilgiye sahip olmaları ve bu sürece dâhil olmaları gerekmektedir. Bu bilgiye sahip olma durumu da vatandaşların içinde yaşadıkları toplumun demokratik olmasına bağlı olarak gelişecektir. Bir diğer ifadeyle söz konusu edilen politik bilgi ve becerilerin iyi bir eğitimle beraber kazandırılmasıyla birlikte toplumda temeli sağlam demokratik bir yaşam tarzı meydana gelecektir. Bu nedenle etkili vatandaş olmanın ve demokratik bir toplumda yaşamının en temel ölçütü bireyin politik okuryazarlık becerilerini edinmeleri ile sağlanabilecektir.

Doğanay (Doğanay vd., 2007), demokrasiyle yönetilen birçok ülkede gençlerin siyasal katılımlarının azalmasının demokrasi adına gelecek kaygısı oluşturduğunu ve ülkeler tarafından sorun olarak algılandığını ifade etmektedir. “Demokraside bireyin siyasal etkinliğinin en alt düzeye (yalnızca seçimlerde oy kullanmak) inmiş olması, halkın temsilci seçmek dışında yönetimde söz sahibi olamaması (karar alma süreçlerinin neredeyse yalnızca milletvekillerine açık olması) ‘halkın kendi kendini yönetmesi’ olarak tanımlanan demokrasinin krize girmesine neden olmuştur” (Şaylan, 1998, Akt. Doğanay vd., 2007, s. 214). Gençlerin siyasi süreçlere katılımının dünya genelindeki yaşlı vatandaşlarla karşılaştırıldığında nispeten düşük olduğuna dair güçlü kanıtlar bulunmaktadır (United Nations Youth, 2013). Örneğin Avrupa’da özellikle gençlerin toplumsal ve politik hayata katılım oranlarının düşmesinin Avrupa Birliği’nin geleceği

için büyük bir tehlike oluşturduğu kaygısı yaşanmıştır. Oriol (2014), siyasi katılım süreçlerinde gençlerin seçimlere ilgisiz olduklarını, Avrupa’da gençlerin siyasi partilere katılımıyla ilgili rakamların çok düşük düzeyde olduğunu ifade etmiştir. Gençler özellikle oy verme söz konusu olduğunda, Avrupa ülkelerinde, giderek daha fazla ilgisiz ve politik süreçlerden kopuk olarak algılanmaktadır. Son yıllarda, çoğu Avrupa Birliği ülkesinde oy kullanma düzeylerinde bir düşüş olmuştur (Pharr ve Putnam 2000; Torcal ve Montero 2006; Norris 2011; Papadopoulos 2013; Allen ve Birch 2015; Akt. Kitanova, 2019). Yarım yüzyıl öncesine kıyasla daha az insan, ister oy vererek ister siyasi partilere katılarak resmi politik süreçlerle meşgul olurken, araştırmalar politikacılara ve siyasi kurumlara yönelik güvensizliğin kök saldıgını göstermektedir (Allen ve Birch, 2015). İngiltere’de, 1997 genel seçimlerinde 18-24 yaşındakilerin katılımı %59.7 iken, 2001’de %49,4, 2005’te ise %37’sinin oy kullanmasıyla dramatik bir düşüş yaşandığı; 2010 genel seçimlerinde katılımın %44’e yükselmesine rağmen bu rakamın genç kuşağın politik katılım düzeylerinin diğer tüm yaş gruplarına göre daha düşük olduğu sonucuna varılmıştır (Mycock ve Tonge, 2011). İngiliz Sosyal Tutumlar raporu, genç katılımın azalmasıyla ilgili önemli bir bulguyu ortaya çıkararak, gençlerin seçimlere katılımında uzun vadeli bir düşüş yaşandığını, 1987 yılında genç nüfusun %76’sı oy kullanırken bu oranın 2013’te %57’ye gerilediğini ifade etmiştir (Kitanova, 2019). Bununla birlikte, politik faaliyetlere gençlerin katılım düzeylerinin İskandinavya ülkelerinde (özellikle İsveç) ve Fransa’da çok yüksek olduğu ve Birleşik Krallık, İrlanda ve Güney Avrupa ülkelerinin çoğunda (İtalya, Yunanistan ve Portekiz) çok düşük olduğu görülmektedir (Sloam, 2016). Hırvatistan’da, çeşitli sivil toplum kuruluşlarıyla Sosyal Araştırmalar Enstitüsü tarafından yapılan çalışmada, gençlerin politik okuryazarlık düzeyleri tespit edilmeye çalışılmış, gençlerin %73’ünün seçenekler sunulmasına rağmen ülkelerinin başbakanlarının kim olduğunu bilemedikleri sonucuna ulaşılmıştır (Vesna, 2015). Sadece Avrupa’da değil hemen hemen bütün ülkelerde seçimlere katılım oranı oldukça düşük düzeylerde kalmaktadır (Kuş, 2019). Örneğin, Amerikalıların siyasi bilgilerini ölçmeye yönelik Ulusal Anayasa Merkezi tarafından 1987’de yürütülen bir anket sonuçları, katılımcıların %62’sinin hükümetin üç dalını da adlandıramadığı sonucuna varmıştır. 1993’te, seçkin kolejlerdeki lisans öğrencileri üzerinde yapılan bir araştırma, öğrencilerin ABD Senatörlerinin adlarını, başkanlık ardılının sırasını ve Büyük Britanya Başbakanı’nın adını çoğu zaman hatırlayamadıklarını göstermiştir (General Knowledge 1993; Akt. Dudley ve Giterson, 2010). Amerika’da 2016 yılındaki başkanlık seçimlerinde 18-29 yaşları arasındaki genç nüfusunun yarısından daha azının oy kullandığı, genel

katılımla karşılaştırıldığında aradaki farkın 15 puandan fazla olduğu görülmüştür (The New York Times, 2020). Yurttaşlık Öğrenimi ve Katılımı Hakkında Bilgi ve Araştırma Merkezi, 2020 genel seçimlerinde 18-29 yaşları arasındaki gençlerin %50'sinin oy kullandığını, 2016'ya göre 11 puanlık dikkate değer bir artış olduğunu (%39) ve muhtemelen oy verme yaşı düşürüldüğünden bu yana gençlerin seçime katılım oranının muhtemelen en yüksek oranlardan biri olduğunu ifade etmiştir (Center for Information and Research on Civic Learning and Engagement, 2022). Avustralya'da seçim politikalarıyla ilgili olarak araştırmalar, gençlerin zaman içinde oy kullanmak için seçmen listesine kaydolma faaliyetlerinin azaldığını ve bunun da gençler arasında daha düşük katılım oranlarına yol açtığını ortaya koymuştur (Avustralya Seçim Komisyonu 2010; Akt. Martin, 2012).

“Türkiye’de seçimlere katılım oranının yukarıda bahsedilen ülkelere göre daha yüksek bir düzeyde olduğu ancak bu durum demokratik açıdan karşılaştırıldığında Türkiye’nin başarılı olduğunu göstermemekle birlikte, yalnızca görev temelli bir politik katılım örneğidir. Gençlerin sivil toplum hayatına katılımı ve aktif görev almaları yok denecek kadar azdır” (Kuş, 2019, s. 455). “Mevcut analizler, 1990’lı yıllar ve 2000’li yılların ilk senelerindeki iyimserliğin aksine, Türkiye’de vatandaşların STK’lara katılım oranlarının ancak yüzde on ile on beş seviyelerinde olduğunu göstermektedir” (İçduygu 2011; Akt. Cenker, 2018, s. 51). “Son yıllardaki araştırmalara göre, Türkiye’deki STK’ların çoğunluğunu oluşturan derneklere üyelik oranı, %13.1’dir. STK üyelerinin %69.6’sının ağırlıklı olarak 31-50 yaş grubunda olduğu, 30 yaşında veya daha genç üyelerin ağırlıkta olduğu STK’ların oranının ise %13.8 olduğu belirtilmiştir” (Yaşama Dair Vakıf, 2018, s. 59). “Gençlerin siyasal katılımları ile ilgili Türkiye özelinde 1998 ve 2008 yılları arasında yapılmış araştırmalar incelendiğinde; bu çalışmalar gençlerin bu yıllar arasında siyasal parti ya da bir derneğe üyeliğinin düşük olduğunu, arkadaşları ile siyasetten konuşmadıklarını, siyasetle ilgilenmediklerini ve siyasal partiler, hükümet, TBMM gibi siyasal kurumlara güvenmediklerini göstermektedir” (Küme, 2017, s. 47). 2008 yılında 15-24 yaş aralığındaki 1014 gençle gerçekleştirilen bir çalışmada, gençlerin STK üyeliklerinin düşük olduğu, STK üyesi olan gençlerin üye olmayanlara oranla daha politik oldukları, gençlerin %50’den fazlasının politikayla hiç ilgilenmediği sonuçlarına ulaşılmıştır (Yentürk, 2008). Bir diğer çalışmadan ulaşılan bulgulara göre gençlerle kamu arasında önemli ölçüde kopukluklar mevcuttur. Gençlerin bir sorun yaşandığında kamu kurumlarına başvurma oranı %10’dur (Yentürk, 2014). Aktif katılım yalnızca seçimlerde oy kullanma davranışından ibaret değil, ayrıca bir siyasi partiye ve STK’larına üye olma,

gösterilerde yer alma, toplumsal sorunlara duyarlı olma ve çözüm arayışına girme, haklarını kullanabilme, grev yapma, itiraz etme gibi oy kullanmanın dışında da geniş bir faaliyet dizisidir. Türkiye'nin oy kullanmada Avrupa ülkelerine nazaran daha iyi bir yerde olduğu ifade edilse de oy kullanma dışındaki katılım oranlarına bakıldığında düşük düzeyde seyrettiği görülmektedir.

Tablo 1

Türkiye’de Gençlerin Siyasete Katılımı

Yapanların Yüzdesi	1999	2003	2008
Oy Verme	61,5	52,6	48,0
Bir siyasi partinin gençlik koluna üye olmak	10,0	8,3	9,0
Bir siyasi partiye gençlik kolu haricinde üye olmak	6,0	3,5	4,1
Bir siyasi partinin veya adayın seçim kampanyasında ev ev tanıtım yapmak	6,7	4,1	5,0
Bir siyasi partinin veya adayın seçim kampanyasında tanıtım broşürü dağıtmak	8,1	5,3	5,3
Yaşadığınız şehir veya mahalledeki herhangi bir sorunla ilgili yetkili belediye veya benzeri mercilere dilekçe yazmak	18,0	9,4	8,0
Sizi doğrudan ilgilendiren bir sorunla ilgili yetkili belediye veya benzeri mercilere dilekçe yazmak	20,6	10,2	7,3
Herhangi bir toplu yürüyüş eylemine katılmak	12,8	9,4	11,3
Herhangi bir boykot eylemine katılmak	7,9	6,4	6,8
İnternet üzerinden bir protesto eylemine katılmak	3,2	4,3	7,2
Siyasi partiler dışında, siyasetle ilgili bir sivil toplum örgütüne üye olmak	4,3	2,9	4,4

Erdoğan, E., *Türkiye’de Gençlerin Siyasal Katılımı: Karşılaştırmalı Bir Perspektif*, (2014).

2018 yılında gerçekleştirilen “Cumhurbaşkanı ve 27. Dönem Milletvekili Genel Seçimleri”ne katılım oranları Yüksek Seçim Kurulu verilerine göre %88,18’dir (YSK, 2022). “Ancak, siyasal katılma sadece oy vermeye katılmaktan ibaret olmayıp siyasal kararlara katılmayı amaçlayan pek çok eylemi içerir. Oy verme işlemi çoğu zaman,

politikaya (siyasete) ilgi gösterme sürecinin son aşamasından ibarettir” (Doğanay vd., 2007, s. 215). Bunun temel nedeni, politik konuların ailede, okulda ve sosyal hayatta rahatsız edici bir durum olarak görülüp genellikle üzerinde konuşulmasından kaçınılmasıdır. Birçok vatandaş, politik olayların çocuklar üzerinde olumsuz etkiler bırakacağını düşünerek ve çoğunlukla çocuklar için anlaşılması zor olarak algılanan bir alan olarak gördüğü için çocuğun bu alana ilgisi olmasını tercih etmemektedir. Çocuklar, politikanın sosyal olarak temsil edildiği belirli bağlamlarda ve iletişim topluluklarında büyürler. Çocuklar, bilgi toplumunda yalnızca edilgen nesneler olarak politik sosyalleşmeye maruz kalmazlar, aynı zamanda kendilerini politik olayların içinde sosyalleştirirler ve ergenlikten önce bile kendi tercih ve tutumlarını geliştirirler. Araştırmalar, küçük çocukların, hatta daha çok ilkokul çağındakilerin bile, sosyal sorunları algılayabildiklerini ve politik meselelere ve süreçlere anlam verme, bu süreçler hakkında kendi fikirlerini oluşturma yeteneğine sahip olduklarını göstermektedir (Berti, 2005; Eckstein, 2019; Sullivan, Wilton ve Apfelbaum, 2020; Akt. Goll, 2022). "Bir başka sorun olarak politika eğitimi denilince genellikle politik düşüncenin empoze edilmesi algılanmıştır. Bu nedenle sınıflara politik kavramların ya da politik konuların taşınması ebeveynler tarafından rahatsız edici bir durum, öğretmenler açısından ise bir risk olarak görülmüştür” (Kuş, 2019, s.460). Hibbing ve Theiss-Morse (2002), çoğu insanın politik olaylardan hoşnut olmadığını ve bunu bir çatışma durumu olarak gördüğünü, ancak bu hoşnutsuzluğun politik meselelere yönelik yüzeysel bir ilgisizlikten kaynaklandığını ifade etmiştir (Akt. Campell, 2008). Politika eğitiminin bir sorunu yoktur, politika eğitimi hem okullarda hem de örgün eğitim alanı dışındaki kuruluşlarda müfredatın önemli bir parçasıdır. Önyargı sorunu, politika eğitimi için ciddi bir sorundur (Jones, 2013). Politika insan yaşamının vazgeçilmez bir parçasıdır ve bu nedenle özellikle demokratik ülkelerde eğitim sistemlerinin çocuklara politik sistemleri, demokratik süreçleri tanıştıracak ve kavramalarını sağlayacak şekilde geliştirilmeleri gerekmektedir. Bu süreç ilköğretimden itibaren verilmeye başlanan etkili politika eğitimiyle birlikte gerçekleşebilir. Politika eğitiminin amacı, öğrencilere toplumsal sorunlara nasıl yaklaşacaklarını, toplumda politik olarak nasıl etkili olabileceklerini öğretmektir. Politika eğitimiyle başarmak istenilen, demokratik bir geleceğin sağlanması için farkındalık duygusu oluşmuş, olaylara eleştirel bir gözle yaklaşabilen politik bireyler yetiştirmektir. Bununla beraber eleştirel düşünmeyi öğretmek, çocukları bilinçli, aktif ve sorumlu vatandaşlar olarak toplumdaki etkili rollerine hazırlarken çok önemlidir (Bank 1974; Case ve Wright 1999; Akt. Ovais, 2007). Crick Raporu’na (1998) göre eleştirel düşünme, politik okuryazarlığın temel bir

bileşenidir. Kamusal yaşama aktif katılımları için, öğrencilerin düşüncelerini gerekçeli yargıya dayandırmayı öğrenmeleri zorunludur. Crick (1998), çocuklara eleştirel düşünmeyi öğreterek, kamu yararı için bilinçli eylemlerde bulunabilecek etkili vatandaşlar yetiştirilebileceğini ileri sürer (Akt. Ovais, 2007). “Etkin vatandaş, politik rol ve sorumluluğunun farkında olan ve eylemlerinin sonucunu hesaba katan kişidir” (Doğanay vd., 2007, s. 216).

Eurydice (2005), etkili vatandaşlık eğitiminin politik okuryazarlık, eleştirel düşünme becerilerinin geliştirilmesi ve aktif katılım yönünde öğrencileri yönlendirmek olarak üç aşamasından bahsetmiştir. Politik okuryazarlık, Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında da var olan, öğrencilere kazandırılması gereken becerilerden biridir. Sosyal bilgiler dersinde, öğrencilere politik okuryazarlık becerisini kazandırmayı hedefleyen sosyal bilgiler öğretmenlerinin de bu beceriye sahip olması ve bu becerinin geliştirilmesi için gereken mesleki bilgi ve tutumlara sahip olması beklenmektedir. Ancak alan yazında bu yönde yapılmış bir çalışmaya rastlanmamıştır. Öğretmenlerin politik okuryazarlık becerisinin kazandırılmasına ilişkin mesleki bilgi ve tutumlarının belirlenmesinin gerektiği düşünülmektedir. Bu bakış açısından yola çıkarak sosyal bilgiler öğretmenlerinin politik okuryazarlık becerisinin geliştirilmesine ilişkin görüşleri araştırmanın problem durumunu oluşturmaktadır.

Amaç

Sosyal bilgiler öğretmenleri, politik okuryazarlık becerisinin öğrencilere kazandırılması noktasında çok önemli bir rol oynamaktadır. Bu çalışmayla sosyal bilgiler öğretmenlerinin bakış açısından, sosyal bilgiler derslerinde politik okuryazarlık eğitimi ile ilgili bir çalışma yaparak mevcut durumu ortaya koymak ve sosyal bilgiler öğretmenlerinin politik okuryazarlık becerileri ile ilgili kazanımların kazandırılması ve öğretim sürecinde yaşadıkları durumlara ilişkin görüşlerini değerlendirmek amaçlanmaktadır. Bu nedenle araştırmanın temel amacı, sosyal bilgiler öğretmenlerinin politik okuryazarlık becerisinin geliştirilmesine ilişkin görüşlerinin değerlendirilmesidir. Bu doğrultuda araştırmanın alt amaçlarını oluşturan aşağıda belirtilen sorulara yanıt aranmıştır:

- 1) Sosyal bilgiler öğretmenleri, politik okuryazarlık becerisini nasıl tanımlamaktadır?
- 2) Sosyal bilgiler öğretmenleri, politik okuryazar bireyi nasıl tanımlamaktadır?

3) Sosyal bilgiler öğretmenleri, sosyal bilgiler öğretim programında yer alan hangi kazanımların öğrencilerin politik okuryazarlık becerilerinin geliştirilmesiyle ilgili olduğunu düşünmektedir?

4) Sosyal bilgiler öğretmenleri, bu kazanımlarda politik okuryazarlık becerisini geliştirmek için neler yapmaktadır?

5) Sosyal bilgiler öğretmenleri, öğrencilerin politik okuryazarlık becerilerini nasıl değerlendirmektedir?

Önem

Politika, toplumların devamlılığını sağlar ancak bireyin politikaya katılımı sağlanmadıkça toplumların gelişmesi mümkün değildir. Politik duyarlılık bilinci gelişmemiş ve politik bilgidен yoksun bireyler, toplumlarının demokrasiden uzaklaşmalarına neden olurlar. Vatandaşların kendi ülkesinin yürüttüğü politikaları, devlet sistemi ve yapısı hakkında bilgi sahibi olmaları gerekmektedir. Bu nedenle toplumların, geleceklerini güvence altına alıp çağdaş bir toplum olarak devam ettirebilmeleri için, politik okuryazar bireylerin yetiştirilmesi gerekmektedir. Bu da, sosyal bilgiler dersinde kazandırılması hedeflenen politik okuryazarlık becerileriyle mümkün olacaktır. Sosyal bilgiler dersi, öğrencilerin toplumda kendi görüşlerini ifade edebilmeleri ve daha aktif rol edinebilmeleri için politik bilgi, beceri ve farkındalıklarını geliştirmelerine yardımcı olacaktır. Bu eğitimle birlikte, kendi dünya görüşünü ortaya koyabilen, eleştirel düşünme becerilerini geliştirerek gerekçeli değerlendirmeler yapabilen ve bu bağlamda bilinçli kararlar verip politik bilgilerini ve farkındalıklarını geliştirilerek toplumsal olaylara aktif şekilde katılabilen bireyler yetiştirmek amaçlanmaktadır. Ayrıca yanlış yönlendirmelerin yapılmadığı bir politika eğitimiyle beraber bireyin siyasi benliklerinin farkına varması ve bu yolla politik farkındalığı olan bireyler yetiştirerek demokratik sürecin daha sağlıklı bir şekilde işlemesi hedeflenmektedir. Çünkü toplumdaki demokratik ortamın başarılı bir şekilde devamlılığı için, ülkede politik konulara dayanan eğitimler almış bilinçli aktif katılımcı bireylerin var olması gerekmektedir. Etkili bir eğitimle öğrencilerin toplum üzerindeki siyasetin etkisini ve önemini kavraması ve politik görüşlerini ifade edebilmesi sağlanmalıdır. Sınıf ortamında çocukların politik okuryazarlık becerilerini geliştirmeye yönelik olarak demokratik bir ortam içerisinde siyasi ve politik konular hakkında tartışma ortamları oluşturulmalı ve aktif katılım için çocuklar teşvik edilmelidir. Böylelikle etkili bir politika

eğitimiyle, öğrencilerin içinde yaşadıkları topluma aktif katılımcılar olarak dâhil edilmeleri ve toplumlarına olumlu katkıda bulunmaları sağlanacaktır. Bu beceriyi ilköğretim öğrencilerine kazandıran kişiler sosyal bilgiler öğretmenleridir. Ancak alan yazın incelendiğinde sosyal bilgiler öğretmenlerinin politik okuryazarlık becerisine ve bu becerinin öğretime dair görüşlerinin alınmadığı, bu konudaki çalışmaların eksik kaldığı fark edilmiştir. Bu kapsamda, sosyal bilgiler dersini veren öğretmenlerin politik okuryazarlık becerisi ve öğretimi hakkındaki düşüncelerini ortaya koymak, politik okuryazarlık eğitimi açısından büyük önem taşımaktadır. Bu çalışmanın daha etkili bir politik okuryazarlık becerisi eğitimi için alana katkıda bulunacağı düşünülmektedir.

Sayıtlar

Araştırmada veri toplama aracı olarak yapılandırılmış görüşme formu tercih edilmiştir. Form oluşturulmadan önce konuyla bağlantılı kaynaklar incelenerek alt yapı zenginleştirilmiş ve bu doğrultuda forma son hali verilmiştir. Bu nedenle veri toplama aracının araştırmanın amacına ve konusuna uygun olduğu düşünülmektedir. Katılımcıların araştırma sorularına samimiyetle cevap verdikleri varsayılmıştır.

Sınırlılıklar

Nitel araştırma olarak planlanan bu çalışma, araştırmacının sahip olduğu zaman ve maddi olanakların sınırlılığından dolayı, 2021-2022 eğitim-öğretim yılında Ankara ilinden seçilen 12 okulda görev yapan sosyal bilgiler öğretmenleri ile sınırlandırılmıştır. Ayrıca araştırmaya katılım gönüllülük esasına dayandığı için, çalışma görüşme isteğine olumlu yanıt veren 22 katılımcıyla yürütülmüştür. Görüşme talebinde bulunulan bazı öğretmenler, görüşme talebine hiç geri dönüş yapmamış ya da olumsuz dönüşlerde bulunmuşlardır. Bu noktada görüşmeler kendini tekrar etmeye başladığı için veri doygunluğuna ulaşıldığı fark edilerek görüşmeler sonlandırılmıştır.

Tanımlar

Politika: Politika oldukça geniş bir alanı kapsayan, anlamı ve işlevi dolayısıyla karmaşık ve tartışmalı bir kavramdır. Tarih boyunca “politika nedir?” sorusuna çeşitli yanıtlar verilmiştir. Bazı görüşlere göre politika kavramı çatışma ve mücadele anlamlarını

ifade ediyorken bazı karşıt görüşler politikayı herkesin faydasına olan bir toplum düzeni kurma çabası olarak tanımlamaktadırlar (Kapani, 2019). (TDK, 2021), politika kavramını üç ayrı şekilde tanımlamaktadır: “Devletin etkinliklerini amaç, yöntem ve içerik olarak düzenleme ve gerçekleştirme esaslarının bütünü, siyaset, siyasa; Davranış biçimi, düşünce yapısı; Bir hedefe varmak için karşısındakilerin duygularını okşama, zayıf noktalarından veya aralarındaki uyuşmazlıklardan yararlanma vb. yollarla işini yürütme.” Aristoteles politikayı, “en yüksek iyiyi ve iyi yaşamayı amaçlayan devlete ilişkin tüm faaliyetler, devletin yönetimi ve yurttaşlığa ilişkin tüm faaliyetler” olarak tanımlamıştır. Yapılan tanımlamalar doğrultusunda politika kavramı araştırmada toplum düzenini sağlayabilmek için izlenen yol, yöntem ve faaliyetler tanımı çerçevesinde ele alınacaktır.

Politik Okuryazarlık: Vatandaşlık eğitimi üzerine çalışmalar yapan Advisory Group on Citizenship (1998, s. 41), politik okuryazarlık kavramını “öğrencilerin, bilgi, beceri ve değerler aracılığıyla kamusal yaşamda kendilerini nasıl etkili kılacaklarını öğrenmesi” olarak tanımlamıştır. Politik okuryazarlık bireylerin içinde yaşadıkları toplumda sosyal hayatın nasıl işlediğini anlaması ve yaşadığı dünyayı sosyal, toplumsal ve siyasi yönleriyle tanıyarak etkin bir yaşam sürebilmesi için gerekli bilgi ve becerileri edinmesi olarak tanımlanabilir.

Öğretim Programı: “Okulda ya da okul dışında bireye kazandırılması planlanan bir dersin öğretimiyle ilgili tüm etkinlikleri kapsayan yaşantılar düzeneğidir.” (Demirel, 2020, s. 6). Politik okuryazarlık bir beceri olarak ilk kez 2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında yer almıştır. Bu araştırmada Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programındaki kazanımlar politik okuryazarlık becerisi boyutunda incelenerek çalışmaya dâhil edilecektir.

BÖLÜM 2

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Bu bölümde siyaset/politika, okuryazarlık, politik okuryazarlık, politik okuryazarlık kavramının ortaya çıkışı, politik okuryazarlık eğitimi ve önemi, politik okuryazarlığın amacı, politik okuryazarlığın içeriği, sosyal bilgiler dersi öğretim programında politik okuryazarlık ve alanla ilgili yapılmış çalışmalara yer verilmiştir.

Siyaset/Politika

Siyaset ve politika kavramlarının günümüzde aynı anlamı ifade ettiği düşünülse de ikisinin de kökeni birbirinden farklıdır. Siyaset kelimesinin kökeni Arapçadan gelmektedir ve seyislik, at bakıcılığı anlamına gelmektedir. “Eski Mısır’a ait taş kabartmalarda firavunların, en yüksek siyasal yöneticileri, bir ellerinde kamçı diğer ellerinde dizgin tutar şekilde görüldükleri bilinen bir gerçektir. Bu durum, siyaset teriminin anlamının Araplara eski Mısırlılardan geçmiş olabileceği savını düşündürmektedir” (Daver, 1969; Akt. Aköz, 2018, s. 163). “Bir diğer görüşe göre kelimenin kökünün Kitabı Mukaddes’te at anlamına gelen “sus” kelimesine dayandığı iddia edilir. Bu kelimedenden türeyen “siyasa” eğitmek, yönetmek anlamlarını ifade etmektedir” (Ateş, 2015). Zamanla bu iki kavramın anlamı yönetmek, idare etmek anlamlarında genişleyerek siyaset kavramını ortaya çıkarmıştır.

Siyaset kavramına ilişkin bu zamana kadar pek çok tanım yapılagelmiştir. Türk Dil Kurumu sözlüğü siyaset kavramını “Devlet işlerini düzenleme ve yürütme sanatıyla ilgili özel görüş veya anlayış” olarak tanımlamıştır (TDK, 2020). Platon “Devlet” adlı kitabında siyaseti “Devleti yönetme sanatı, becerisi ve bilgisi” olarak tanımlamakta ve “bu yönetim sanatının, sınırlı bir grubun ayrıcalıklı işlevi” olduğunu ifade etmektedir (Taşkın, 2014). Siyaset, şehirlerin ve insanların yönetimi anlamına gelmektedir. “Bu durumda siyaset bir amaç veya prensip gereğince şehrin yönetilmesine ilişkin sanat anlamındadır” (Dursun, 2016, s. 3). İnan (2016, s. 39) siyasetin tanımı için “En ihtişamlı tanım, “Bilimlerin üstadı (efendisi)” tanımıyla şüphesiz Aristo’ya aittir: “Aristo, bu

tanımla, insanla ilgili her türlü konunun (savaş, barış, güvenlik, hak, özgürlük, ticaret, adalet, bilimsel çalışmalar vd.) siyasetin kapsamına girdiğini belirtmek ister.” yorumunu yapmıştır. “Siyasetin kamusal bir faaliyet olduğunu belirten Crick’a göre siyaset, belli bir yönetim birimi içerisindeki farklı grupların çalışmalarını topluluğun refahı ve vatandaşların hayatlarını idam ettirmesi açısından uzlaştırılması adına yapılan her türlü etkinliklerin tamamıdır” (Hauge ve Harrop, 2005; Akt. Tarhan, 2019, s. 11). Heywood (2017, s. 24) ise siyaseti “En geniş anlamda, insanların hayatlarını düzenleyen genel kuralları yapmak, korumak ve değiştirmek için gerçekleştirdikleri faaliyetler” olarak tanımlamıştır. Beck’e (Akt. Jones, 2013) göre siyaset, vatandaşların çıkarlarına göre toplum işlerini yönetme bilimi veya sanatı, yani ulus adına karar verme sistemidir.

Politika kelimesi de Türkçede siyaset kelimesinin yerine kullanılmaktadır ancak politikanın etimolojik kökenine bakıldığında siyaset kavramının kökeninden farklı olarak Yunanca “polis” kelimesinden türemiş olduğu görülmektedir. Polis, Antik Yunan’da şehir devletlerine verilen addır. Ancak bu kavramın sadece şehir anlamına geldiği düşünülmemelidir. Polis kavramı Antik Yunanda şehir kelimesinden daha geniş bir anlama sahipti. “Dolayısıyla polis kelimesinden türetilen politika kelimesi Eski Yunan Devletlerinde;

1. Bir arada yaşayan, ortak amaçlar güden, bir kent veya kent devletlerini oluşturabilecek yetkinliklere sahip kitle ve oluşturdukları hizmet üreten kurumlar,

2. Ortak hizmet kurumları aracılığıyla kent devletlerini yönetebilecek yetkinliğe sahip halkın olması, kentte halkını kent yönetiminin hizmetine alabilecek yönetenlerin yetiştirilmesi ve bunların kenti dışarıya karşı koruyabilecek önlemleri almaları olmak üzere iki anlama gelmektedir” (Arslan, 2016, s.8). Aristoteles politikayı, “en yüksek iyiyi ve iyi yaşamayı amaçlayan devlete ilişkin tüm faaliyetler, devletin yönetimi ve yurttaşlığa ilişkin tüm faaliyetler” olarak tanımlamıştır. Aristoteles iki bin yıl öncesinde yazdığı ünlü eseri “Politika” ile kendisinden sonra gelen düşünürler ve devlet adamları tarafından politika biliminin öncüsü olarak sayılmıştır (Dursun, 2016). Bununla birlikte eski çağdan günümüze kadar geçen süre içerisinde farklı görüşler de ortaya konulmuştur. Türk Dil Kurumu sözlüğü kavramı üç ayrı şekilde açıklamıştır. Buna göre politika “Devletin etkinliklerini amaç, yöntem ve içerik olarak düzenleme ve gerçekleştirme esaslarının bütünü, siyaset, siyasa; Davranış biçimi, düşünce yapısı; Bir hedefe varmak için karşındakilerin duygularını okşama, zayıf noktalarından veya aralarındaki uyuşmazlıklardan yararlanma vb. yollarla işini yürütme.” anlamlarına gelmektedir (TDK, 2020). Kapani (Akt. Arslan, 2019) politika bilimini, siyasi olguları, kişi ve grupların

davranışlarını inceleme amacı taşıyan bir sosyal bilim olarak tanımlamaktadır. “Politika, düzen ve adil paylaşımı sağlayabilmek için genel kurallar yapmaktır” (Aköz, 2018, s. 165). “Bir başka tanıma göre ise politika, bir örgütün ya da örgüt baş yöneticisinin önemli konularda benimsediği tutum ya da genel yönelim, izlediği yol ve yöntemdir” (Öztekin, 2001; Akt. Tarhan, 2019, s. 11). “Kararların nasıl alınacağından kaynakların kime-nasıl-ne kadar dağıtılacağına; nasıl ve niçin uzlaşmak gerektiğinden iyi bir insan ve toplum yaratmada nelere ihtiyaç olduğuna kadar bireysel ve toplumsal bağlamdaki her iş ve oluşun ana mekanizmasıdır” (Dağ ve Koçer, 2019, s. 2167).

Literatürde siyaset ve politika kavramları üzerine bu zamana dek pek çok farklı tanım yapılmıştır ve bu tanımların sayısı arttırılabilir. Burada anlaşılan, bu iki kavramın tanımı üzerinde bu alanda söz hakkı olan bilim insanlarının fikir birliğine varamamış olmalarıdır. Politika ve siyaset kavramları anlamı ve işlevi dolayısıyla karmaşık ve tartışmalı kavramlardır. Bu nedenle politika veya siyaset nedir sorusunun basit ve tek bir cevabı bulunmamaktadır. İki kavram her ne kadar birbirinin yerine kullanılsa da aralarında bir takım farklılıklar bulunmaktadır. Politika, siyasetin batı dilindeki karşılığı olsa da, siyaset kavramının ortaya çıkardığı anlamının ötesine geçerek daha belli süreçleri ifade eden bir kavram haline gelmiştir. Örneğin siyaset kavramı daha çok devletle ilgili, toplumun yönetilmesi için etkileşimli bir karar alma sürecini ifade ediyorken bugün politika sadece devlet işlerini ilgilendiren bir konu değil aynı zamanda birey, toplum, aile, devlet, çevre, ekonomi, eğitim, yani toplumun bütünlüğünü sağlayacak her türlü etkinliği sağlayan sosyal bir aktivite olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu ayrımdan sonra siyaset, devletin yürüttüğü ülke ile ilgili işler, yönetim sistemi olarak tanımlanabilirken politika, toplum düzenini sağlayabilmek için izlenen yol, yöntem ve faaliyetler olarak açıklanabilir. Politika kavramı sosyal bilgiler dersi öğretim programında bir okuryazarlık ve beceri olarak yer aldığı için nitekim bu çalışmada politika sözcüğü tercih edilmiştir.

Okuryazarlık

TDK’nın “Okuryazar olma durumu” olarak tanımladığı okuryazarlık kavramı, günümüzde bu tanımdan daha geniş bir anlamı içermektedir. Her geçen gün hızla gelişime ve değişime uğrayan günümüz dünyasında bu kavramın tanımı üzerine sürekli olarak yeni ve farklı tanımlamalar yapılmakta, sabit bir tanım üzerinde durulmamaktadır. Okuryazarlık, farklı zamanlarda ve farklı bölgelerde, farklı anlamlar ifade eden sosyal ve dinamik bir yapıdır. “Okuma yazma temelini oluşturan bu kavramın birbirinden farklı

tanımlarının yapılması, değişen koşulların ve ihtiyaçların çeşitliliği ile okuma-yazma öğretimi anlayışındaki gelişmelerden kaynaklanmıştır” (Güneş, 1994, s. 503). “Eğitim bilimciler, uzunca bir süre okuryazarlığı harfleri ve sözcükleri bir araya getirmekten ibaret bir etkinlik alanı olarak kavramsallaştırmış ve onu mekanik bir faaliyet olarak değerlendirmişlerdir” (Dağ ve Koçer, 2019, s. 2152). Ancak okuma ve yazma eylemleri ile sınırlı olmayan okuryazarlık kavramının içeriği, günümüzde daha kapsamlı bilgi, beceri ve anlayışlar bütünü çerçevesinde ele alınmaktadır. Böylelikle okuryazar bir birey olarak tanımlanan bir kişinin temel okuma ve yazma becerilerine sahip olması çağın getirdiği değişimlerde-yeniliklerde yeterli görülmemektedir.

Okuryazarlık kavramı, bireylerin bilgiye ulaşmasını sağlayan ve onların çevreyle etkileşimini artıran; anlama, kavrama ve yeniden oluşturma kabiliyetlerini geliştiren bazı becerileri de içeren geniş bir kavramdır (Celot, 2010; Akt. Koçoğlu ve Akman, 2019). “Okuryazarlık, kullanıldığı yere göre değişmekle birlikte, daha çok kişinin kendi duygu, düşünce ve isteklerini konuşarak, yazarak tam ve doğru bir şekilde ifade etmesi, başkalarının söylediklerini ve yazdıklarını dinleyerek, okuyarak doğru bir şekilde anlaması ve bütün bunları yaparken kendi bilgi ve becerilerini sosyal ve kültürel alanda kullanması anlamında kullanılmaktadır” (Aşıcı, 2009, s. 12). Buna göre bir birey, temel okuma yazma becerilerinden ziyade, okuduğunu kavrayarak, o konu üzerinde bir anlayış geliştirerek ve analiz edip yorumlayarak, daha nitelikli bir bilgi birikimine sahip olduğu takdirde okuryazar olabilmektedir. Bundan da anlaşılacağı üzere okuryazarlık, toplumda hayati öneme sahip temel bir başarı olarak görülmektedir. Kişi, bu beceriyi günlük yaşamında aktif olarak kullanarak kendisinin ve toplumun gelişmişlik düzeyini arttırmada büyük bir rol oynayabilir.

“Avrupa, Amerika ve Avustralya’daki okuryazarlık çalışmalarına bakıldığında, kavramın tanımının ilk defa 1950’lerde yapıldığı görülür” (Aşıcı, 2009, s. 15). “Bu tanım, okuryazarlığı temel okuma yazma becerileri ile sınırlamıştır. Daha sonra yapılan araştırmalarda, okuryazarlığın temel okuma yazma becerileri ile sınırlı olmadığı, okuryazarlığın okuduğunu anlama ve kendini yazıyla ifade etme, zihin becerilerinin gelişimi gibi daha geniş bir bilgi ve beceri alanı ile ilişkili olduğu anlaşılmıştır” (Güneş, 1997; Akt. Aşıcı, 2009, s. 12). “1950 ile 1970 yılları arasındaki bu çalışmalar ve tartışmalar, okuryazarlığın zihin becerilerini nasıl geliştirdiği sorusu üzerine odaklanmıştır. Yine bu dönem çalışmalarında, okuryazarlık, okuldaki öğrenme ve öğretmenin bireyin bu alanda yetiştirilmesiyle ilgili bir konu olarak görülmüştür” (Aşıcı, 2009, s. 12).

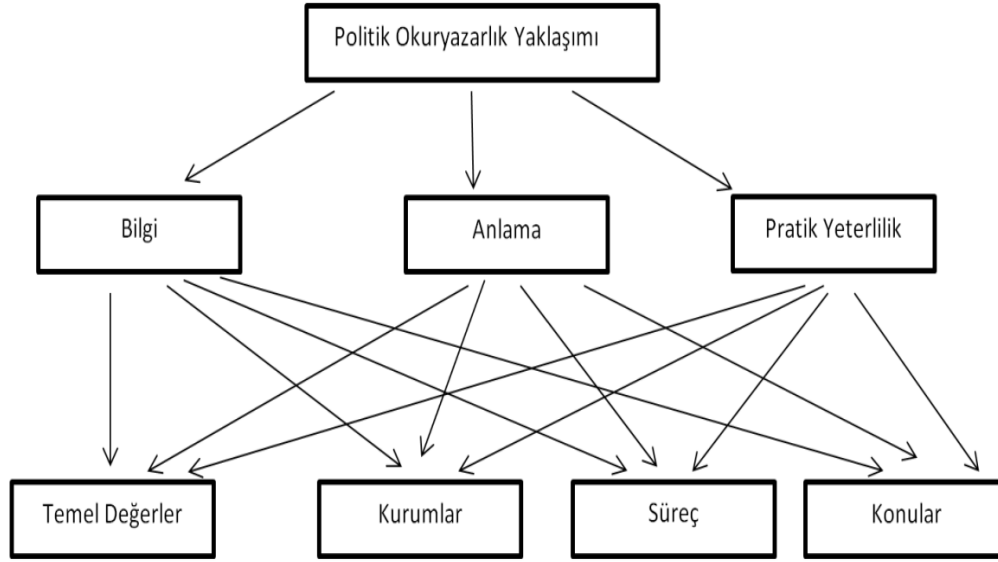
Teknolojik gelişmelerin artması ve küreselleşme, yıllar içinde okuryazarlığın değişmesine katkıda bulunan birçok faktör arasındadır. Günümüzde çoğu uzman ve devletler okuryazarlığı, eğitim ve uygulama yoluyla okulda ve okul dışında edinilebilecek okuma, yazma ve aritmetik becerilerin bir sürekliliği olarak görmektedir. Bazı araştırmacılar ise okuryazarlık kazanımını güç, hiyerarşi, yoksulluk ve kültürün bir sonucu olarak açıklamaktadır. Bu nedenle, yoksulluk, cinsiyet ve dil gibi demografik özellikler, ülkeler arasında ve toplum içerisindeki büyük okuryazarlık farklılıklarını açıklamaya yardımcı olmaktadır (Wagner, 2018). 1990 yılı, Birleşmiş Milletler tarafından “Uluslararası Okuryazarlık Yılı” ilan edilmiştir. UNESCO okuryazarlığı “Çeşitli bağlamlarla ilişkili basılı ve yazılı kaynakları tanımlama, anlama, yorumlama, oluşturma, iletişim kurma, hesaplama ve kullanma yeteneği” olarak tanımlamıştır. Okuryazarlık, kişinin hedeflerine ulaşmasını, bilgi ve potansiyelini geliştirmek ve topluma tam olarak katılmasını sağlamada sürekli bir öğrenme içerir (Montoya, 2018). Programme for International Student Assessment (PISA) ise okuryazarlığı “Topluma katılmak, hedeflerine ulaşmak ve kişinin bilgi ve potansiyelini geliştirmek için yazılı metni anlamak, değerlendirmek, kullanmak ve bunlarla ilişki kurmaktır.” biçiminde tanımlanmaktadır (Montoya, 2018). “Bu anlamda günümüzde okuryazarlığın doğasının ve bireylerin sosyal ve ekonomik hayata katılmak için ihtiyaç duyduğu beceri, strateji ve eğilimlerin değiştiği görülmektedir” (Yamaç, 2018, s. 385).

Yukarıda da bahsedildiği üzere evrensel olarak kabul edilen ve sabit tanımı olmayan okuryazarlık kavramı zamanla toplumun ihtiyaçları ve teknolojik ve kültürel ilerlemeler doğrultusunda küresel anlamda değişmiştir. Özellikle son zamanlarda yeni çalışma alanlarının ortaya çıkması ve teknolojinin de hızla gelişmesiyle birlikte okuryazarlık kavramı birçok alanda etkili olarak farklı dallara ayrılmıştır. Bunlara “bilgisayar okuryazarlığı, medya okuryazarlığı, coğrafya okuryazarlığı, ekonomi okuryazarlığı, politik okuryazarlık, tarih okuryazarlığı, eleştirel okuryazarlık” gibi örnekler verilebilir ve gün geçtikçe bu alanlar çoğaltılabilir. Karatekin (2013) “toplumun değişen şartlarına ayak uydurmada yeni okuryazarlıkların gündeme geleceğini, bu bilgi ve becerilerin bireylere ve dolayısıyla toplumlara bir farklılık kazandıracağını” ifade etmiştir. Böylelikle bireylerin daha bilinçli ve donanımlı hale gelerek işlevsel okuryazar olmaları hedeflenmekte, kendisini ve toplumu geliştirmeye yönelik üst düzey beceriye sahip olduğu takdirde toplumun ihtiyaçlarına ve siyasal, sosyal, kültürel, ekonomik alanlardaki yeniliklere daha duyarlı bireyler haline gelmeleri amaçlanmaktadır.

Politik Okuryazarlık

Politik okuryazarlığın literatüre girmiş pek çok tanımı vardır. Osborne, politik okuryazarlığı vatandaşlık eğitiminde herkes için hedef olması gereken niteliklerden biri olarak tanımlamıştır. (Osborne, 2000, Akt; Dağ, 2012). “Politik okuryazarlık, bir toplumda hem demokrasiye olan inancın yükselmesinin teminatıdır hem de demokratik kültürün yeşermesi ve yaşamasının temel şartıdır” (Dağ ve Koçer, 2019, s. 2152). Politik okuryazarlık, toplumdaki iktidar ilişkileri ve demokrasinin doğası hakkında anlayış geliştirmekle beraber, siyasi olayları ve farklı bakış açılarını değerlendirmek için eleştirel düşünme becerilerini ve aktif vatandaşlığı geliştirmeyi içermektedir. Gençler için, hükümetin nasıl çalıştığı, kamusal veya özel alanlarda yasaların ve kuralların nasıl işlediğini ve bunların kimlik anlayışı, bir devlete ait olmalarına dair anlayışlar geliştirir ve vatandaşlık görevinin anlaşılmasına katkıda bulunur (Hunter ve Rack, 2016).

Geçmişte kısaca politik bilgiye sahip olma durumu olarak tanımlansa da, ifade edilen tanımlarda politik okuryazarlığın, politik bilgiden daha fazla içeriğe sahip olduğunu göstermektedir. “Politik okuryazarlık öğrencilerin, bilgi, beceri ve değerler aracılığıyla kamusal yaşamda kendilerini nasıl etkili kılacaklarını öğrenmesidir” (Advisory Group on Citizenship, 1998, s. 41). Modern demokrasinin temellerinden biridir ve öğrencilerin aktif ve sorumlu vatandaşlar olma, toplumda karar alma süreçlerine etkin katılmalarına yardımcı olan bilgi, beceri (üst düzey düşünme becerileri dâhil) anlayış gibi özelliklerin bir kombinasyonudur (CFE, 2013). Politik okuryazarlık, gençlerin politik katılımını mümkün kılan çeşitli beceri, yetenek, ilgi ve bilgiyi kapsayan çok yönlü ve dinamik bir kavramdır. “Temel siyasi zıtlıkların ne ile ilgili olduğunu, bunlarla ilgili faktörlerin ne gibi inançlar doğrultusunda olduğunu, bunların kendini ve toplumu nasıl etkileyebileceğini öğrenmiş olmaktır” (Crick, 2000, s. 69). Anderson’ın (2008) politik okuryazarlığa yaklaşımı bilgi, anlayış ve pratik yeterliliğini içermektedir. Bu unsurlar temel değerler, kurumlar, süreçler ve konular ile iç içedir (Akt. Hunter ve Rack, 2016). Anderson bu üç farklı öğeyi şu şekilde modellemiştir:

Şekil 1. Politik okuryazarlık Yaklaşımı. Anderson, R. (2008). The Political Literacy Approach to Teaching Politics in Sose Courses'den alan ve düzenleyen Çınar, 2019.

Model, politik okuryazarlığın salt bilgidен ziyade, anlama ve uygulama yeterliliği ile birlikte bir bütün oluşturduğunu göstermektedir. Bir diğer yaklaşım ise, politik okuryazarlığı yalnızca politik bilgi ve anlayışı değil, aynı zamanda politik tartışmalara girme, oy kullanma, STK'lara üye olma ve sosyal projelerde gönüllü olma gibi politik davranışı da içeren çok daha geniş bir kavram olarak tanımlamıştır (Stuart, 2015; Akt. University of Edinburgh, 2020). Politik okuryazarlık, yalnızca siyasi fikirler ve kurumlar hakkında bilgi sahibi olmakla kalmayıp, bilinçli katılımı sağlayan bilgi, beceri ve değerlerin bir karışımını ifade etmektedir. Bireylerin, politik okuryazar olabilmesi için politik bilgiyi edinmeleri, daha sonrasında politikanın dilini, düşünce biçimini, kurumlarını ve aşamalarını kavrayarak, gerekçeli değerlendirmeler yaparak sürece yetkin bir şekilde dâhil olmaları gerekmektedir.

Gilbert (2006) politik eğitimde ve vatandaşlık eğitiminde yer alan politik okuryazarlığı üç temel unsurla açıklamıştır:

- resmi hükümet, kurumlar ve karar alma süreçleri,
- hükümet, hukuk, sivil toplum ve toplumdaki gruplar arasındaki çatışmanın çözümü - konular, medya, baskı grupları ve sosyal hareketler,
- toplumdaki güç ilişkilerinin hükümet, ekonomi, kurumlar ve günlük yaşamın sosyal ilişkilerinde işleyişi.

Westholm vd. (1990) vatandaş yetkinliği, bilgili bir vatandaşlık ve vatandaşları demokraside aktif kılma hedeflerine atıfta bulunmuş ve politik okuryazarlığı “kamu

tartışmalarının içeriğini anlamak için gerekli bir koşul oluşturan temel kavramlar ve olgular” olarak tanımlamıştır. Krosnick (1990) bu kavramı "siyasi uzmanlık" olarak adlandırmış ve Zaller (1992) bireyin siyasete ne ölçüde dikkat ettiğini ve neyi anladığını "siyasal farkındalık" olarak belirtmiştir (Westholm, 1990; Krosnick, 1990; Zaller, 1992; Akt. Cassel ve Lo, 1997). Denver ve Hands (1990) politik okuryazarlığı “siyasi süreçler hakkında bilgi ve anlayışlar bütünü ve insanların vatandaşlık rollerini etkili bir şekilde yerine getirmelerini sağlayan siyasi konular” olarak tanımlamıştır. Kuş, (2013) politik okuryazarlık kavramını tanımlarken politik bilgi olgusunun vurgulandığını ancak politik okuryazarlığın yalnızca basit politik konuları ve hükümet görevlerini bilmek olarak tanımlanamayacağını, bununla birlikte beceri ve değerlerle de ilgili olduğunu ve bu becerilerin etkili bir şekilde toplum hayatına katılımının gerektiğini ifade etmiştir. Crick (2004), politik okuryazarlığa bilgi bileşiği, beceri ve değerlerin, gerçeğe ve mantığa saygı, hoşgörü gibi alanların dâhil edilmesinin gerekliliğinden bahsetmiştir. İnan ve Tarhan (2018) ise vatandaşlık görevlerinin, öğrencilerin ülke ve dünyadaki güncel politik olaylar hakkında görüş sahibi olması ve yorumda bulunabilmesi, devlet kurumları hakkında bilgi sahibi olması gibi konuların politik okuryazarlığın alanına girdiğini ifade etmişlerdir. Bununla birlikte, politik okuryazarlığın “hükümet (güç, zorlama, otorite, düzen), ilişkiler (kanun, adalet, temsil, baskı) ve insanlar (doğal haklar, bireysellik, özgürlük, refah)” olarak üç temel kavramdan meydana geldiğini ve bu kavramların mantıklı bir şekilde kullanıldığı takdirde politik okuryazarlığın gelişebileceğini belirtmişlerdir.

Politik okuryazarlığın oluşabilmesi için temel siyaset bilgisi tek başına yeterli değildir. Yapılan tanımlamalarda ifade edildiği gibi, birbiriyle iç içe geçmiş üç boyutun olduğu dikkat çekmektedir. Politik okuryazarlık, bireyin toplumda aktif ve sorumlu vatandaşlar olarak rol oynaması gereken bilgi, beceri ve anlayış gerektirir. Vatandaşın, politik konulara ilgi göstermesi ve kamusal yaşama etkili bir şekilde dâhil olması, politik okuryazarlığın temel taşı olarak görülmektedir. Ayrıca bununla, politik okuryazarlığın vatandaşlık eğitiminde merkezi bir yere sahip olduğu anlaşılmaktadır. Politik okuryazar olan bir kişi, siyasi kavramları ve olayları anlayarak ve bu bilgileri aktif bir şekilde yaşamında kullanarak, oluşturduğu kavramsal çerçeve ışığında politik olayları eleştirel bakış açısıyla analiz ederek ve farklı görüşleri de göz önünde bulundurup değerlendirmelerde bulunarak, kendi görüşlerini dile getirebilen yeterliliklere sahip bireyler olacaktır.

Politik Okuryazarlık Kavramının Ortaya Çıkışı

1960'larda ve 1970'lerde İngiltere'de yapılan araştırmalara göre, öğrenciler çağdaş politik ve ekonomik sorunlar hakkında düşük ilgi ve bilgi düzeylerine sahiptir (Frazer, 1999). Ayrıca, İngiltere'nin eğitim politikasında bir 'siyaset karşıtı kültürün' uzun süredir var olduğu da ileri sürülmektedir (Frazer, 2003, Akt, Head, Hill, Lockyer, Macdonald, 2015). Farklı ülkelerde yapılan birçok çalışmada gençlerin politikadan uzaklaştığı, bilgi ve katılım düzeylerinin düşük olduğu ifade edilmektedir (Fyfe, 2007, Akt. Kuş, 2013). Bu gelişmeler sonucunda vatandaşlık eğitimi ihtiyacı gündeme gelmiş ve bu durum ciddi bir şekilde ele alınmaya başlanmıştır (Heater, 2002). Geçmiş dönemlerde öğrencilerin topluma siyasi, sosyal ve politik katılımını sağlamak için sistematik bir öğretim programının var olmadığı görülmektedir. Bu nedenle gençler ve siyasete olan uzak ilgilerinin konusu, yıllarca politika konularının okullarda öğretilip öğretilmemesi gerektiği tartışmalarına neden olarak bu alanda yapılan çalışmaların önünü açmıştır.

“Eğitimciler; öğrencilerin, devletin gerçek doğası hakkında bir şeyler anlamak zorunda olduklarını düşünmüşlerdir” (Rennick, 1993, s. 41). 1969 yılında Bernard Crick, siyasetin kaçınılması mümkün olmadığı için okullarda verilmeye başlanmasına atıfta bulunarak politik bilginin eğitim yoluyla verilebileceğini gündeme getirmiştir. 1970'lerin ortalarında bireyler için politik eğitimin gerekli olduğu düşünülmeye başlanmış, bu noktadan sonra politik eğitimi uygulamak için girişimlerde bulunulmuştur (Davies ve Hogarth, 2004). Şüphesiz bu konuya olan ilgilerin artması ve çalışmaların hazırlanmaya başlanması, vatandaşların yeterli düzeyde temel siyaset bilgisine sahip olmaması, genç bireylerin siyasete olan düşük ilgileri ve buna rağmen politikanın eğitim dâhil hayatın tüm alanlarında bulunması olarak görülmektedir.

İngiltere'de politik eğitim konusundaki incelemeler 1997 yılında kurulan ve Bernard Crick başkanlığında yürütülen Okullarda Vatandaşlık ve Demokrasi Eğitimi Danışma Grubu'nun çalışmalarıyla başlamıştır. Crick Grubu (daha yaygın olarak bilindiği gibi) okullarda vatandaşlık ve demokrasi eğitiminin amacını ortaya koyabilmek ve okulların öğretim programları ve diğer yollarla geniş kitleler arasında nasıl başarılı şekilde sağlanabileceğiyle ilgili çerçeve oluşturmak için düzenlemeler ve çalışmalar yapmıştır. Crick Grubu'nun neden kurulduğuna dair asıl açıklama, İngiltere'de 1990'ların sonunda eğitim sisteminin içerisinden ve dışarisından, alanın incelenmesi için gelen yoğun taleplerin ve desteğin olmasıdır. Özellikle birey ve devlet arasındaki hızla değişen

ve demokratik eksiklik olarak ifade edilen kamu uyumunun düşüşü hakkında artan endişeler, gençler arasında meydana gelen kamusal yaşam ve katılımı ilgili oluşan yabancılaşma, grubun kurulmasına zemin hazırlamıştır (Jowell ve Park, 1998; Akt. Kerr, 2005). Vatandaşlık Danışma Grubu, vatandaşlık eğitimini güçlendirmek için harekete geçmiş ve birbiriyle ilişkili fakat üç ayrı başlıktan oluşan unsuru vatandaşlık için etkili eğitim olarak tanımlamıştır. Bunlar, genç bir bireyde okul öncesi eğitiminden yetişkinliğe kadar olan süre içerisinde deneyimle ve eğitim ve öğretim yoluyla aşamalı olarak geliştirilecektir (Crick, 1998; Akt. Kerr, 2005, s. 98):

- Sosyal ve Ahlaki Sorumluluk: Öğrencilerin sınıf içerisinde ve sınıfın dışında, otoriteye, kendilerine ve birbirlerine karşı güven içerisinde, sosyal ve ahlaki sorumlulukla davranmalarını ifade eder.

- Toplumsal Katılım: Öğrencilerin topluma katılımı ve topluma hizmet yoluyla öğrenme de dâhil olmak üzere yardımsever olmayı öğrenmeyi ve kendi toplumlarına ilişkin merak duymalarını ifade eder.

- Politik Okuryazarlık: Öğrencilerin bilgi, beceri ve değerler aracılığıyla kamu yaşamında kendilerinin nasıl etkili olabileceklerini öğrenmelerini ifade eder. Burada kamusal yaşam terimi, en geniş anlamıyla, yerel, ulusal, Avrupa veya küresel düzeydeki sosyal konularla ilgili çatışma çözme ve karar verme konusunda gerçekçi bilgi ve hazırlığı içermek anlamında kullanılmaktadır.

Crick Raporunda tanımlanan vatandaşlık eğitiminin üç unsuru sosyal sorumluluk, toplumsal katılım ve politik okuryazarlıktır. Bu unsurların birbiriyle 'yakından bağlantılı' olduğu beyan edilmiştir. Daha sonra İngiltere ve Galler'de, ortaokullarda vatandaşlık öğretimi yasal bir temele oturtulmuştur. Demokraside 'sorumlu vatandaşlık' bireylerin hem toplumlarındaki yaşama katkıda bulunmalarını hem de politik olarak bilgilendirilmiş ve yetenekli olmalarını gerektirdiği söylenebilir (Lockyer 2012; Akt. Head, Hill, Lockyer, Macdonald, 2015). Ayrıca, 1997 yılında Avrupa Konseyi “Demokratik Vatandaşlık İçin Eğitim” projesini başlatmış, proje 2005 yılında “Yaşayan Demokrasi” sloganıyla Eğitim Yoluyla Avrupa Vatandaşlık Yılı olarak kabul edilmiştir. Avrupa Komisyonu, Avrupa vatandaşlığının gelişimini öncelikli bir alan olarak belirlemiş, vatandaşlığın gelişimini sağlamak, aktif ve güçlü vatandaşlık duyguları benimsemiş yurttaşlar yetiştirmek için “Avrupa İçin Vatandaşlar” adlı bir program başlatmıştır (Kerr, 2005).

O dönemde politik eğitimin odağının, politik bilgidен daha ziyade politik beceriler olması gerektiği vurgulanmıştır. Crick ve arkadaşları, “politik okuryazarlık”, “politikada bilgiyi kullanmak, beceri için kullanabilmek anlamına gelmeli” şeklinde ifade

etmişlerdir. Bu düşünce daha sonraki yıllarda politik eğitimin ve politik okuryazarlık düşüncesinin temelini oluşturmuş, bu yönde çeşitli akademik ve toplumsal amaçlı araştırmalar gerçekleştirilmiştir (Kuş, 2019).

Politik Okuryazarlık Eğitimi ve Önemi

“Politika eğitiminin tanımı zordur çünkü gerçek anlamda bütün eğitim siyasidir. Willem Langeveld politik eğitimi, politikayı çalışma ve siyasi sürece katılım için gerekli olan bilgileri, becerileri ve tutumları elde etme olarak tanımlar. Politik eğitimin üç ögesi de önemlidir ve birlikte geliştirilmesi gerekmektedir. Tek başına bilgi, politik eğitimin amaçlarını karşılamaz, politik eğitim, uygun becerilere ve tutumlara dayanan verimli katılımı da gerektirmektedir” (Rennick, 1993, s.43).

İnan ve Tarhan (2018), bireylerde politik davranışın ve kültürün oluşmasında en önemli ve ilk etmenin aile olduğunu belirtmişlerdir. Toplumdaki bireylerin politik bilgi edinmeleri ve politikaya olan ilgileri küçük yaştan itibaren aile aracılığıyla olur. Bireyin politik konulara ilgi duyması ve temel bilgileri kazanması çocukluk yıllarından itibaren aile içerisinde başlamaktadır. Ancak burada ailenin eğitim düzeyi ve politik bilgi ve farkındalıkları, çocukların politik okuryazar bireyler olması yolunda önemli bir etkidir. Aile içerisindeki yaşam koşulları ve toplumsal değişimler de çocukların politik değerleri kazanmalarında oldukça etkilidir. Toplumun gelişmişlik düzeyi ne kadar yüksek olursa gençlerin politikaya olan ilgisinin de o düzeyde artacağı bir gerçektir.

Son yıllarda, politik konuların öğretilmesinin bireylerin 'politik okuryazarlık' düzeyleri üzerindeki etkileri, insanların vatandaş olarak rollerini etkili bir şekilde yerine getirmelerini sağlayan politik sürecin bilgi ve anlayışı hakkında önemli tartışmalar olmuştur. Stradling, bir dizi siyasi inanç ve düşünceyi aşılama çalışmaları politik eğitiminin yanlış yönlendirileceğini, ancak gençlere bilgi, beceri ve kavramlar çerçevesinde inançlar ve değerler geliştirmeyi amaçlayan bir politika eğitiminin, hem bireyin potansiyelinin gelişmesine hem de demokratik sürecin gelişmesine büyük katkı sağlayacağını ifade etmiştir (Akt. Denver ve Hands, 1990).

Politik anlayışın kazanılması, elbette, en geniş anlamda eğitici bir sürecin sonucudur (Heater, 2002). Eğitim, bireyin mevcut entelektüel kapasitesini geliştirme temelinde sürekli olarak daha yüksek seviyelere geçişi için var olan bir süreçtir. Ayrıca, bu kapasiteleri geliştirmek eğitimin amacıdır, böylece daha yüksek seviyelere hareket eden bir kişinin, değerlendirirken, daha düşük düzeyde eğitim almış birinden çok daha

farklı düşünce biçimleri kullanması muhtemeldir. Cassel ve Lo (1997), eğitimin bireyin siyasetle ilgili zihinsel yeteneklerini ve siyasi katılımı harekete geçirdiğini ifade etmişlerdir. Bugün okullar sadece öğrencilerin işgücü piyasasına girmek için ihtiyaç duydukları temel bilgi ve becerileri sağlamakla kalmaz, aynı zamanda öğrencilerin demokrasi kültürünü geliştirmek, hak ve sorumluluk bilincini güçlendirmek, adalet fikrinin yükselmesi, özgürlük anlayışı, kısaca ortak fayda arayan sağlam bir toplumsal düzenin inşası gibi etmenlerde de etkili olmaktadır (Cassel ve Lo, 1997),

“Okullar siyasi toplumsallaşmanın etkili bir biçimde gerçekleştiği kurumlardır” (Doğanay vd., 2007, s.214). Eğitim kurumları toplum ve hükümet tarafından düzenlendiği ve toplumsal olarak değerli bir üretken işlevi yerine getirdikleri sürece, siyasete karışırlar. Bu anlamda eğitim politiktir (Frazer, 1999). Okulun, gençler arasında demokratik uygulamaların geliştirilmesine ve aktif katılım konusunda eğitim verilmesinde şüphesiz hayati bir katkısı vardır (Vincent ve Désautels, 2008). Okulların gençlere, özellikle ortaokul öğrencilerine, devletin işleyişini takip etmek, anlamak ve seçimlerde bilinçli seçimler yapmak için gerekli beceriler de dâhil olmak üzere aktif vatandaşlığın sorumluluklarını üstlenmek için gerekli bilgi ve beceriyi sağladıkları görülmüştür (Comber, 2005; Akt. Pasek, Feldman, Romer, Jamieson, 2008). Okullar bu bilgiyi öğretirken, programda yurttaşlık konularını vurgulayarak ve çeşitli siyasi ve politik eylemlerin önemine dair inançlar aşılayarak, öğrencileri etkin vatandaşlığa hazırlamada fark yaratabilirler (Torney-Purta ve Richardson, 2004). Ancak bunun için eğitimin son birkaç yılını beklemek değil, ilkökul ve ortaokulda başlamak önemlidir ve bu yıllarda içerikten çok öğrencinin beceri ve süreçlerinin gelişimi ile ilgilenilmelidir (Harwood, 2007).

Hayatın kendisi politik olmasına rağmen politik olanın dışındaymış gibi davranmak, toplum olarak yüzleşmek zorunda olduğumuz bir yabancılaşıma durumu yaratacaktır (Gümü, 2006). Bu yabancılaşıma durumunun oluşmaması için politikayı eğitimden uzak tutmamak gerekir. Politika günlük yaşantımızda neredeyse hayatımızın her alanına müdahil olduğu gibi eğitim sistemimize de nüfuz eder. Eğitim ve politika alanında karşılıklı bir ilişki vardır. Başka bir ifadeyle, okulların politik bir içeriği ve işlevi vardır. Siyasetteki değişimler eğitim sürecini etkiler ve eğitim sürecinin belirlenmesinde aktif rol oynar. Bu nedenle eğitim sistemi, politika hakkında okul ortamı ve öğretmenler aracılığıyla resmi yollarla çocuklara ne bilmeleri gerektiğini göstermelidir. Böylelikle politika eğitimden ayrı düşünülemez denebilir.

“Politik okuryazar bir birey yetiştirmek ile ilgili önemli bir problem; öğrenciye okullarda politikanın süreçleri ve dinamikleri hakkında çok az şey öğretiliyor olmasıdır. Öğrencilere, politikanın doğrudan ya da dolaylı yollardan herkese dokunduğu ve herkesin hayatını etkilediği yeterince gösterilmelidir. Politikanın özündeki tanımı tartışmadır. Birçok eğitimci sınıf ortamında politikayla ilgili konuları tartışmaktan çekinir. İlköğretimden itibaren sistemli bir politika eğitimi gençlere seviyeli ve tutarlı tartışabilmeyi, farklı düşüncelere saygılı olmayı öğretecektir. Bu süreçte öğrenciler gerekli olan politik bilgiye de sahip olmuş ve bunu içselleştirmiş olurlar” (Tarhan, 2015, s.651).

Vatandaşların, özellikle siyasi kurumlar ve süreçlerle ilgili temel düzeyde bir bilgiye sahip olmadıkça, siyasi olayları anlamlandırabilmeleri veya edindiği bilgilerle bu süreçleri birbirine entegre ederek bir çerçeve oluşturabilmeleri oldukça güçtür. Bireylerin kamu yaşamına katılım düzeylerinin azalması ve siyasi süreçlere olan yabancılaşma, tüm toplumu etkileyen ciddi bir sorundur ve bu sorunun çözümü için okulların, gençlerin politik ilgi ve politik farkındalık geliştirmelerine yardımcı olmaları gerekmektedir. Politik okuryazarlık eğitimi, toplumun ihtiyaçlarına göre uyarlanmalı ve çocuklara iyi bir şekilde kazandırılmalı, bu yolla da demokratik hayatın önü açılmalıdır.

“Okul üç açıdan çocuğu etkilemektedir. Birincisi ders kitaplarında siyasi mesajların (özellikle tarih, felsefe, edebiyat derslerinde) sürekli işlenmesi, bireyi siyasi kültür konusunda bilinçlendirmektedir. İkincisi, arkadaş çevresi de çocuğun siyasi kültürünün oluşmasında önemli bir rol oynamaktadır. Üçüncü olarak da çocuğun okulda yürüttüğü sosyal ve kültürel etkinlikler bireyin siyasi kültürünün oluşmasına etkiye bulunur” (İnan ve Tarhan, 2018, s.39). Çocuklar sosyal varlıklardır ve okullar aracılığıyla kendi fikirlerini sunma, karar alma, başkalarının görüşlerini dinleme gibi fırsatlara sahip olmaktadır. Bu nedenle okulların çocukların politik açıdan sosyalleşmelerinde etkin bir görevi vardır. Sınıf ortamında çocukların politik becerilerini geliştirmeye yönelik olarak demokratik bir ortam içerisinde siyasi ve politik konular hakkında tartışma ortamları oluşturulmalı ve aktif katılım için çocuklar teşvik edilmelidir. Böylelikle etkili bir politika eğitimiyle, öğrencileri içinde yaşadıkları topluma aktif katılımcılar olarak dâhil edilmeleri ve toplumlarına olumlu katkıda bulunmaları sağlanacaktır.

Politika insan hayatının bir parçasıdır ve gençlerin küçük yaşlardan itibaren politikanın yaşamları üzerindeki etkisini öğrenmesi gerekir. Hızla değişen bir dünyada, yetişkinlerin gençlere politik olarak aktif olma bilgi ve becerilerini öğrenmeleri ve demokrasimizi savunmaları için uygun fırsatlar sunmaları hayati önem taşımaktadır. Bu nedenle, eğer gençler demokrasinin nasıl işlediği konusunda eğitim almazlarsa politikanın giderek önemsiz hale geleceğini söylemek doğru gözükmemektedir (Heater,

2002). Achinstein (2006) politik olayların olumsuz bir şekilde algılanmaması gerektiğini, aksine politik bilginin bireyler üzerinde nasıl gelişim gösterdiğine ve okullarda bu bilginin nasıl arttırılabileceğine odaklanması gerektiğini ifade etmiştir. Borhaug (2008), çocukların, siyasi olayları nasıl etkileyebileceklerini ve öğrencilere sadece oylamanın değil, aynı zamanda partilerin, örgütlerin, eylemlerin nasıl siyasi etkinin yolu olduğunu öğrenmeleri gerektiğini belirtmiştir. İnan ise politik okuryazarlık eğitiminin yararlarını ve çocuklara verdiği kazanımları şu şekilde sıralamıştır:

- . “Siyasetin, toplu yaşamın getirdiği zorunlu sosyal bir etkinlik olduğu fark edilir.
- . İnsanların bir soru ya da sorun karşısında farklı yollar önerebileceği, bu yüzden farklı düşünebileceği gerçeği fark edilir.
- . İnsanların farklı çözüm önerileri ve tercihlerinde belirleyici olanın, inançların, dünyaya bakışların, değerlerin, kişisel karakterin olabildiği anlaşılır.
- . Toplumsal sorun karşısında çözüm için insanlara tek yolun “mahkumiyetinden” kurtarılıp çoğul tercihler ortaya konabildiği öğrenilir.
- . İktidarı (gücü) etkilemek için, politikaya-yönetime katılmanın gerekliliği ve zorunluluğu fark edilir.
- . Yönetimi etkilemek için bireysel veya grup taleplerinin oluşturulması öğrenilir.
- . Çatışmacı fikirlerin uzlaşabildiği genel noktaların neler olduğu fark edilir.
- . Çevremizde, ülkemizde ve dünyamızdan haberdar olmamıza ve insanlıkla ilgili duygudaşlığın gelişmesine imkân verir.
- . Bireyin, toplumun bir parçası olduğu fark edilir.
- . Ülke siyasi sistemi hakkında genel bilgilere sahip olunur.
- . İşleyen siyasi-yönetim sisteminin bilinmesi kolaylaşır.
- . Olgu ve değerler arasında ayırım yapılmasına imkân verir.
- . Siyasetin asli işlevinin insanların genel mutluluğunu sağlamak olduğu anlaşılır” (İnan, 2016, s. 43).

Politika önce ailede, daha sonra sınıfta ve insanlar arasındaki etkileşimlerde görülmektedir (Rennick, 1993). Bununla beraber siyaset eğitiminde bireylerde aile ve okulun etkili olmasının yanında interneti de dâhil eden medyanın da etkisi büyüktür (İnan ve Tarhan, 2018). Medya, bireylerin kendi düşüncelerini ifade edebilmelerinde önemli yer tutar. Kısacası, politika eğitimi öğrencilerin siyasi süreçler hakkında bilgi sahibi oldukları, siyasal kültür içerisinde nasıl etkin olarak rol alacaklarını kavrayabilecekleri, politik konularda dikkatli muhakeme yapabilecekleri, politik süreçlerde nasıl davranacakları ve karar alacakları gibi konuları öğrendikleri bir süreçtir.

Politik Okuryazarlık Eğitiminin Amacı

Toplumların, yaşadıkları ortama uyum sağlayabilmeleri ve bir arada yaşayabilmeleri için demokratik sistemlerinin güçlü olması gerekmektedir. Bu da toplumu oluşturan bireylerin etkili vatandaşlar olarak toplumsal süreçlere aktif katılımına dayanmaktadır. “Siyaset eğitiminin amacı demokrasinin ilkelerine bağlı sorumlu ve bilgili bireylerin yetiştirilmesidir. Onların etkili ve sorumlu katılımı, bir bilgi kümesinin ve uygulanabilir katılımcı becerilerinin bir dizisinin elde ediniminden ortaya çıkmaktadır” (Maxim, 2006; Akt. Demir, 2019, s.41). Politik okuryazar bireyler ile demokrasinin daha sağlıklı bir şekilde işlemesi amaçlanmaktadır.

1998 yılında vatandaşlık eğitimi ile ilgili hazırlanan raporda politik okuryazarlıkla öğrencilerin bilgi, beceri ve değerler aracılığıyla kamusal yaşamda kendilerini nasıl ifade edeceklerini ve etkili kılacaklarını öğretmenin amaçlandığı ifade edilmiştir. Politik okuryazarlık ile yalnızca siyasi, sosyal kurumlar ve fikirler hakkında bilgi sahibi olmakla kalmayıp, yetişkin yaşamında iyi vatandaşlık için beceri, değer ve tutumların da kazanılmasının gerekli olduğu belirtilmiştir (Advisory Group on Citizenship, 1998).

Avrupa Birliği kuruluşlarından olan Eurydice, politik okuryazarlığı vatandaşlık eğitiminin bir bileşeni olarak göstermiştir ve amaçlarını şu şekilde sıralamıştır: Vatandaşlık eğitiminin amaçları ve içeriği Avrupa genelinde farklılık göstermektedir ama asıl amacı genellikle gençlerin yaşadıkları toplumun gelişimine ve refahına fayda sağlayabilecek aktif vatandaşlar olmalarını sağlamaktır. Vatandaşlık eğitiminin genel olarak dört ana unsuru amaçladığı anlaşılmaktadır: a) politik okuryazarlık, b) eleştirel düşünme ve analitik beceriler, c) tutumlar ve değerler ve d) aktif katılım (Eurydice, 2012).

Politik okuryazarlığın gelişiminin ilk amacı genellikle sosyal, politik ve sivil kurumların, insan haklarının, ulusal anayasaların, vatandaşların hak ve sorumluluklarının, sosyal konuların, toplumun kültürel ve dilsel çeşitliliğinin yanı sıra kültürel ve tarihi mirasın tanınmasıdır. İkinci hedef olarak, eleştirel düşünme politik okuryazarlığın geliştirilmesi için kritik önem taşımaktadır, çünkü gençlerin sosyal ve politik konulardaki bilgileri analiz etmesine ve değerlendirmesine olanak tanımaktadır. Üçüncü hedefse, okullarda öğrencilerin vatandaşlık eğitimiyle kazanması gereken değerler, tutumlar ve davranışlarla ilgilidir. Bu hedef, sosyal, ahlaki sorumluluklar veya saygı ve karşılıklı anlayış hakkında bilgi edinmeyi, başkalarıyla dayanışma ruhu geliştirmeyi içerebilir. Öğrencilerin toplumlarına aktif olarak katılmalarını gerektiren son hedef, öğrendikleri

bilgi ve becerileri, ayrıca ilk üç hedefle bağlantılı olarak öğrenmeleri yoluyla edindikleri değerleri ve tutumları uygulamalarına olanak tanınmasıdır (Eurydice, 2012).

İnan ve Tarhan (2018) politik okuryazarlık hedeflerinin gerçekleşmesi konusunda politika eğitimi için üç amaçtan bahsetmektedirler:

“1. Mevcut hükümet sisteminin nasıl çalıştığı ve bunun parçası olduğu düşünülen inançları tam ve düzgün olarak bilmek,

2. Etkin vatandaşlık için gerekli bilgi, tutum ve becerilerin gelişimi,

3. Daha tartışmalı bir alan olarak hükümet yönetimiyle ilgili olası değişiklikleri ya da alternatif sistemleri düşünme.”

Brett ve Arthur (2002), öğretmenlerin politik okuryazarlık hakkında yeterli bilgiye sahip olmaları ve kendi tutarlı gerekçelerini geliştirmeleri gerektiğine değinerek politik okuryazarlığın gençler için şunları amaçladığını belirtmişlerdir:

- Toplumda, yerel, ulusal ve uluslararası kararların nerede ve nasıl alınacağını bilmesi,
- Katılma hakkının tanınması,
- Bir dizi siyasi fikir, dil ve tartışma biçiminin bilinmesi,
- Bireysel gelişim politik değerler kümesi ve bunları uygulamada uygulama becerisi ve güveni olması,
- Paylaşılan politik kaygılarla ilgili konularda başkalarıyla etkin bir şekilde diyalog kurabilmek.

Çağımızın politik okuryazar genç neslinin, karar alma süreçlerinde yer alma ve demokratik tutum geliştirme, olayların politik boyutunu kavrayabilme ve yorumlama becerisine sahip olma, farklı görüşlere saygı duyma ve eylemde bulunma gibi niteliklere sahip olması gerekmektedir (Fyfe, 2007; Akt. Dağ ve Koçer, 2018). Politik okuryazarlıkla ilk olarak, hem sınıf içinde hem de sınıf dışında, kendine güvenen, sosyal ve ahlaki olarak sorumluluk üstlenen çocuklar yetiştirmek amaçlanmıştır. Bu öğrenme, çocukların grup içinde çalıştıkları veya oyun oynadıkları ya da topluluk içine katıldıkları zaman, sadece okulda değil okulun ötesinde de geliştirilmelidir. Burada ahlaki değerler ve kişisel gelişim hakkındaki rehberlik, vatandaşlığın temel ön koşullarıdır. Bireyler ilköğretim eğitiminin tamamını vatandaşlık öncesi, kesinlikle politik öncesi olarak görebilir; ama bu algı

yanlıştır. Çocuklar zaten öğrenme ve tartışma, adalet kavramları, yasalara, kurallara, karar almaya, otoriteye, çevrelerine ve sosyal sorumluluklarına, demokraside yaşıyor olup olmadıklarına, hangi sosyal sorunların kendilerini etkilediğine ve hatta farklı grup veya partilerin onlar hakkında ne söyleyeceğine dair bazı bilgileri daha öncesinden edinmişlerdir. Politik eğitimle beraber bütün bunlar teşvik edilebilir, yönlendirilebilir ve geliştirilebilir (Advisory Group on Citizenship, 1998).

Harwood (2007), politika eğitimiyle bireylerin sahip olması gereken becerileri sıralayarak aşağıdaki nitelikleri içerdiğini belirtmiştir:

- Siyasi çıkarları ifade etme: çocukların siyasi bağlamlarda (kişisel, sosyal, uluslararası) bir bakış açısı ifade etme yeteneklerini geliştirmek,
- Siyasi çıkarlar hakkında akıl yürütme: kanıt kullanımı da dahil olmak üzere, bir bakış açısını destekleyecek gerekçeler sunma becerisini geliştirmek; gerekçeli argüman kullanarak nasıl destek üretileceğini öğrenmek.
- Dinleme becerileri: diğer insanların politik bakış açılarını dinleme becerisini geliştirmek; Aynı fikirde olunmasa bile, görüşlerini detaylandırmalarına yardımcı olmak.
- Sorgulama becerileri: diğer insanların görüşleri hakkında kritik soruları belirleme ve ifade etme becerisini geliştirmek.
- Değişen tutumlar ve değerler: yeni kanıtlar ışığında sorunlar hakkında kişinin fikrini değiştirme kapasitesinin geliştirilmesi.
- Temsil becerileri: siyasi bağlamlarda bireyleri temsilci olarak seçmek ve başkaları adına temsilci olarak hareket etmek.
- Siyasi konuları değerlendirmek: siyasi meseleler hakkında kapsamlı kararlar verme becerisini geliştirmek.
- Siyasi konular hakkında karar verme: rasyonel maliyet-fayda analizi ve temel değerlerin dikkate alınması temelinde alternatif stratejiler arasında karar verme yeteneğinin geliştirilmesi.

Politik okuryazarlık becerisini edinme sürecinde ortaya atılan bu amaçlarla aslında politika eğitiminin başarmak istediği asıl şeyin, bireyler arasında politik süreçlere katılım düzeyinin artırılması olduğu söylenebilir. Bu şekilde bireyin, politik davranışın neler gerektirdiğine dair anlayış geliştirmesi ve bu gerekliliklere uygun şekilde hareket etmesi amaçlanmaktadır. Bilinçli bir politika eğitimi öğrencilerin vatandaş olarak yükümlülüklerini, devlet, egemenlik, siyasi oluşumlar, seçimler, partiler gibi çeşitli siyasi kavramları anlamalarını geliştirecek, öğrenciler bu kavramların siyasi, ekonomik,

kültürel fenomenler arasındaki ilişkileri fark etmelerini sağlayarak nesnel ve eleştirel bir bakış açısına sahip olabileceklerdir. Politika bilmek demokratik bir toplumun anahtarıdır. Bu nedenle toplumda karar alma süreçlerinin iyi bilinmesi ve bu süreçlerde yer almak hayati önem taşımaktadır. Bu da politika eğitiminin bir rolüdür ve öğrencilere politik okuryazarlık becerisi kazandırılarak devamlılığı sağlanabilir.

Politik Okuryazarlığın İçeriği

Politik okuryazarlık, gençlerin politik anlayış ve farkındalıklarının gelişmesine yardımcı olmakla ilgilidir. Vatandaşlık eğitiminin alt unsuru olan politik okuryazarlığın boyutları incelendiğinde, demokrasi, insan hakları, güç ve otorite, adalet, özgürlük, hukuk, hak ve sorumluluklar, çağdaş konu ve olaylar, muhalefet, sosyal çatışmalar, demokratik toplumların özellikleri, çevre politikaları, eleştirel düşünme, problem çözme, fırsat eşitliği gibi birçok konu karşımıza çıkmaktadır. Eurydice, gençler için politik okuryazarlığın şunları içerdiğini belirtmiştir:

- “İnsan haklarını öğrenme; sosyal, siyasal ve sivil kurumları tanıma,
- Uyum içinde yaşayabilen ve süregelen sosyal problemler altındaki durumları inceleme,
- Gençlere ulusal anayasaları öğretme (Böylelikle birey daha aktif olmaya hazırlanır),
- Gençlerin hak ve sorumluluklarını içermek,
- Kültürel ve tarihi mirasın tanınmasını teşvik etme,
- Toplumun kültürel ve dilsel çeşitliliğinin tanınmasına teşvik etme” (Eurydice, 2005, s.10).

İnan (2016), Türkiye’de politikanın hassas konular içerebildiğini ve bu durumun öğretmen ve ailenin çekinmesine neden olan etkenlerden oluştuğunu belirterek siyaset eğitiminin zor yanlarına değinmiş ve okullardaki negatif politika algısını değiştirebilecek bir politika eğitiminin içeriğiyle birlikte şu an toplumda var olan siyaset algısını tablo halinde sunmuştur:

Tablo 2

Okullarda Siyaset İle İlgili İşlenecek Konular

Okulda Siyaset			
Var Olan Siyaset Algıları	• Particilik yapma • Protest eylemler • Politik liderlere yergi • Ocak/dernek etkisindeki “abilik” müessesesi • Aşırı uçlarda ideolojik gruplaşma	• Devlet • Hükümet Sistemleri • Kamuoyu • Seçim ve Temsil • Siyasi partiler • İdeolojiler • Uluslararası örgütler • Sivil Toplum örgütleri • Karar alma süreçleri ve yolları	Olması Savunulan Siyaset Dersi İçeriği
	↓	↓	
	• Afaki • Göreceli • Korku/kaygı temelli • Kötü örneklerle dayalı • Münferit	• Bilgiye dayalı • Kanıt temelli • Soyut/felsefi düşünmeye hazırlayıcı • Genellemeci	

İnan, S. (2016). *Çocuk ve Siyaset: Sosyal Bilgiler Dersinde (Okullarda) Siyaset Eğitimi*

Tablo incelendiğinde ülkede var olan siyaset algılarının olumsuz yönde olduğu, okullarda olması istenen politika eğitimi anlayışı ile örtüşmediği görülmektedir. Ancak tabloda yer alan ders içeriğinde politik konularla ilgili temel bilgilere ve sosyal bilgiler dersi öğretim programında bulunmayan önemli kavramlara da yer verildiği görülmektedir. Öğrenciler okulda alacakları politik okuryazarlık eğitimiyle birlikte devlet yönetimi, kurumları, kurumların işlevleri ve nasıl işlediği, seçimlerin neden önemli olduğu ve gerekliliği, siyasi partiler ve siyaset yapan vatandaşların özelliklerini, farklı ideolojileri, sivil toplum kuruluşlarını, farklı görüşlere saygı duymayı, kendi kararlarının toplum üzerinde ne gibi etkilerinin olacağını, kısaca sorumluluklarını bilen etkin vatandaşın nasıl olması gerektiğini öğrenirler. “Tabloda sözü edilen öğrenme biçimlerinden bilgiye dayalı, kanıt temelli, soyut/felsefi düşünme ve genellemeci öğrenme biçimlerinin kullanılmasıyla çocuklar siyaset eğitiminde gerekçeli düşünme, bilgilerin bağlantılı olduğunu anlama, kendi görüşlerinin kanıtlarını sunma gibi üst düzey düşünme becerilerini kullanır ve geliştirirler” (Tarhan, 2019, s.18). Bununla birlikte öğrenciler politik durumlarla ilgili konuları anlamlandırmaya ve sorunlara cevap aramaya çalışırlar.

Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı ve Politik Okuryazarlık

Türkiye’de okullarda vatandaşlık eğitimiyle birlikte politik okuryazarlık becerisinin kazandırılmaya çalışıldığı ders Sosyal Bilgilerdir. Ayrıca 4. sınıfta yer alan İnsan Hakları ve Vatandaşlık dersi ile Adalet ve Hukuk dersi de bu boyutta değerlendirilebilir. Milli Eğitim Bakanlığı tarafından hazırlanan öğretim programında sosyal bilgilerin tanımı şu şekilde yapılmıştır:

“Sosyal Bilgiler öğrenme alanlarında; tarih, coğrafya, ekonomi, sosyoloji, antropoloji, psikoloji felsefe, siyaset bilimi ve hukuk gibi sosyal bilimlerle insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi konuları bütünleştirilmiş olarak ele alınmaktadır. Konular tarih, coğrafya, insan hakları ve vatandaşlık diye ayrı ayrı değil, disiplinler arası yaklaşımla işlenmelidir” (MEB, 2018, s.9).

Sosyal Bilgiler eğitimi alanındaki uluslararası en büyük kuruluşlardan biri Amerika Birleşik Devletleri Sosyal Bilgiler Ulusal Konseyi (NCSS) Sosyal Bilgileri şu şekilde tanımlamaktadır:

“Sosyal Bilgiler, vatandaşlık yeterlilikleri kazandırmak için sanat, edebiyat ve sosyal bilimlerin disiplinler arası bir yaklaşımla birleştirilmesinden oluşan bir çalışma alanıdır. Okul programı içinde Sosyal Bilgiler, antropoloji, arkeoloji, ekonomi, coğrafya, hukuk, felsefe, siyasal bilim, psikoloji, din, sosyoloji ve sanat, edebiyat, doğa bilimlerinden uygun ve ilgili içeriklerden süzülün sistematiği ve eşgüdümü bir çalışma alanı sağlar. Sosyal Bilgilerin temel amacı, birbirine bağımlı, global bir dünyada, kültürel farklılıkları olan demokratik bir toplumun vatandaşları olarak, kamu yararına bilgiye dayalı, mantıklı kararlar verebilme yeteneği geliştirmek için genç insanlara yardımcı olmaktır” (NCSS, 1994, s.9).

Sosyal bilgiler öğretim programında 4. sınıftan 7. sınıfa kadar devam eden yedi öğrenme alanı (Birey ve Toplum, Kültür ve Miras, İnsanlar, Yerler ve Çevre, Bilim, Teknoloji ve Toplum, Üretim, Dağıtım ve Tüketim, Etkin Vatandaşlık, Küresel Bağlantılar) bulunmaktadır. 2018 yılında güncellenen bu programla birlikte politik okuryazarlık becerisi ilk kez doğrudan öğretim programında yer almıştır. 2018 öncesi sosyal bilgiler öğretim programlarında da (Kuş, 2013; Kara ve Tangülü, 2017) doğrudan yer almasa da politik okuryazarlık becerisine dair kazanımların var olduğu tespit edilmiştir. “2005 Sosyal bilgiler dersi öğretim programının genel amaçları incelendiğinde, toplam 17 madde içerisinde 9’unun hukuk ve politik okuryazarlıkla ilişkili olduğu görülmüştür” (Kara ve Tangülü, 2017). Bununla birlikte Kuş (2019) tarafından yapılan çalışmada 2018 yılında hazırlanan programda yer alan Türkiye Yeterlilikler Çerçevesi (TYÇ) den biri olan “Sosyal ve Vatandaşlıkla İlgili Yetkinlikler” in doğrudan politik

okuryazarlık becerisi ile ilgili olduğu ifade edilmiştir. Bu yetkinlik içerisindeki açıklama şu şekildedir:

“Bu yetkinlikler kişisel, kişilerarası ve kültürlerarası yetkinlikleri içermekte; bireylerin farklılaşan toplum ve çalışma hayatına etkili ve yapıcı biçimde katılmalarına imkân tanıyacak; gerektiğinde çatışmaları çözecek özelliklerle donatılmasını sağlayan tüm davranış biçimlerini kapsar. Vatandaşlıkla ilgili yetkinlik ise bireyleri, toplumsal ve siyasal kavram ve yapılara ilişkin bilgiye, demokratik ve aktif katılım kararlılığına dayalı olarak medeni hayata tam olarak katılmaları için donatmaktadır” (MEB, 2018, s.5).

Yetkinliğin içeriği incelendiğinde birçok ifadenin politik okuryazarlığın amaçlarıyla örtüştüğü görülmektedir. Özellikle “gerektiğinde çatışmaları çözecek özelliklerle donatılması”, “toplumsal ve siyasal kavram ve yapılara ilişkin bilgi”, “demokratik ve aktif katılım” hedefleri de politik okuryazar vatandaşta olması gereken davranışları yansıtmaktadır. Ayrıca bununla birlikte programın özel amaçları incelendiğinde içerisinde politik okuryazarlığın hedefleriyle ilgili şu maddelerin yer aldığı görülmektedir:

- “Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olarak vatanını ve milletini seven, haklarını bilen ve kullanan, sorumluluklarını yerine getiren, milli bilince sahip bir vatandaş olarak yetiştirmeleri,
- Atatürk ilke ve inkılaplarının, Türkiye Cumhuriyeti’nin sosyal, kültürel ve ekonomik kalkınmasındaki yerini kavrayıp demokratik, laik, milli ve çağdaş değerleri yaşatmaya istekli olmaları,
- Hukuk kurallarının herkes için bağlayıcı olduğunu, tüm kişi ve kuruluşların yasalar önünde eşit olduğunu gerekçeleriyle bilmeleri,
- Katılımın önemine inanmaları, kişisel ve toplumsal sorunların çözümü için kendine özgü görüşler ileri sürmeleri,
- İnsan hakları, ulusal egemenlik, demokrasi, laiklik, cumhuriyet kavramlarının tarihsel süreçleri ve günümüz Türkiye’si üzerindeki etkilerini kavrayarak yaşamını demokratik kurallara göre düzenlemeleri,
- Ülkesini ve dünyayı ilgilendiren konulara duyarlılık göstermeleri” (MEB, 2018, s.8).

2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programıyla birlikte yer alan “Etkin Vatandaşlık” öğrenme alanı da politik okuryazarlıkla doğrudan ilgilidir. Bu öğrenme alanıyla sosyoloji, siyaset bilimi gibi disiplinler etrafında etkin vatandaş kavramına odaklanarak, öğrencilerin rollerinin neler olduğunu, sosyal örgütlerin ve kurumların nasıl

oluşturduğunu ve bireyi hangi açılardan etkilediklerini, toplumsal olaylarla ilgili sorunların nasıl çözüme kavuşturduğunu, toplumsal düzenin ve haklarının nasıl korunduğunu, bunları hangi demokratik yollarla başarabileceklerini fark etmeleri amaçlanmaktadır (MEB, 2018). Politik okuryazarlık becerisinin kazandırılması doğrudan sosyal bilgiler dersinin sorumluluğundadır. Program incelendiğinde Etkin Vatandaşlık öğrenme alanı dışında Birey ve Toplum, Küresel Bağlantılar, Üretim, Dağıtım ve Tüketim, İnsanlar, Yerler ve Çevreler öğrenme alanlarında da politik okuryazarlığa ilişkin kazanımlara yer verildiği görülmektedir. Bu öğrenme alanlarının içeriğine bakıldığında hak ve sorumluluklar, aktif katılım, farklı görüşlere saygı, kurumlar, yönetim birimleri, toplumsal dayanışma, kamuoyu, problem çözme, sosyal dayanışma gibi konuların yer aldığı görülmektedir.

Tablo 3

5. Sınıf Öğrenme Alanlarında Politik Okuryazarlık ile İlgili Kazanımlar

Öğrenme Alanı	Kazanım
Birey ve Toplum	- Sosyal bilgiler dersinin, Türkiye Cumhuriyeti'nin etkin bir vatandaşı olarak kendi gelişimine katkısını fark eder. - Sahip olduğu haklarının farkında olan bir birey olarak katıldığı gruplarda aldığı rollerin gerektirdiği görev ve sorumluluklara uygun davranır. - Çocuk olarak haklarından yararlanmaya ve bu hakların ihlal edildiği durumlara örnekler verir.
Üretim, Dağıtım ve Tüketim	Bilinçli bir tüketici olarak haklarını kullanır.
Etkin Vatandaşlık	- Bireysel ve toplumsal ihtiyaçlar ile bu ihtiyaçların karşılanması için hizmet veren kurumları ilişkilendirir. - Yaşadığı yerin yönetim birimlerinin temel görevlerini açıklar. - Temel hakları ve bu hakları kullanmanın önemini açıklar. - Millî egemenlik ve bağımsızlık sembollerimizden Bayrağımıza ve İstiklâl Marşına değer verir.

Tablo 3’de sosyal bilgiler dersi öğretim programı 5.sınıf öğrenme alanlarında yer alan politik okuryazarlık becerisinin verildiği kazanımlara yer verilmektedir. 5.sınıf sosyal bilgiler öğretim programında Birey ve Toplum, Üretim, Dağıtım ve Tüketim ve Etkin vatandaşlık öğrenme alanlarında politik konularının öğretilmesine yer verildiği görülmektedir.

Tablo 4

6. Sınıf Öğrenme Alanlarında Politik Okuryazarlık ile İlgili Kazanımlar

Öğrenme Alanı	Kazanım
Birey ve Toplum	• Toplumda uyum içerisinde yaşayabilmek için farklılıklara yönelik ön yargıları sorgular. • Toplumsal birlikteliğin oluşmasında sosyal yardımlaşma ve dayanışmayı destekleyici faaliyetlere katılır. • Bir soruna getirilen çözümlerin hak, sorumluluk ve özgürlükler temelinde olması gerektiğini savunur.
Üretim, Dağıtım ve Tüketim	• Vatandaşlık sorumluluğu ve ülke ekonomisine katkısı açısından vergi vermenin gereğini ve önemini savunur.
Etkin Vatandaşlık	• Demokrasinin temel ilkeleri açısından farklı yönetim biçimlerini karşılaştırır. • Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nde yasama, yürütme ve yargı güçleri arasındaki ilişkiyi açıklar. • Yönetimin karar alma sürecini etkileyen unsurları analiz eder. • Toplumsal hayatımızda demokrasinin önemini açıklar. • Türkiye Cumhuriyeti'nin etkin bir vatandaşı olarak hak ve sorumluluklarının anayasal güvence altında olduğunu açıklar. • Türk tarihinden ve güncel örneklerden yola çıkarak toplumsal hayatta kadına verilen değeri fark eder.
Küresel Bağlantılar	• Ülkemizin Türk Cumhuriyetleri ve komşu devletlerle olan kültürel, sosyal, siyasi ve ekonomik ilişkilerini analiz eder. • Ülkemizin sahip olduğu siyasi, askerî, ekonomik ve kültürel özelliklere bağlı olarak uluslararası alanda üstlendiği rolleri analiz eder.

Tablo 4’de de görüldüğü üzere politik okuryazarlık becerisinin açıkça yer aldığı öğrenme alanı 6.sınıf Etkin Vatandaşlık öğrenme alanıdır. Bununla beraber, Birey ve Toplum, Üretim, Dağıtım ve Tüketim ve Küresel Bağlantılar öğrenme alanlarında da diğer sınıf düzeylerine göre daha fazla kazanımın yer aldığı görülmektedir. Kazanımlarda yer alan kavramlar politik okuryazarlık açısından incelendiğinde “sosyal dayanışma ve yardımlaşma”, “hak, sorumluluk ve özgürlükler”, “demokrasi”, “yönetim biçimleri”, “yasama”, “yürütme”, “yargı”, “karar alma süreci”, “sivil toplum kuruluşları”, “medya”, “kamuoyu” “siyasi parti”, “etkin vatandaş” gibi politik okuryazarlığı gösteren kavramlar içermektedir.

Tablo 5

7. Sınıf Öğrenme Alanlarında Politik Okuryazarlık ile İlgili Kazanımlar

Öğrenme Alanı	Kazanım
Birey ve Toplum	İletişim araçlarından yararlanırken haklarını kullanır ve sorumluluklarını yerine getirir.
İnsanlar, Yerler ve Çevreler	Temel haklardan yerleşme ve seyahat özgürlüğünün kısıtlanması halinde ortaya çıkacak olumsuz durumlara örnekler gösterir.
Üretim, Dağıtım ve Tüketim	Kurumların ve sivil toplum kuruluşlarının çalışmalarına ve sosyal yaşamdaki rollerine örnekler verir.
Etkin Vatandaşlık	- Demokrasinin ortaya çıkışını, gelişim evrelerini ve günümüzde ifade ettiği anlamları açıklar. - Atatürk'ün Türk demokrasisinin gelişimine katkılarını açıklar. - Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin temel niteliklerini toplumsal hayattaki uygulamalarla ilişkilendirir. - Demokrasinin uygulanma süreçlerinde karşılaşılan sorunları analiz eder.
Küresel Bağlantılar	Arkadaşlarıyla birlikte küresel sorunların çözümüne yönelik fikir önerileri geliştirir.

Tablo 5'te sosyal bilgiler dersi öğretim programı 7.sınıf öğrenme alanlarında yer alan politik okuryazarlık becerisinin verildiği kazanımlara yer verilmektedir. Bireylere politik bilinci kazandırmada önemli bir yer tutan sivil toplum kuruluşlarına 7.sınıf üretim, dağıtım ve tüketim öğrenme alanında yer verildiği görülmektedir. Disiplinler arası bir yapısı olduğu için ve içerisinde çeşitli alanlardan konuları da barındırmasından dolayı politika eğitiminin ilkökul ve ortaokul dönemlerinde verilebileceği en uygun dersin sosyal bilgiler olduğu düşünülse de, yukarıda da görüldüğü üzere sosyal bilgilerin içeriği politik konuların öğretilmesinde yetersiz kalmaktadır. Her ne kadar içeriğinde politika bilimine yönelik konular yer alsa da, politik vatandaşın sahip olacağı yeterlilikleri öğrencilere kazandırma konusunda sosyal bilgiler dersinde bir takım eksiklikler bulunmaktadır. Tarhan'a (2019) göre politikaya katılımın öneminin anlatımı sadece oy verme işlemi ile sınırlı kalmaktadır ve kazanımlar içerisinde dilekçe veya milletvekillerine mektup yazabilme, grev, boykot veya gösteri düzenleme gibi hakları kullanma, kamuya fikir ve istekler belirtebilmeye dair kazanımların da eklenmesi

gerekmektedir. Bunlarla birlikte görülen eksikliklerden bir diğeri, programda politikanın nasıl bir süreç içerisinde oluştuğuna, politik düşünme yollarının nasıl geliştiğine, politikanın aslında toplumun ihtiyaçları doğrultusunda ortaya çıkan bir süreç olduğuna değinilmeden çok az içerikle politik okuryazarlığın verilmiş olmasıdır.

Politik Okuryazarlık ile İlgili Çalışmalar

Bu bölümde Türkiye’de ve yurt dışında politik okuryazarlık ile ilgili yapılan çalışmalar ele alınmaktadır.

Ulusal ve Uluslararası Alan Yazındaki Çalışmalar

Kuş (2013) "Politik Okuryazarlık ve Aktif Vatandaşlık" isimli çalışmasında politik okuryazarlığın ve aktif vatandaşlığın tanımlarını yaparak, sosyal bilgiler dersi temelinde eğitim ve politik okuryazarlık arasındaki ilişkiyi incelemiş, aktif vatandaş ve politik okuryazarlık arasındaki durumu tespit etmiştir. Bununla beraber sosyal bilgiler dersi öğretim programında yer alan politik okuryazarlık becerisinin kazandırılabilceği kazanımları tespit ederek, politik okuryazarlıkla ilgili amaçları belirtmiştir. Bu bağlamda vatandaşlık eğitimini etkileyen unsurları inceleyerek politik okuryazarlık öğretimi için sosyal bilgiler dersinde kullanılabilecek etkinlik örneği hazırlamıştır.

Kuş (2014) “Political Literacy Status of Pre-Service Social Studies Teacher” (Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Politik Okuryazarlık Düzeyleri) isimli çalışmasında öğretmen adaylarının politik okuryazarlık durumlarını belirlemeyi amaçlamıştır. Nitel araştırma yöntemlerinden durum çalışması kullanılan araştırmanın çalışma grubunu Ahi Evran Üniversitesi’nde eğitim alan sosyal bilgiler öğretmen adayları oluşturmaktadır. Araştırmadan elde edilen sonuçlara göre, öğretmen adaylarının okullarda politik konuların öğretilmesi gerektiğini düşünürken genel olarak politika ve politik okuryazarlık kavramlarını tanımlayamadıkları, hükümetin oluşma sürecini açıklamada güçlük çektikleri, genel olarak politik okuryazarlık konusunda yetersiz kaldıkları ortaya çıkmıştır. Bu nedenle araştırmacı, öğretmen adaylarının politik okuryazarlık konusunda bilgilendirilmeleri gerektiğine dikkat çekmiştir.

Tarhan (2015) “Sosyal Bilgiler Öğretmeni Adaylarının Politik Okuryazarlığa İlişkin Görüşleri” isimli çalışmasında fenomenoloji yöntemiyle öğretmen adaylarının

politik okuryazarlık ile ilgili düşüncelerini ortaya koymayı amaçlamıştır. Araştırmacı 10 öğretmen adayıyla yaptığı görüşmede politik okuryazarlık kavramı hakkında ne bildikleri, politik okuryazar bireyin hangi niteliklere sahip olması gerektiği, bireyin politik okuryazar olarak yetişmesinde nelerin etkili olduğu gibi sorular sormuş, bireylerin politik okuryazar birey olarak yetişememesinde eğitim sistemi, aile, kitap okuma, güncel olayları takip etme gibi çeşitli unsurların etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca araştırma sonuçlarına göre adayların politik okuryazarlık kavramını bilmelerine rağmen kendilerini politik okuryazar bir birey olarak görmedikleri sonucuna ulaşılmıştır.

Kuş ve Tarhan (2016) tarafından karma yöntemle yapılan “Political Education in Social Studies Classrooms: A Perspective from Turkey” (Sosyal Bilgiler Sınıflarında Politik Eğitim: Türkiye’den Bir Bakış) isimli çalışmada ise politika eğitimiyle ilgili sosyal bilgiler öğretmenlerinin görüşlerinin alınması ve sınıf içerisindeki uygulamaların gözlem yoluyla belirlenmesi amaçlanmıştır. Çalışmada 75 sosyal bilgiler öğretmenin görüşleri alınmış, 12 öğretmenin ise sınıf içerisindeki uygulamaları izlenmiştir. Araştırma bulgularına göre, öğretmenlerin politika eğitimi ile ilgili görüşleri ile sınıf içerisindeki uygulamaları arasında farklılıklar olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Öğretmenlerin politik konuların öğretimi ile ilgili olumlu görüşler belirtirken politik konuları ve politika ile ilgili süreçleri derslerindeki uygulamalara yansıtmadıkları tespit edilmiştir.

Faiz (2016) “Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Siyaset Okuryazarlık Durumları” isimli doktora çalışmasında politik okuryazarlığı oluşturan bileşenleri ortaya koyarak sosyal bilgiler bölümünde okuyan öğretmen adaylarının mevcut politik okuryazarlık durumlarını belirlemeyi amaçlamıştır. Karma araştırma yöntemiyle yapılan çalışmada siyaset okuryazarlık düzeylerinin orta seviyede olduğu görülmüş, öğretmen adayları politik eğitimin öğretim materyalleri ve öğretmen aracılığıyla gerçekleştiğini belirtmişlerdir. Ayrıca sivil toplum örgütlerine üye olmanın öğrencilerin politik beceri düzeyini artırdığı, kitap okuma sıklığı ayda 2-3 kitap okuyan öğretmen adaylarının bilgi düzeyi ve 6-7 kitap okuyanların duyuşsal, davranış ve beceri açısından anlamlı fark olduğu, ulusal ve uluslararası meselelerde tartışan gruplarda beceri ve bilgi seviyesinin arttığı sonuçlarına ulaşılmıştır.

Kara ve Tangülü (2017) “2005 Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Hukuk ve Politik Okuryazarlığı Üzerine Bir Durum İncelemesi” isimli çalışmalarında Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programını incelemişler ve programda yer alan hukuk ve politik okuryazarlık becerilerinin yer aldığı amaçları, öğrenme alanlarını, değerleri ve

kazanımları tespit etmişlerdir. Buna göre programın genel amaçlarından 9 maddenin, 6 öğrenme alanının hukuk ve politik okuryazarlık becerisiyle ilişkili olduğu saptanmıştır.

Görmez (2018) “Güncellenen Sosyal Bilgiler Programının Politik Okuryazarlık Becerisi Bakımından Yeterliliği” isimli çalışmada 2017 yılında güncellenen Sosyal Bilgiler Öğretim Programı, politik okuryazarlık becerisi boyutunda incelemiş ve Birey ve Toplum, Etkin Vatandaşlık, Üretim, Dağıtım ve Tüketim, Küresel ve İnsanlar, Yerler ve Çevreler öğrenme alanlarında ve kazanımlarda yer verildiği sonucuna ulaşmıştır.

Faiz ve Dönmez (2018) “Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Politik Okuryazarlık Düzeyleri” isimli çalışma ile sosyal bilgiler öğretmen adaylarının politik okuryazarlık düzeylerini belirlemeyi amaçlayarak, yedi coğrafi bölgeden 1187 öğretmen adayıyla yaptıkları çalışmayla öğretmen adaylarının bilgi, beceri ve tutumlarının orta düzey olduğunu tespit etmişlerdir. Ayrıca bireyin siyasi bilgisinin artmasıyla birlikte politik becerisinin de artacağı sonucuna ulaşılmıştır.

Dağ ve Koçer (2019) “Türkiye’de Politik Okuryazarlık” adlı çalışmalarında politik okuryazarlığı tanımlamışlar, neden önemli olduğu ve hangi süreçleri kapsadığıyla ilgili açıklamalarda bulunarak politik okuryazarlığın içeriğini üç faktörle (politik ilgi, politik bilgi, politik katılım) açıklamışlar ve bireyin politik okuryazar olabilmesi için bu üç faktörün temel unsur olduğunu ifade etmişlerdir.

Demir (2019) “Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Siyaset Okuryazarlık Durumları” adlı yüksek lisans çalışmada sosyal bilgiler öğretmen adaylarının politik okuryazarlık düzeylerini ve adayların kendi politik okuryazarlık kavramını belirlemeyi hedeflemiştir. Çalışmada politik okuryazarlık siyasi kurumlara üye olma, anne-baba eğitim düzeyi, aile gelir düzeyi, siyasi meseleleri tartışma gibi etmenlere göre incelenmiştir.

Tarhan (2019) “Ortaokul Öğrencilerinin Siyaset Okuryazarlık Düzeyleri ve Temel Siyaset Bilimine İlişkin Görüşleri” adlı doktora çalışmada öğrencilerin siyasetle ilgili temel bilgilerinin orta düzeyde olduğu, ancak beceri düzeylerinin olumsuz yönde olduğunu tespit etmiştir. Araştırmada, cinsiyetin belirleyici bir faktör olarak yer almadığı, ancak okul, anne-baba eğitim düzeyi, politik tartışmalara katılma gibi etmenlerin etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca öğrencilere, siyasetin ne anlama geldiği, kişi için ne ifade ettiği, amacının ne olduğu gibi sorular sorularak öğrencinin zihninde yer alan siyaset olgusunu belirlemeye çalışmıştır. Öğrencilerin çoğunlukla, siyasette yalan

söylenmesi, siyasetçilerin kavgaları, siyasetçilerin zengin olmaları, siyasetle uğraşan kişilerin güç sahibi olmaları gibi düşüncelere sahip oldukları belirlenmiştir.

Çınar (2019) “Coğrafya Lisans Öğrencilerinin Politik Okuryazarlık Düzeylerinin Belirlenmesi” isimli doktora çalışmasında 507 coğrafya lisans öğrencilerinin politik okuryazarlık düzeylerini ve politik okuryazarlık becerisi üzerinde etki eden değişkenleri belirlemeyi amaçlamıştır. Sonuçlar ele alındığında öğrencilerin politikaya ilişkin davranışlarının ve duyuşsal eğilimlerinin orta düzeyde olduğu, cinsiyet değişkenine bakıldığında politik bilgi düzeyinde kadın öğrenciler lehine anlamlı farklılık görüldüğü, ancak politik ilgi ve siyasal katılım boyutlarında erkekler lehine farklılık bulunduğu, anne-baba eğitimine göre anlamlı farklılık göstermediği gibi sonuçlara ulaşılmıştır.

Aslan (2019) “İlköğretim Anabilim Dalı Ortaokul 7.Sınıf Öğrencilerinin Politik Okuryazarlık Becerilerinin İncelenmesi” adlı tarama modeliyle yaptığı yüksek lisans çalışmasında ortaokul 7.sınıf öğrencilerinin politik okuryazarlık becerilerini geliştirdiği politik okuryazarlık ölçeği ile incelemeyi amaçlamıştır. Burada öğrencilerin politik konulara yönelik ilgileri, politik davranış sergileme düzeyleri, güncel olayları takip etme durumları ve insan haklarına yönelik bilinçleri incelenmiş, öğrencilerin ölçekten aldıkları puanların kısmen iyi olduğu, politik davranışlarının iyi seviyede, gündemi takip etme düzeylerinin, insan haklarına yönelik bilinçlerinin ve politik bilgilerinin orta düzeyde olduğu saptanmıştır.

Yavaş (2021) “Ortaokul Öğrencilerinin Politik Okuryazarlık Kavramlarına İlişkin Bilişsel Yapılarının Kelime İlişkilendirme Testi (KİT) Aracılığıyla İncelenmesi” isimli yüksek lisans çalışmasında ortaokul öğrencilerinin politik okuryazarlık kavramına yönelik bilişsel yapılarını ve kavram yanılgılarını tespit etmeyi amaçlamıştır. Araştırmacı veri toplama aracı olarak Kelime İlişkilendirme Testini kullanmış, politik okuryazarlık becerisi kapsamındaki 12 kavramı (Devlet, Demokrasi, Hükümet, Seçim, Kamuoyu, Hak, Muhalefet, Özgürlük, Cumhuriyet, İdeoloji, Parti, Sorumluluk) KİT aracılığıyla öğrencilere sormuştur. 230 öğrenciyle gerçekleştirilen çalışmada, öğrencilerin “devlet” kavramına en fazla “vatan” en az “Atatürk”, “Demokrasi” kavramına en çok “özgürlük”, “seçim” kavramına en fazla “oy”, “kamuoyu” kavramına “halk” gibi yanıtlar verdikleri tespit edilmiştir. Ayrıca araştırmacı, öğrencilerden KİT içerisinde yer alan her kavram için bilişsel yapılarını ortaya çıkartmak amacıyla bir adet cümle yazmalarını istemiş ve bu cümleleri bilimsel bilgi içeren cümleler, bilimsel olmayan ya da yüzeysel bilgi içeren cümleler ve kavram yanılgısı içeren cümleler olarak gruplara ayırmıştır. Araştırma

sonucunda araştırmacı, öğrencilerin bilimsel olmayan ya da yüzeysel bilgilerinin çoğunlukta olduğunu, özellikle kamuoyu ve cumhuriyet kavramlarına yönelik kavram yanılgılarının olduğunu tespit etmiştir.

Davies, Mizuyama, Ikeno, Parmenter ve Mori (2013), “Political Literacy in Japan and England” (Japonya ve İngiltere’de Politik Okuryazarlık) isimli çalışmalarında, İngiltere’de iki, Japonya’da üç okulun politik okuryazarlık eğitimi verildiği derslerin işlenişini eş zamanlı olarak gözlemlemişler, ayrıca iki ülkenin öğretim programını ve ders kitaplarını politik okuryazarlık bağlamında incelemişlerdir. Araştırma sonucunda ders kitapları ve programda benzer konuların yer almasına rağmen içerikte politik okuryazarlığa İngiltere’nin daha çok önem verdiği ortaya çıkmıştır.

Yeni Zelanda’da öğrencilerin kendilerini politik varlıklar olarak nasıl gördüklerini, politik fikirleri yeterince dile getirip getirmediikleri ve siyasi katılım hakkında eleştirel olarak düşünüp düşünmediklerini ortaya koymayı amaçlayan bir çalışma “Advancing young citizens political literacy through social-sciences curricula” (Sosyal Bilimler Programları aracılığıyla genç vatandaşların politik okuryazarlıklarını geliştirmek) Hunter ve Rack (2016) tarafından yapılmıştır. Araştırma sonuçları, politik okuryazarlık eğitiminde sosyokültürel, çevresel, coğrafi, tarihi ve ekonomik boyutun dikkate alınması gerektiğini vurgulamaktadır. Araştırmada elde edilen sonuçlara göre katılımcıların, siyasi süreçler hakkında bazı anlayışlara sahip olduklarını ancak politik dil hakkında daha fazla bilgi edinmek, dinlenmek, yetişkinler tarafından ciddiye alınmak ve politik süreçlerde daha aktif rol olmak istedikleri belirlenmiştir.

Perveen ve Awan (2017) “Analysis of Curriculum about Political Literacy as a Dimension of Citizenship Education” (Vatandaşlık Eğitiminin Bir Boyutu Olarak Politik Okuryazarlık Öğretim Programının Analizi) adlı çalışmalarında, literatür taraması yöntemiyle Pakistan orta öğretim programında vatandaşlık eğitiminin bir boyutu olarak politik okuryazarlığı analiz etmeyi amaçlamışlardır. Bu amaçla araştırmacılar, vatandaşlık eğitimi bağlamında politik okuryazarlığın on unsurunu literatür taraması yardımıyla belirlemişler ve bu on unsurunu bulmak için dört kaynak seçmişlerdir. Öğretim programı 2006, eğitim politikası 2009, ders kitapları ve öğretmen görüşlerinden elde edilen verilerden, vatandaşlık eğitiminin bir boyutu olarak politik okuryazarlığın kaynaklarda ve öğretmenlerde eşit düzeyde yer almadığı, politik okuryazarlığın programa dâhil edilmesinde zayıf kaldığı sonucuna ulaşmıştır.

Lailiyah, Yuliyanto ve Pradhana (2018) “Youthizen, Political Literacy, and Social Media” (Gençlik, Politik Okuryazarlık ve Sosyal Medya) isimli çalışmalarında Endonezya’daki gençlerde politik bilginin oluşturulmasında sosyal medyanın rolünü tanımlamayı amaçlamışlardır. Araştırma verileri sosyal medya hesabı olan 100 lise öğrencisine anket uygulanması ve aile ve akran görüşmeleri yoluyla toplanmıştır. Bulgular sonucunda gençlerin sosyal medya hesaplarını bir eğlence aracı olarak kullanmayı tercih ettikleri, siyasi görüşlerini dile getirmede sosyal medyada rahat olmadıkları, gençlerin sosyal medyaya güçlü bir katılımının olduğu ancak düşük politik farkındalığa sahip oldukları ortaya çıkmıştır. Ayrıca, araştırmalar bu araştırmaya katılan gençlerin siyasal okuryazarlık kapasitesine sahip olmadığını göstermiştir. Katılımcıların çoğu, politik okuryazarlığın temel tanımını bilmek konusunda yeterli bilgiye sahip oldukları, ancak politik okuryazarlıkla ilgili katılım ve olumlu tutumlarının yeterli düzeyde olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Hopkins ve Coster (2018) The Levellers, Political Literacy and Contemporary Citizenship Education in England (İngiltere’de Eşitlikçiler, Politik Okuryazarlık ve Çağdaş Vatandaşlık Eğitimi) isimli çalışmalarında, İngiltere Ulusal Öğretim Programlarında yer alan politik okuryazarlık kazanımlarını analiz etmişlerdir. Araştırma bulguları, politik okuryazarlığın çocukların vatandaşlık eğitiminde önemli bir yere sahip olduğunu ancak politik okuryazarlığın programda çocukların anlayabileceği düzeyde olmadığını, programda daha fazla yer alması gerektiğini ifade etmişlerdir.

BÖLÜM 3

YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın modeli, çalışma grubu, verilerin toplanması ve verilerin çözümlenmesi başlıkları yer almaktadır.

Araştırmanın Modeli

Bu araştırmada, sosyal bilgiler öğretmenlerinin politik okuryazarlık becerileri ile ilgili kazanımların kazandırılması ve öğretim sürecinde yaşadıkları durumlara ilişkin görüşlerinin değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Bu nedenle öğretmenlerin görüşlerinden yola çıkarak var olan durumun belirlenmesi beklendiğinden temel nitel araştırma modeli tercih edilmiştir. “Temel nitel araştırmalar, belli bir bağlamın ve etkileşimin bir parçası olarak olayları kendi tekliğinde anlamlandırma çabasıdır ve temel nitel araştırmanın öncelikli amacı bu anlamları açığa çıkarmak ve yorumlamaktır” (Merriam, 2018, s.22). Araştırmada öğretmenlerin deneyimlerine nasıl anlamlar yüklediklerinin, deneyimlerini nasıl yorumladıklarının ortaya çıkarılması amaçlandığından temel nitel araştırma yöntemi uygun bir araştırma deseni olarak görülmüştür.

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu 2021-2022 Eğitim Öğretim yılında Ankara ilinde kamu okullarında görev yapmakta 22 sosyal bilgiler öğretmeni oluşturmaktadır. Çalışma grubu, amaçsal örnekleme yöntemine göre belirlenmiştir. “Amaçsal örnekleme, olası olmayan seçkisiz olmayan bir örnekleme yaklaşımıdır. Amaçsal örnekleme, çalışmanın amacına bağlı olarak bilgi açısından zengin durumların seçilerek derinlemesine araştırma yapılmasına olanak tanır ve belli ölçütleri karşılayan durumlarda çalışılmak istenildiğine tercih edilir” (Büyüköztürk vd, 2020, s.92-93). Katılımcıların belirlenmesinde amaçsal örnekleme yöntemlerinden maksimum çeşitlilik örnekleme kullanılmıştır. “Maksimum çeşitlilik örnekleme yönteminde amaç göreceli olarak küçük bir örneklem oluşturmak ve bu örnekleme çalışılan probleme taraf olabilecek bireylerin çeşitliliğini maksimum

derecede yansıtmaktır” (Yıldırım ve Şimşek, 2021). Araştırmada çalışma grubu olarak belirlenen sosyal bilgiler öğretmenlerinin, ortaokul düzeyindeki 5.sınıf, 6.sınıf ve 7.sınıflarda görev yapmaları temel ölçüt olarak belirlenmiştir. Ayrıca çalışmada sosyo-ekonomik açıdan çeşitlilik alanı olması için 5 farklı ilçeden 12 okul belirlenmiştir. Araştırmaya katılan katılımcılar çalışma hakkında bilgilendirilmiş, her birinden gönüllülük izin formu alınmıştır. Araştırmada katılımcıların gerçek kimlikleri gizli tutulmuş, katılımcılar “Öğretmen 1, Öğretmen 2, Öğretmen 3...” şeklinde kodlanmıştır. Katılımcı bilgileri incelendiğinde 22 katılımcının 10’unu kadın katılımcı 12’sini erkek katılımcının oluşturduğu görülmektedir. Katılımcıların mesleki deneyim yılları incelendiğinde 20 yıl ve üzeri 11 kişinin, 11-20 yıl arası 9 kişinin, 6-10 yıl arası 2 kişinin olduğu görülmektedir. Araştırmada yer alan 22 katılımcının demografik özellikleri, cinsiyet, görev yaptıkları ilçeler, hizmet yılları ve sınıf düzeylerine ait bilgiler tablo 6’da verilmiştir.

Tablo 6

Araştırmaya Katılan Öğretmenlerin Cinsiyet, İlçe, Hizmet Yılı ve Sınıf Durumlarına Göre Dağılımı

Kod İsim	Cinsiyet	İlçe	Hizmet Yılı	Sınıf
Öğretmen 1	Kadın	Çankaya	20 yıl ve üzeri	5.sınıf
Öğretmen 2	Erkek	Çankaya	20 yıl ve üzeri	5. 6. ve 7.sınıf
Öğretmen 3	Erkek	Çankaya	20 yıl ve üzeri	6. sınıf
Öğretmen 4	Erkek	Çankaya	20 yıl ve üzeri	5. 6. ve 7. sınıf
Öğretmen 5	Kadın	Çankaya	11-20 yıl	5. ve 6. sınıf
Öğretmen 6	Kadın	Çankaya	11-20 yıl	5. ve 7. sınıf
Öğretmen 7	Kadın	Yenimahalle	20 yıl ve üzeri	5. ve 6.sınıf
Öğretmen 8	Kadın	Yenimahalle	20 yıl ve üzeri	5. ve 6.sınıf
Öğretmen 9	Kadın	Keçiören	11- 20 yıl	6. sınıf
Öğretmen 10	Erkek	Keçiören	11-20 yıl	7. sınıf
Öğretmen 11	Erkek	Keçiören	20 yıl ve üzeri	5. ve 7. sınıf
Öğretmen 12	Kadın	Keçiören	11-20 yıl	6. sınıf
Öğretmen 13	Erkek	Mamak	20 yıl ve üzeri	7. sınıf
Öğretmen 14	Erkek	Mamak	20 yıl ve üzeri	5. sınıf
Öğretmen 15	Erkek	Altındağ	11-20 yıl	5. 6. ve 7.sınıf
Öğretmen 16	Kadın	Çankaya	20 yıl ve üzeri	7. sınıf
Öğretmen 17	Erkek	Keçiören	20 yıl ve üzeri	5. 6. ve 7. sınıf
Öğretmen 18	Kadın	Yenimahalle	11-20 yıl	5. 6. ve 7.sınıf

(Devam ediyor)

Tablo 7 (Devam)

Araştırmaya Katılan Öğretmenlerin Cinsiyet, İlçe, Hizmet Yılı ve Sınıf Durumlarına Göre Dağılımı

Kod İsim	Cinsiyet	İlçe	Hizmet Yılı	Sınıf
Öğretmen 19	Erkek	Keçiören	6-10 yıl	6. ve 7. sınıf
Öğretmen 20	Erkek	Mamak	11-20 yıl	6. ve 7. sınıf
Öğretmen 21	Erkek	Yenimahalle	11-20 yıl	5. 6. ve 7. sınıf
Öğretmen 22	Kadın	Çankaya	6-10 yıl	5. 6. ve 7. sınıf

Verilerin Toplanması

Araştırmanın verileri yapılandırılmış görüşme formu ile toplanmıştır. Araştırmacı tarafından araştırmanın amacı doğrultusunda yapılandırılmış görüşme formu hazırlanmıştır. Nitel araştırmalarda çoğunlukla kullanılan bir teknik olan görüşmenin tercih edilmesinin nedeni, öğretmenlerin görüşlerine ve tecrübelerine detaylı şekilde ulaşılabilmesi ve uygulama kolaylığının olmasıdır. “Görüşme en az iki kişi arasında sözlü olarak sürdürülen bir iletişim sürecidir. Görüşme, araştırmada cevabı aranılan sorular çerçevesinde ilgili kişilerden veri toplama şeklinde ifade edilebilir. Görüşme belirli bir araştırma konusu veya bir soru hakkında derinlemesine bilgi sağlar” (Büyüköztürk vd., 2020). “Görüşme gözlemleyemediğimiz davranışlar, duygular veya insanların etraflarındaki dünyayı nasıl ifade ettiklerini öğrenmek için gereklidir. Görüşme, bilgi toplamanın en iyi yöntemidir. Görüşme yoluyla bilgi toplama yönteminin, diğer yöntemlerle kıyaslandığında en ucuz olduğu durumlarda görüşme tekniği uygulanır” (Merriam, 2018).

Yapılandırılmış görüşme formu oluşturulurken alan yazına yönelik çalışmalar yapılmış, bu doğrultuda sekiz sorudan oluşan görüşme formunun taslağı hazırlanmıştır. Hazırlanan taslak, danışman görüşüne sunulmuş, alınan geri dönütler sonrasında düzeltmeler yapılarak üç soru çıkartılmış ve görüşme formunun son hali oluşturulmuştur. Görüşme formunda yer alan soruların doğru anlaşılıp anlaşılmadığını test etmek ve gereksiz soruları belirlemek için bir sosyal bilgiler öğretmeniyle pilot görüşme yapılmış, görüşme sonunda görüşme formunda değişiklik yapılmasına gerek duyulmamıştır. Araştırmada görüşmeler yüz yüze ve çevrimiçi görüşmelerle toplanmıştır. Görüşme öncesinde katılımcılar çalışma ve araştırma soruları hakkında bilgilendirilmiş, katılımcılardan görüşmenin ses kayıt cihazı ile kayıt altına alınacağı ve verilerin çalışma dışında kullanılmayacağı ifade edilerek izinleri alınmıştır.

Verilerin Çözümlemesi

“Veri analizinde asıl amaç verinin anlamını dışarıya aktarmak; katılımcıların belirttikleri ile araştırmacının gördüğünü birleştirerek indirgeme ve yorumlamadır” (Merriam, 2018). Araştırmanın sonucunda görüşme formundan elde edilen veriler betimsel analiz yöntemiyle çözümlenmiştir. Betimsel analizin amacı, verileri düzenleyip yorumlayarak okuyucuya sunmaktır. Bu analiz yöntemiyle katılımcıların görüşleri, görüşme süresince kullanılan boyutlar dikkate alınarak, doğrudan alıntılarla özetlenmiş ve yorumlanmıştır. Betimsel analiz yönteminde katılımcıların görüşlerini olduğu gibi yansıtmak çarpıcı olması bakımından oldukça sık kullanılan bir durumdur. Betimsel analiz bir çerçeve oluşturma, verilerin kodlanması, bulguların tanımlanması ve bulguların yorumlanması olmak üzere dört aşamadan oluşmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2021). Bu doğrultuda katılımcılar belirlenerek görüşmeler tamamlanmış, daha sonra ses kayıtları dinlenerek veriler yazıya dökülmüş ve doküman haline getirilmiştir. Doküman haline getirilen veriler tekrar tekrar okunarak araştırmanın amacına ilişkin temel fikirler ortaya çıkarılmış ve ilk kodlar oluşturulmuş, kod oluşturma sürecinin sonunda ise temalar belirlenmiştir. Kodlamanın temel amacı yapılan görüşmelerden elde edilen verileri ifade edebilecek kavramlara ve ilişkilere ulaşabilmektir. Güvenirliği sağlamak için ilk kodlama sonrası bir hafta ara verilmiş, daha sonra veriler tekrar okunarak ikinci kodlama yapılmış ve karşılaştırma yapılmıştır. Bununla birlikte çalışmadan bağımsız bir sosyal bilgiler öğretmeni tarafından tutarlılığın sağlanması açısından veriler analiz edilerek kod ve temalar oluşturulmuştur. Kodlamalar sonucunda karşılaştırma yapılmış, iki kodlama sonucunda farklı bir sonucun ortaya çıkıp çıkmadığı kontrol edilerek elde edilen verilerin güvenilirliği sağlanmıştır. Tema ve kodlara son hali verilerle tablo halinde sunulmuş ve yorumlanmıştır.

Araştırmacının Rolü

Nitel araştırmalarda araştırmacı katılımcılar ile etkileşim içerisinde olan ve bizzat çalışma sahasına giden kişidir (Yıldırım ve Şimşek, 2021). Bu çalışmada araştırmacı, Sosyal Bilgiler Eğitimi alanında lisans eğitimini tamamlamış olup, aynı alanda yüksek lisans eğitimine devam etmektedir. Araştırmanın ortaya konmasında araştırmacının sosyal bilgiler içerisinde yer alan konuya olan ilgisi etkili olmuştur. Araştırmacı yüksek lisans eğitimi boyunca nitel araştırma konularında ders almakla beraber, yüksek lisans

döneminde politik okuryazarlık becerisiyle ilgili uzun süren araştırmalarda bulunmuştur. Araştırmacı, veri toplama sürecinden önce çalışmayı tasarlarlarken literatür çalışmasına geniş bir zaman ayırarak konu hakkındaki yeterliliğini artırmaya çalışmıştır.

Araştırmada İnandırıcılık

İnandırıcılık kavramı, araştırmacının elde ettiği bulguların gerçek durumu yansıtır yansıtmadığıyla ilgili bir kavram olarak tanımlanmaktadır. (Merriam, 2018). Nitel araştırmalarda inandırıcılığı artırmak için uzun süreli etkileşim, derinlik odaklı veri toplama, çeşitleme, uzman incelemesi ve katılımcı teyidi gibi stratejiler önerilmektedir (Lincoln ve Guba, 1985, Akt. Yıldırım ve Şimşek, 2021). Bu araştırmada çalışmada inandırıcılığın sağlanması amacıyla derin odaklı veri toplama ve uzman incelemesi stratejileri uygulanmıştır. Bu bağlamda araştırmanın inandırıcılığına ilişkin uygulanan ilk strateji uzman incelemesidir. Görüşme sorularının hazırlanması, çalışma grubunun belirlenmesi, elde edilen verilerin analizi ve kod-tema oluşturma süreçlerinde bir uzman görüşünden yararlanılmıştır. Bununla beraber görüşme sorularının doğru anlaşılıp anlaşılmadığını test etmek ve gereksiz soruları belirlemek için bir sosyal bilgiler öğretmeniyle pilot görüşme yapılmıştır. Nitel araştırmacıdan alanda elde ettiği verileri, araştırma sorusu açısından anlamı, birbirleriyle olan ilişkilerini ve bütün olarak sergilediği örüntüleri ortaya çıkarmalıdır. Bu da derinlemesine veri toplamayla mümkün olacaktır (Yıldırım ve Şimşek, 2021). Araştırmada araştırmacı, görüşmeleri doğrudan yürüten kişi olarak araştırma süresince aktif bir katılımcı olarak yer almıştır. Veri toplama sürecinde derin odaklı veri toplama stratejisine bağlı olarak, araştırmacı verileri sahada kendisi toplayarak, her bir katılımcıyla ortalama 30 dakika görüşme gerçekleştirmiş, bununla beraber görüşme öncesinde her bir katılımcıyla önceden görüşülerek çalışma hakkında sohbet edilmiş, katılımcılar çalışma hakkında bilgilendirilmiştir. Dolayısıyla veri toplanması için yeterince zaman geçirildiği düşünülmektedir.

BÖLÜM 4

BULGULAR VE YORUMLAR

Bu bölümde araştırmanın hedefleri doğrultusunda elde edilen verilerden yola çıkılarak ulaşılan bulgulara yer verilmiştir. Yapılan görüşmelerden elde edilen bulguları sunarken araştırmanın alt amaçları temel alınmıştır. Veriler araştırma sorularıyla ilişkilendirilerek temalar geliştirilmiş ve bu doğrultuda doğrudan alıntılara yer verilerek yorumlanmıştır. Temalar Şekil 2’de verilmiştir.

Şekil 2. Yapılandırılmış Görüşmelerden Elde Edilen Temalar

1. Politik Okuryazarlık Kavramına İlişkin Düşünceler

Politik okuryazarlık kavramına ait görüşlerinin belirlenmesi amacıyla öğretmenlere “Politik okuryazarlık kavramı size ne ifade etmektedir?” sorusu yöneltilmiştir. Öğretmen, politik okuryazarlık becerisinin geliştirilmesi ve öğrencilere kazandırılması noktasında büyük bir öneme sahiptir. Öğretmenlerin bu beceriyi kazandırmada yeterli bilgi ve gerekli becerilere sahip olmaları önemli rol oynamaktadır. Bu nedenle öğretmenlerin politik okuryazarlık kavramına ilişkin düşüncelerinin ve

kavramın onlara ne çağrıştırdığının bu noktada önemli olduğu düşünülmektedir. Araştırmaya katılan öğretmenlerin politik okuryazarlık kavramının kendilerine neler çağrıştırdığına dair birden fazla yanıt verdikleri, birbiriyle ilişkili benzer kavramlar ve temalar üzerinde yoğunlaştıkları, alan yazındaki politik okuryazarlık tanımlamalarıyla benzer tanımlamalar yaptıkları görülmüştür. Ancak bazı öğretmenler kavramı beceri boyutuyla ilişkilendirirken bazı öğretmenlerin ise sadece bilgi boyutuna değindikleri görülmektedir. Politik okuryazarlık kavramına ilişkin kodlara ve görüşlerini belirten öğretmenlerden bazılarının ifadelerine aşağıda yer verilmiştir:

1.1. Ülkedeki ve Dünyadaki Siyasi Gelişmeleri Yorumlama Becerisi. Politik okuryazarlığın temel hedefi bireyin politik bilgiye sahip olma ve bu bilgileri eleştirel bakış açısıyla yorumlayarak politik süreçlere aktif katılımını sağlamaktır. Öğretmenlerin ifadelerinden de, politik okuryazarlık kavramını ülkedeki ve dünyadaki siyasi gelişmelerle ilişkilendirdikleri ve bireylerin bu gelişmeleri yorumlayabilme becerisine sahip olmaları olarak yorumladıkları görülmektedir. Buna ilişkin görüşlerini belirten bazı öğretmenlerin ifadelerine aşağıda yer verilmiştir:

Öğretmen 6: Politika hayatımızın içinde olduğu için her yerde her örnekle karşımıza çıkabilen bir kavram. Bir öğretmen olarak politik okuryazarlık deyince aklıma siyasi olayları yorumlayabilen, temel kavramları bilen, karşılaştırma yapabilen, hak ve özgürlüklerin farkında, vatandaşlık bilinci taşıyan kişileri yetiştirmek geliyor.

Öğretmen 19: Yani politik okuryazarlık deyince öncelikle biz nitelikli insan yetiştirmeye çalışıyoruz. Toplumun geleceğini şekillendirecek vatandaşlar yetiştirmeye çalışıyoruz ki politika ve politik okuryazarlık bu anlamda önemli. Yetiştirdiğimiz bireylerin özellikle hem ülkemiz olsun hem dünyada olsun yaşanan politik gelişmeleri, konuları takip edebilmesi ve bunları yorumlayabilmesi diyebiliriz ya da politikayla ilgili yayınlar olabilir, programlar olabilir, bunları takip edebilmesi ve bunlarla ilgili kendine ait görüşler ortaya koyabilmesi politik okuryazarlık olarak tanımlanabilir bence.

1.2. Haklar, Sorumluluklar, Özgürlükler. Politik okuryazarlık, insan hakları, adalet, özgürlük, hukuk, hak ve sorumluluklar gibi konuları içermektedir (Eurydice, 2015). Politik okuryazarlığın amacı gençlerin bu konuları öğrenerek yaşadıkları toplumun gelişimine ve refahına fayda sağlayabilecek vatandaşlar olmalarını sağlamaktır. Politik okuryazarlık kavramının bazı öğretmenlere politik okuryazarlığın içeriğinde yer alan kişi hak ve özgürlükleri, sorumluluklar, insan hakları gibi konuları çağrıştırdığı görülmektedir. Buna ilişkin görüşlerini belirten öğretmenlerden bazılarının ifadelerine aşağıda yer verilmiştir:

Öğretmen 12: Kişi hakları, kişi özgürlükleri, insan onuru, insan onuruna yakışan davranışlar. Haklarının çok iyi farkında olmak, başkalarının haklarına saygı duymak. Ülkenin yönetimiyle, yönetim şekliyle yakından ilgilenmek, bunlar geliyor benim aklıma.

Öğretmen 10: Öğrencilerimize kendilerini ifade etmek, demokrasiyi öğretme, sosyal haklarını öğretme, yerleşme özgürlüğü, seyahat özgürlüğü gibi kavramları öğretmek, bunları da öğretiyoruz öğrencilerimize. Demokrasi tanımını, insan hakları tanımını, çocuk haklarını öğretiyoruz.

1.3. Siyaset. Bazı öğretmenler politik okuryazarlığı siyaset ve siyasetle ilişkili süreçlerle ilişkilendirerek bunun ötesine geçmemişlerdir. Öğretmenlerin siyaset kavramını dar bir kalıba sığdırarak hükümetlerin, politikacıların ve siyasi partilerin faaliyetleri olarak gördükleri ve politik okuryazarlık kavramını siyasetle ilişkilendirerek bu dar tanım üzerinden değerlendirdikleri görülmektedir. Bu durum öğretmenlerin politik okuryazarlık kavramına dair yeterli bilgilerinin olmadığı, politika kavramını ise sadece siyasi süreçlerle ilgili bir alan olarak gördükleri düşüncesini ortaya çıkarmaktadır. Örneğin Öğretmen 15 politik okuryazarlık kavramını siyaset ve siyasetin topluma etkisi olarak tanımlarken, Öğretmen 22 “Belli bir siyasi görüş üzerinden o yazıları takip etme olabilir. Siyaset, siyasetçi, parti, sendika gibi kavramları ifade ediyor.” şeklinde düşüncelerini ifade etmiştir.

Öğretmen 13: Politik okuryazarlık denildiği zaman benim aklıma siyaset geliyor ilk önce. Siyaset adamlarının söylediklerinin doğru olup olmadığını, tarafsız mı tarafsız değil mi? Dürüst mü? Dürüst değil mi? Onları anlamaya çalışmak bence. Yani tamamen ilk aklıma gelen bu.

1.4. Politik Bilgiye Sahip Olma. Bazı öğretmenler politik okuryazarlığı politikayla ilgili kavramların, konuların bilinmesi olarak ifade etmektedirler. Bilinçli katılımın gerçekleşmesi, bireyin politik bilgiye sahip olmasıyla gerçekleşebilir. Denver ve Hands (1990) etkili vatandaş olabilmenin, bireyin politik bilgiye sahip olması, politik süreçleri takip edebilmesi ve süreçleri kavrayabilmesiyle mümkün olabileceğini belirtmektedir. Öğretmenler bu bilgileri çoğunlukla demokrasi, cumhuriyet, seçimle ilgili faaliyetler, hak ve sorumluluklar, ülke politikaları ve dünya politikaları çerçevelerinde ele almaktadırlar. Buna ilişkin görüşlerini belirten öğretmenlerden bazılarının ifadelerine aşağıda yer verilmiştir:

Öğretmen 2: Çok basit olarak politik deyince aklıma işte direkt siyaset, politika gibi kavramlar geliyor. Politik okuryazarlık deyince de politikayla ilgili, siyasetle ilgili seçimler, seçmen, cumhuriyet, demokrasi gibi kavramlarla ilgili temel bilgilere sahip olan birey gibi algılıyorum. Yani bu niteliklere sahip olan, televizyonda veya medyada siyaset ile politikayla ilgili bir haber çıktığında en

azından o haberle ilgili evet şu kavram şu demek gibi o konu hakkında bilgi sahibi olan, yorum yapabilen bir birey geliyor aklıma.

Öğretmen 5: Politik okuryazarlık insanların politik ortamdan haberdar olmalarını sağlamak, ülke ve dünya politikası hakkında ilgilerinin olması ve bu konularda bilinçli olmaları diyebilirim. Politik okuryazarlığın gelecek nesillerin bilinçli olarak yetişmeleri ve kendi kararlarını verebilmeleri açısından önemli olduğunu düşünüyorum. Özellikle son 15 yılı gördükten sonra politik okuryazar bir birey olabilmenin önemini daha iyi anlıyorum.

Öğretmen 17: Politik okuryazarlık kavramı bir bireyin bence demokrasi, insan hakları, yurttaşlık, özgürlük ve siyasi konularla ilgili her türlü bilgiye sahip olması ve bunu hayatında uygulaması diye düşünüyorum. Seçme ve seçilme haklarını kullanabilme, bu hakları nasıl ve nerede kullanacağını bilebilme, seçme ve seçilme hakkını kullanırken hangi durumlara sahip olması gerektiğini algılayabilme gibi durumlar politik okuryazarlık kavramı ifade ediyor gibi geliyor bana, doğru mu bilmiyorum.

1.5. Vatandaşlık Dersi. Öğretmen 8, politik okuryazarlık kavramının geçmiş yıllarda okutulan vatandaşlık ve demokrasi eğitimi dersini çağrıştırdığını ifade etmektedir. Vatandaşlık ve demokrasi eğitimi dersi toplumsal olaylara duyarlı, demokratik değerleri benimseyen aktif ve katılımcı bireyler yetiştirmeyi amaçlamıştır. Bu bağlamda politik okuryazarlık, vatandaşlık eğitiminin önemli bir bileşenidir (Crick, 1998). Öğretmen 8’de vatandaşlık dersinin amaçlarıyla politik okuryazarlığın içeriğinin benzerliğine değinmiştir.

Öğretmen 8: Biz eskiden vatandaşlık bilgisi dersi anlatırdık. Vatandaşlık bilgisi dersinde ülkemize dair, vatandaş ne demektir, uluslararası ilişkiler, Türkiye'nin dış politikası vesaire bunlarla ilgili bilgileri verirdik. Vatandaşlık dersinin içeriğiyle benzer bir kavram olduğunu düşünüyorum. Ama şu anda işte ünitelerimize yedirilmiş bir şekilde. Biz aslında bu konuları yine veriyoruz. Eğer biz Türkiye’de biz vatandaş olacaksak bu beceriyi edinmemiz gerekir.

1.6. Sosyoloji, Ekonomi, Din. İnsan faaliyetleri sosyal bilimlerin konusunu oluşturmaktadır. Bu nedenle her bir disiplin birbiriyle ilişkilidir. Bazı öğretmenler politik okuryazarlığın sosyoloji, ekonomi, teoloji gibi disiplinlerle ilişkili olduğu ve politik okuryazar bir bireyin kendisini toplum, ekonomi, din gibi etkenlere göre şekillendirdiği görüşünü belirtmektedirler.

Öğretmen 5: Ayrıca politik okuryazarlık sosyolojik anlamda toplum bilimiyle de ilgili, ekonomi hatta din ile bile ilişkilendirilebilir bir kavram bence. Çünkü birey politik davranışlarını bu etkenlere göre de şekillendiriyor.

1.7. Günlük Olayların Değerlendirilmesi. Öğretmen 15 ve Öğretmen 20, gündelik hayatta meydana gelen gelişmelerin birey tarafından değerlendirilmesini politik okuryazarlık kavramıyla ilişkilendirmektedirler. Dolayısıyla öğretmenlerin politik

okuryazarlık kavramını günlük hayatta her an hayatımıza dâhil olan bir alan olarak gördükleri söylenebilir. Buna ilişkin Öğretmen 15 “Günlük olayların okunup değerlendirilmesi anlaşılabilmesi olarak değerlendirebilirim yani.” yorumunda bulunmuştur. Benzer şekilde Öğretmen 20 “Bireylerin günlük hayat hakkında fikir yürütebilmeleri, yorum yapabilmeleri diyebiliriz. Yani günlük hayatta tüm yaşadıklarımızla ilişkilendirebiliriz.” şeklinde düşüncelerini ifade etmiştir.

1.8. Öğrenci Meclisleri. Öğrenci meclisleri öğrencilerde demokrasi bilincinin oluşturulması amacıyla 2004 yılında MEB tarafından yürürlüğe konulan ve okullarda uygulanan faaliyetlerdir. Öğretmen 1, politik okuryazarlık kavramının kendilerine okul meclisi uygulamalarının oluşturduğu demokrasi ortamını çağrıştırdığını ifade etmektedir.

Öğretmen 1: Politik okuryazarlık kavramı bende işte okulda yaptığımız bir takım çalışmalar var, onu çağrıştırıyor, onu ifade ediyor. Neler bunlar? Mesela çocuğa işte okulda başkan, başkan yardımcısı falan seçerken seçim ortamı oluşturmamız. Mesela çocuğa orada böyle bir küçük bir laboratuvar ortamı olarak aslında demokrasiyi yaşatmak gibi bir olay.

2. Politik Okuryazar Birey Tanımı

Hızla gelişen ve değişen dünya karşısında toplumsal, siyasal, sosyal ve ekonomik koşullara uyum sağlayabilecek, eleştirel düşünebilen, sorumluluklarının farkında olarak toplumsal olaylara karşı duyarlı, ülkedeki ve dünyadaki gelişmeleri takip eden ve yorumlayabilen, bilinçli kararlar alabilen etkin vatandaşlara ihtiyaç duyulmaktadır. Toplumun şekillenmesinde politik okuryazarlık becerileri gelişmiş, bu yönde tutum ve davranışlara sahip olan vatandaşlar etkin bir rol oynamaktadır. Öğrencilerde politik okuryazarlık becerisinin gelişimi, öğretmenlerin de politik okuryazarlık becerisi ile ne kadar donanımlı olduklarına bağlıdır. Öğretmenlerin politik okuryazar bireylerde olması gereken nitelikleri ifade edebilmeleri, öğrencilere bu nitelikleri kazandırabilmeleri açısından önemlidir. Bu nedenle öğretmenlerin politik okuryazar birey tanımlarına yönelik düşüncelerini ortaya koymak amacıyla “Politik okuryazar bir bireyi nasıl tanımlarsınız?” sorusu yöneltilmiştir. Katılımcılar birbirinden farklı tanımlamalarda bulunurken, gündeme hâkim, eleştirel düşünebilen, siyasi ve politik olayları yorumlayabilen, sorunlara karşı duyarlı, hak ve sorumluluklarının bilincinde gibi temalar ön plana çıkmaktadır. Öğretmenlerin özellikle gündemi takip etmeye dair bilinç geliştirebilme, gündemle ilişkili eleştirel yaklaşımlarda bulunabilme gibi politik okuryazarlığın hedeflediği niteliklere sıklıkla değindikleri göze çarpmaktadır.

2.1. Gündeme Hâkim. Politik süreçlere katılmanın en temel gereksinimlerinden biri, yerel, ulusal ve küresel çapta meydana gelen gelişmeleri takip edebilmektir. Böylelikle birey, politik süreçlere katkıda bulunarak politik rol ve sorumluluklarını yerine getirebilir. Öğretmenlerin ifadelerinden, gündeme hâkim olan bireyi politik okuryazar birey olarak tanımladıkları anlaşılmaktadır. Öğretmenler, şu an dünyanın gündeminde yer alan Rusya-Ukrayna savaşını öğrencilerinin takip ettiklerini bir örnek olarak göstermektedirler. Buna ilişkin görüşlerini belirten öğretmenlerden bazılarının ifadelerine aşağıda yer verilmiştir:

Öğretmen 2: Öncelikle politik okuryazarlığa sahip bir birey en azından ülkenin siyasi gündemiyle ilgili temel bilgilere sahip olmalı. İktidar, parti, muhalefet gibi kavramları bilen bir birey olmalı. En azından partileri bilmeli. Biz okulda da tabii bu konularla ilgili üniteler, kazanımlar olduğu için çocuklara anlatırken de soruyoruz mesela. İktidar partisi nedir? İktidar, güç, yönetim ya da muhalefet, ana muhalefet, yavru muhalefet gibi kavramlar kullanıyoruz. Çocukların çoğu zaten bunları günlük hayatta da yetişkin olduğu için biliyorlar. Yani bunları bilen, kullanan kişiler bizim için politik okuryazar bir birey kabul edilebiliyor.

Öğretmen 16: Ya sanıyorum işte gündemi bilmeli muhakkak. Yani hem Türkiye hem dünya gündemini bilmeli. Hem de hitap ettiği kesim eğer kendisiyse hani çocuksa kaç yaş grubu olduğu önemli ve onların seviyesine uygun ve dediğim gibi hani işte insan haklarıyla doğru orantılı politik mesajlar verebilen kişi. Ben benim anlayışıma göre bu şekilde.

Öğretmen 19: E güncel olayları takip etmesi gerekiyor bir kere. Ya da bu takip ettiği örneğin günümüzde bunun çok güzel bir örneği var. İşte şu an yaşanan Rusya-Ukrayna savaşı ki çocuklar çok merak ediyor. Çok da soru soruyorlar. Diğer derslerde soramayacakları bu soruları bizim dersimize soruyorlar. Sosyal bilgiler dersi bu anlamda biraz şanslı da diyebiliriz, şanssız da diyebiliriz. Çocuklar hiçbir derste soramadıkları soruları bizim dersimizde soruyorlar.

2.2. Eleştirel Düşünebilen. Eleştirel düşünme becerisi, politik okuryazarlığı oluşturan temel bileşenlerden biridir. Eleştirel düşünmenin öğrencilere kazandırılması, onları bilinçli, aktif ve sorumlu vatandaşlar olarak toplumdaki etkili rollerine hazırlarken önemlidir (Bank 1974; Case ve Wright 1999; Akt. Ovais, 2007). Çünkü sadece bilgi boyutu yeterli değildir, öğrencilerin öğrendikleri bilgileri eleştirel bir bakış açısıyla değerlendirmeleri ve gerekçeleriyle bir yargıya varabilmeleri gerekmektedir. Öğretmenler, yerel ve küresel çapta meydana gelen gelişmeleri eleştirel bir bakış açısıyla yorumlayabilen, olayları farklı boyutlarıyla ele alabilen bireyleri politik okuryazar olarak tanımlamaktadırlar. Buna ilişkin görüşlerini belirten öğretmenlerden bazılarının ifadelerine aşağıda yer verilmiştir:

Öğretmen 5: Bence insanların en önemli özelliği düşünebilme yeteneği. Türkiye’de ve dünyada olup bitenleri doğru algılayabilen ve yorumlayabilen, her

olayı kavrayabilen, düşünme yeteneğini kullanan, eleştirel yönü güçlü birey politik okuryazar bir bireydir diyebiliriz.

Öğretmen 7: Olması gereken nitelikler, bir kere eleştirebilmeli. Yani olaylara hemen olduğu gibi değil de onu irdeleyebilmeli, araştırabilmeli, eleştirebilmeli. Doğru yanlışlarını ayırabilmeli. Bunu yaparken de yarar zarar durumunu ortaya koyabilmeli mesela. Tabii burada yararcı bir insan modeli değil de en azından ben bu davranışları yaparken, ben bu hakları kullanırken, bana ne gibi şeyler kazandıracak? Ya da ben bu hakları çiğnerken bana bir zararı olacak mı? Mesela bunun bilincinde olma ve olaylara farklı boyutlardan bakabilme yeteneği geliştirme.

Öğretmen 13: Eleştirel bir bakış açısı olması gerekiyor. Kendi düşüncesi olmasa da mesela bir siyasetçiye dinliyor, kendi düşüncesinden olmasa da o partiye oy vermese de onun düşüncelerini dinlemesi gerekiyor. Yani artısını, eksisini bilmesi gerekiyor. Kendi oy vermediği bir siyasetçi olsa da. Televizyonlardan bütün kanallardaki haberleri dinlemesi lazım. Tarafsız, doğru bir habere ulaşabilmesi için ya da bilgiye, sadece siyaset değil, bu başka konular da olabilir yani.

2.3. Siyasi ve Politik Olayları Yorumlayabilen. Bireyin, yaşadığı çevrede etkin bir yaşam sürebilmesi, kendini ifade edebilmesi ve toplumsal hayata uyum sağlayabilmesi bireyin toplumda meydana gelen siyasi ve politik gelişmeleri takip etmesi ve yorumlayabilmesiyle mümkün olabilir. Öğretmenler, siyasi ve politik olayları kavrayıp yorumlayabilen, bu olayları milli ve kişisel çıkarları açısından değerlendirebilen bireyleri politik okuryazar olarak görmektedirler. Buna ilişkin görüşlerini belirten öğretmenlerden bazılarının ifadelerine aşağıda yer verilmiştir:

Öğretmen 6: Temel siyasi ve politik olayları kavrayıp yorumlayabilen, etkin vatandaş olmayı başarabilen, hak ve sorumluluklarının arayışı içerisinde olan eleştirel olan birey politik okuryazar bir bireydir bana göre.

Öğretmen 11: İşte hem çevredeki gelişmeleri hem kendi ülkesinin içerisinde meydana gelen gelişmeleri, hem dünyada meydana gelen gelişmeleri yani milli çıkarları açısından değerlendiren, yorumlayan. İşte bunun haricinde ekonomisiyle ne kadar ilgili olup olmadığını yargılayabilmek, bununla ilgili yorum yapabilmek. Ya da ne bileyim ekonomik gelişmeleri yine hem milli çıkarlar açısından, hem belki de kendi kişisel çıkarları açısından doğru yorumlayabilmek ya da kendince doğru ya da yanlış yorumlayabilmek, bu şekilde tanımlandığını düşünüyorum.

2.4. Hak ve Sorumluluklarının Bilincinde. Öğretmenler, geçmiş ile bugünü karşılaştırarak birtakım çıkarımlarda bulunabilen ve bu doğrultuda hak ve sorumluluklarının farkında olan bireyleri politik okuryazar olarak tanımlamaktadırlar. Buna ilişkin görüşlerini belirten öğretmenlerden birinin ifadesine aşağıda yer verilmiştir:

Öğretmen 17: Hak ve özgürlüklerini bilen, geçmişte ortaya çıkan yönetim biçimleriyle günümüzde, ülkemizdeki cumhuriyetin niteliklerini karşılaştırıp bu doğrultuda haklı özgürlüklerini doğru bir şekilde kullanabilen günlük hayatta bunu yaşam tarzı haline getirebilen bir birey olarak tanımlıyorum.

2.5. Sorunlara Karşı Duyarlı. Sosyal bilgiler dersi öğretim programının özel amaçlarında, program ile öğrencilerin kişisel ve toplumsal sorunların çözümü için görüşler belirtmelerinin amaçlandığı ifade edilmektedir (MEB, 2018). Bazı öğretmenlere göre politik okuryazar bir birey, toplumsal sorunlara odaklanarak ve ortaya çıkan sorunların çözümüne yönelik görüşler ortaya koyarak duyarsız kalmayan kimselerdir. Buna ilişkin görüşlerini belirten öğretmenlerden birinin ifadesine aşağıda yer verilmiştir:

Öğretmen 1: Kendi yaşadığı toplumu iyi tanıyan, onların sorunlarına hakim veya sorunlarından haberdar, gerektiğinde sorunlara karşı duyarlı olan ve çözüm arayışında bulunan, yaşadığı toplumun sorunlarına duyarsız kalmayan bir birey olarak tanımlıyorum.

2.6. Entelektüel. Entelektüel kavramı üzerine uzlaşılmış tek bir tanım bulunmamaktadır. Entelektüel birey, edindiği bilgiler ışığında insan yararına yeni bilgi ve fikirler üretip yaygınlaştırabilen, bilgiyi zihinsel işlemlerde kullanabilme becerisine sahip, görüşlerine zıt düşen değerleri bile korku duymadan sorgulayabilen kimselerdir (Karadağ ve Aslan, 2013). Entelektüellerin farklı işlevleri vardır ve en önemli işlevlerinden biri de politik olanıdır. Entelektüellerin politik işlevleri gelişmiş ve az gelişmiş ülkeler bakımından farklılık gösterirken, az gelişmiş ülkelerde sivil toplumun yeterince işlememesi, imkânların yetersizliği ve bir takım görüş ve geleneklere karşı alternatifler oluşturmak entelektüellerin politik işlevlerini artırmaktadır (Yılmaz, 1996, Akt. Karadağ ve Aslan, 2013). Bu açıklamalar ışığında her alanda bilgi sahibi olmakla beraber vatandaşlık bilinci gelişmiş politik okuryazar bir birey, öğretmen 14 tarafından entelektüel olarak kabul edilmektedir.

Öğretmen 14: Önce okuryazar bir bireyin niteliklerini belirlemek gerekiyor. Hem güncel hem kültürel hem sosyal bütün dünyayı ilgilendiren konularda bir okuryazarlığı öne çıkartıp burada politik olan kısımla birleştirecek çok daha geniş bir alana çıkacağını düşünüyorum. Politik okuryazar bireyin entelektüel bir birey olması gerektiğini düşünüyorum. Her alanda bilinci geliştirmesi gerektiği gibi özellikle ülkesine yönelik olan vatandaşlık bağı, sosyal sorumluluklardaki yer alma duygusu oluşturmamasını, dünyayı ve ülkesini ilgilendiren olumlu veya olumsuz güncel konularda fikir sahibi olması gereken bir birey olmalı. Bu konularda daha çabuk inisiyatif alma, söz söyleyebilme, tercihte bulunabilme, katkı sağlayabilme adına olumlu becerileri barındıran. Ayrıca karar alma süreçlerine de katılım sağlayabilen, kendi fikirlerini üretebilen bireyler.

2.7. Sosyal Yönü Uyanık. Öğretmen 9, birtakım keskin çizgilerden ziyade daha ılımlı davranışlarda bulunan, sosyal becerileri güçlü, topluma uyum sağlayan bireylerin politik okuryazar olduklarını ifade etmektedir.

Öğretmen 9: Şimdiye kadar konuştuğumuz kısmı tekrar gözden geçirirsek bir her ortamda, her şekilde davranmamak gerekiyor. Politik okuryazar bir insan ne olabilir? Okuryazarlık kelimesini bir kenara itersek politik olan bir insan her ortamda her ifadeyi kullanmaz. Her davranışta bulunmaz. Her ortamda dümdüz bu benim prensibimdir, ben böyle yaşarım, böyle davranırım gibi değil de birazcık daha ortama uyum sağlayan, sosyal ortamlara nasıl ifade edeyim uyum sağlayan sosyal yönü uyanık insan diyebilirim. Politik okuryazar da insan sosyal yönü uyanık insandır diye toparlayabilirim.

2.8. Varsayımda Bulunabilen. Olaylara siyasi kimliğini bir kenara bırakarak yaklaşan ve bu olayların sonuçlarına ilişkin geleceğe dönük varsayımlarda bulunabilen bireyler öğretmen 15 tarafından politik okuryazar kabul edilmektedir: “Olayları tarafsız gözle inceleyebilmesi gerekir. Bu olayların geleceğe dönük sonuçlarını kavrayabilmesi gerekir. Ya da varsayımlarda da bulunabilmesi gerekir.”

2.9. Empati Duygusu Gelişmiş. Öğretmen 19, salt politik bilgi ve beceriden ziyade birtakım değerlerin de politik okuryazar bireyde olması gerektiğini ifade etmektedir.

Öğretmen 19: Yani empati yeteneği gelişmiş olmalı. Bir kere politik yorum yapabilmesi için öncelikle hoşgörülü, anlayışlı, iyi niyetli, empati yeteneği gelişmiş, saygılı, sevgi dolu. Yani işin sadece bilgi kısmı ya da konunun temel bilgilerinden önce insan olarak da bu kişinin sahip olması gereken bu tür özellikleri olması gerektiğini düşünüyorum. Yani bu özellikler gelişmiş olmalı bence.

2.10. Parti ve Dernek Üyesi. Daha önce politik okuryazarlık kavramını siyaset, politikacı ve siyasi partilerle ilişkilendiren Öğretmen 22, politik okuryazar bireyi ise siyasi parti ve birtakım faaliyetlerde görev alan kimse olarak tanımlayan tek katılımcıdır: “Yani bir dernekte sendikada bir partide görev alan kişiler. Belli bir siyasi görüşü olan insanlar, sürekli olarak ne bileyim bu konularda çalışmalara dâhil olan kişiler diye düşünüyorum.”

3. Öğrencilerin Mevcut Politik Okuryazarlık Durumları

Araştırma kapsamında öğretmenlerin bakış açısından öğrencilerin politik okuryazarlık becerilerinin değerlendirilmesi amacıyla öğretmenlere “Öğrencilerin politik okuryazarlık becerilerini nasıl değerlendirirsiniz?” sorusu yöneltilmiştir. Ankara’nın farklı ilçelerinde görev yapan öğretmenlerin ifadelerine bakıldığında, ailelerin sosyoekonomik düzeyleri ve eğitim durumları öğrencilerin akademik başarıları üzerinde etkili olduğunu göstermektedir. Öğretmenlerden alınan değerlendirilmelere bakıldığında,

genel olarak üst sosyoekonomik düzeydeki bölgelerde yaşayan öğrencilerin politik okuryazarlık becerilerinin daha yüksek, alt sosyoekonomik bölgelerde yaşayan öğrencilerin politik okuryazarlık becerilerinin ise genel olarak daha düşük olduğu görülmektedir. Öğretmenlerin tamamı, öğrencilerinin politik okuryazarlık durumlarıyla, anne-baba eğitim düzeyi ve ekonomik durumlarını ilişkilendirmektedirler. Dolayısıyla anne-babanın eğitim durumları, gelir düzeyleri ve ailenin kültürel yapısı gibi etkenlerin öğrencilerin politik okuryazarlık becerilerinin gelişiminde önemli bir etkiye sahip olduğu söylenebilir. Öğrencilerin politik okuryazarlık durumlarına ilişkin kodlara ve görüşlerini belirten öğretmenlerden bazılarının ifadelerine aşağıda yer verilmiştir:

3.1. Yüksek. Öğretmen 1 ve Öğretmen 2 aynı ilçede bulunan farklı okullarda görev yapmaktadırlar. Okulların konumları Ankara'nın sosyoekonomik açıdan üst düzey bölgelerinde yer almaktadır. Öğretmenlerin, öğrencilerin politik okuryazarlık durumlarının yüksek olduğunu belirtirken bu durumu okulun bulunduğu semte, ailelerin sosyoekonomik durumlarının yüksek olmasına ve anne babaların eğitim durumlarının iyi olmasına bağladıkları görülmektedir. Daha önce de Çankaya ilçesinde farklı bir okulda görev yaptığını belirten Öğretmen 1, öğrencilerinin farkındalıklarının yüksek olmasını ailelerinin bilinçli olmalarıyla ilişkili olduğunu ifade ederken, alt sosyoekonomik ve sosyokültürel düzeydeki ilçelerde öğrenim gören öğrencilerin politik okuryazarlık durumlarının farklılaşabileceğini belirtmektedir:

Öğretmen 1: Aslında çok ilgisiz olmadıklarını düşünüyorum. Evet gündemi de zaman zaman ailelerin evdeki yorumlarıyla veya işte önemsedikleri konuları çocukların yanında dile getirmeleri veya sosyal medyayı çocuklarla beraber takip etmeleri veya işte basın yayın araçlarını çocuklarla takip etmeleri çocuklarda bir farkındalık bir bilinç yaratmış oluyor. Okulda da bunun devamında bu konuları, bu etkinlikleri yaptığımız zaman olaya çok da uzak olmadıklarını beşinci sınıfta bile çok uzak olmadıklarını konuyla ilgili birtakım görüşlerini kendilerine göre çocuk yaşlarına göre aktardıklarını, ifade ettiklerini görüyorum. Çok uzak olmadıklarını görüyorum bilinçli ailelerde özellikle. Ben bu okulda yeniyim. Ama daha önce çalıştığım okulda da bu konuda aileler biraz daha bilinçliydi. Kendileri bu konuda daha farkındalık sahibiydiler. Yani eğitim düzeyleri biraz daha yüksekti. Bilgileri, ailenin ilgisi, eğitimi, bakış açısı farklıydı. O yüzden bu konuda hiçbir sorun yaşamadık. Yani sosyoekonomik durumları, eğitim durumları, ondan sonra kültürel seviyeleri, bu durumu etkilediğini düşünüyorum. Şu anda da çok daha farklı bir okulda çalışsaydım, sosyoekonomik açıdan, kültürel açıdan eğitim açısından çok daha düşük seviyelerde veya bunun yetersiz olduğu ailelerin çocuklarıyla çalışsaydım veya o ortamlarda o mahallelerde bir okulda çalışsaydık belki çok daha farklı çocuklarla karşılaşabilirdik.

Öğretmen 2: Bunun etkisi bulunduğu çevre, ailesi, ailesinin genelde çalışan kişiler olması ya da üniversite mezunu insanlar olması çocuklarda ister istemez etkili oluyor. Ama ailenin ekonomik düzeyleri düşük olduğunda veya kültürel olarak daha biraz geri seviyede kaldığında çocuk çok bu tür konulara takılmıyor.

“Öğretmenim bizim konular şu an bu mu? Biz daha çok şu sorunlarla ilgileniyoruz” veya “Benim böyle bir sıkıntım var. Bu sıkıntım dururken gidip de işte siyasetle, politikayla veya seçim seçmen vesaire bunlarla ilgilenilecek durumda değilim.” tarzında ifadeler de duyduk. Ama velilerin profillerine baktığımızda kültürel seviyesi biraz daha yüksek, tutum seviyesi yüksek. Bu nedenle Çankaya gibi bir yerde biraz daha bilinçli öğrenciler.

Öğretmen 7, Ankara’nın Yenimahalle ilçesindeki bir okulda görev yapmaktadır. Okul bir devlet üniversitesinin ana kampüsüyle aynı mahallede yer almaktadır. Öğretmen 7, bu durumda öğrencilerinin çoğunluğunun anne ya da babalarının akademisyen olduğunu ifade ederek öğrencilerin politik okuryazarlık durumlarının genel olarak iyi olduğunu belirtmektedir. Öğretmen 7’nin ifadelerinden öğrencilerin gündeme hâkim oldukları, siyasi, toplumsal ve ekonomik olayları eleştirel bir bakış açısıyla yorumlayabildikleri ve çıkarımlarda bulundukları, siyasi katılım süreçleriyle yakından ilgilendikleri sonuçları çıkarılabilir:

Öğretmen 7: Bir sınıfı düşündüğüm zaman mesela bakıyorum çok güzel mesela atıyorum ülkedeki tarım konusunu işliyorum diyorum ki mesela biz önemli bir tarım ülkesiyiz. Ama şu anda eskiden başka ülkelere sattığımız ürünleri şu anda başka ülkelerden alıyoruz. Böyle bir sıkıntı oldu. Çocuk diyor ki “Hocam Kanada’ya mercimek satarken tohumunu satarken şimdi satın alıyoruz o zaman demek ki biz iyi yönetilmiyoruz.” Böyle bir yorum olabilir. Bunu gerçekten söyleyen öğrencim oldu altıncı sınıfta. “O zaman iyi yönetilemiyoruz. Tarım politikamız iyi değil o zaman” diyor mesela. Ya da işte “izliyorum TBMM’yi, orada kavga ediyorlar. E biz onları seçmedik mi? Hani bizim şu anda seçim hakkımız yok ama ailelerimiz seçmedi mi?” diye eleştirel yaklaşan öğrencilerimiz de var. Gerçekten bu konuda yorum yapan öğrencilerimiz de var.

Mesela Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin açılışını işlediğimizde ilk başkan şudur diyorum. Şu anda kim diyorum mesela. Bir iki kişiden cevap geldi bazı sınıflarda hiç cevap gelmedi. Buradan da baktım ki ben çocuğun gerçekten çok politikaya eğilimi, onunla ilgili görüş bildiren, partileri söyleyen, nasıl oy kullanabilirim konusunu anlattığımızda çocuklar çok dikkatli dinliyorlar gerçekten. Mesela hocam diyor “bağımsız aday” mesela. “O bağımsız adayı ben nereden bileceğim, nasıl oy vereceğim ona” falan diyor. Sordular bunu geçende mesela. Diyorum ki “listede zaten partilerin amblemleri ve şeyleri oluyor. O bağımsız adayın da ismi oluyor. Sonuçta altına da bağımsız aday diye yazıyor. O da kendi çalışmasını yapmıştır. Mesela siz baktığınızda eğer onu biliyorsanız, yapacağı şeyler sizi tatmin ediyorsa ona oy verirsiniz.” Mesela o seçmen şeyini falan soruyorlar yani listesini. O nasıl olur? Nasıl oy veriyoruz? Bu konuda çok ilgililer. Özellikle seçimlerde oy kullanma konusunda çok ilgililer yani.

Bakıyorum anne baba üniversite mezunu. Çocukla çok ilgili. Mesela bize dönüşleri çok iyi. Mesela bize hesap sorar şekilde değil de yani seninle hitapları, konuşması.. oradan anlıyorsun. Diyorsun ki zaten bu çocuğun böyle olmasında biraz önce de söylemiştim ya aile en temel şey. Gerçekten ekonomik düzeyi, sosyal düzeyi, kendini yetiştirme düzeyi iyi olan aileler iyi çocuklar yetiştiriyorlar. Ve o çocuklar da her alanda bilinçli oluyorlar yani. Onu yansıtabiliyorlar en azından. Bu boyutta hani bizim okulumuzda güzel olumlu örnekler var.

Benzer şekilde Öğretmen 22, daha önce alt sosyoekonomik düzeyde bir bölgede görev yaptığını ve o bölgedeki öğrencilerin sosyoekonomik düzeylerinin, anne-baba eğitim durumlarının düşük olduğunu, bu durumun da öğrencilerin bu tür konulara ilgi duymalarını güçleştirdiğini ve bu nedenle politik okuryazarlık becerilerinin düşük olduğunu belirtmektedir. Şu an ise Çankaya ilçesinde görev yapmakta olan Öğretmen 22, öğrencilerin politik okuryazarlık durumlarının yüksek olduğunu ifade etmektedir:

Öğretmen 22: Altındağ da çocuklar bu konuda çok ilgili olmuyor orada. Yani bölgeye göre değişiyor ilgili olup olmadığı ailenin yetiştirme şekline göre değişiyor yani sosyoekonomik düzeyleri, kültürel düzeyleri, eğitim durumu evet. Beşler olsun, altılar, yediler olsun. Hepsi yeni kuşak. Çok ilgililer, bilinçliler diyebiliriz.

3.2. Orta. Öğretmen 6, görev yaptığı okulun Çankaya'ya bağlı olmasına rağmen konumu itibariyle öğrencilerin daha çok Mamak ve Altındağ ilçelerinden geldiklerini, bu ilçelerden gelen öğrencilerin politik okuryazarlık becerilerinin düşük olduğunu, genel öğrenci profiline bakıldığında ise politik okuryazarlık becerilerinin orta düzey olduğunu belirtmektedir.

Öğretmen 6: Kendi öğrencilerimin genelinin politik okuryazarlık becerilerinin orta düzey olduğunu söyleyebilirim. Tabii ailelerinin eğitim düzeyi yüksek olan öğrencilerimin farkındalıkları daha yüksek bunun farkındayım. Alt düzey aileden gelen çocukların bilinçleri oldukça düşük. Bazı öğrencilerim de ailelerinin görüşlerini çok benimsiyor. Bu öğrencilerle zaman zaman siyasi-tarihi kişilerle ilgili tartışmalar yaşayabiliyoruz. Ama genel olarak orta düzey diyebilirim.

3.3. Düşük. Araştırmaya Mamak, Keçiören, Altındağ ilçelerinden katılan öğretmenlerin, genellikle öğrencilerin politik okuryazarlık becerilerinin düşük olduğuna dair yorumlar yaptıkları tespit edilmiştir. Bu bölgelerde görev yapan öğretmenler de diğer katılımcılarla benzer değerlendirmeler yaparak, öğrencilerinin politik okuryazarlık becerilerinin düşük olmasını genellikle ailelerin gelir düzeyleri ve eğitim durumlarına bağlamaktadırlar. Öğretmenler, öğrencilerin ilgi düzeylerinin düşük olduğunu, gündemi takip etmediklerini ve karşılaştıkları herhangi bir sorunda hangi kuruma başvurmaları gerektiği gibi bilgileri dahi bilemediklerini, bu durumla velilerde de karşılaştıklarını ifade etmektedirler. Bir diğer dikkat çeken yorumda, çocukların düşüncelerinin temelinde ailelerinin düşüncelerinin yatıyor olmasıdır. Genellikle ailelerinin düşüncelerini benimseyen ve kendi fikirlerini ortaya koyamayan öğrenciler öğretmenler tarafından politik okuryazarlık becerilerine sahip görülmemektedir.

Öğretmen 14: Çocukların ilgili olduklarını söyleyemeyiz. Politik okuryazarlık becerileri oldukça düşük ve bunda tabii ailenin ekonomik durumu, eğitim düzeyi gibi etkenler de neden oluyor. Bizim milli eğitim bakış açısında eğitim-öğretim

sadece okula yüklenen bir misyon olduğu için siz burada sürekli öğreticisiniz ve sürekli öğretici olan biri itici bir insandır. Yani sürekli öğretmeye çalışan biri iticidir. Okullarda çocukların yaklaşımı da bu aslında. Yani ilgi düzeyleri düşük, maalesef düşük. Niye çünkü öğrenci bunu sınıfta anlattığımızda farklı algılıyor, bahçede ayrı algılıyor, kafede ayrı algılıyor. Ona uygun ortamı sağlamak gerekiyor.

Öğretmen 15: Çocuklar fikirlerini söylemekte çok rahatlar yani şu anda. Ama dediğim gibi o söylediği fikirler kendilerine ait değil daha çok ailelerine ait fikirler. Orada duyduklarını, izlediklerini söylüyorlar.

Öğretmen 17: Yani dediğim gibi aslında bir önceki soruda eğer çocuk güncel olayları, dünyadaki ve günümüzdeki, ülkemizdeki güncel olayları takip ediyorsa derste bunu daha çok dile getirip, daha çok yansıtıyor. Ve politik okuryazarlık becerisine sahip olduğunu gösterebiliyor. Ama hiç haber izlemeyen hiçbir şeyden haberi olmayan bir çocuk hiçbir şeyden haberi olmadığı için hiçbir tepki vermiyor. Ama genel olarak bakarsak gerçekten çocuklara haber izlemediklerini, güncel konuları takip etmediklerini düşünersek bu konuda yetersizler. Yani mesela en ufak bir sorunda başlarına gelen herhangi bir olayda hangi kurum ve kuruluşa başvurarak sorunları çözebileceğini bilemiyorlar. Velilerde de aynı durum var. Çocuklarda da aynı durum var.

4. Bireyin Politik Okuryazarlık Becerilerini Etkileyen Faktörler

Bireyin politik okuryazarlık becerisini edinmesinde pek çok değişken bulunmaktadır. Öğretmenlerin politik okuryazar bireyi tanımladıkları sırada birtakım değişkenlere dikkat çektikleri fark edilmiştir. Öğretmenlerin ifadelerinden bireyin politik okuryazar bir birey olmasında ailelerin konuya ilişkin tutumları, yaşanan çevre, arkadaş ortamı, okul gibi faktörlerin etkili olduğu anlaşılmaktadır.

4.1. Aile. Eğitimde okul kadar ailenin de önemi büyüktür. Öğrencilerin öğrenme süreçlerinde ailelere pek çok görev düşmektedir. Çünkü öğrenciler için politik davranışların başlangıç noktası ailedir. Aileler bilinçli veya bilinçsiz olarak çocuklarına politik hayatın ilk izlenimlerini verirler (M. van Ditmars, 2017). Ailelerin tutumları, öğrencilerin politik tutum ve davranışlar geliştirmeleri için temel sağlamaktadır. Diğer yandan öğrencilerin okuldan almış oldukları politik bilgi ve becerilerin ailede pekiştirilerek geliştirilmesi gerekmektedir. Bunun aksine öğretmenler öğrenciler üzerindeki aile etkenini bir problem olarak görmektedirler. Öğretmenlerin ifadeleri ailelerin öğrencileri olumsuz yönde etkiledikleri sonucunu ortaya çıkarmaktadır. Öğretmenlere göre aileler çoğunlukla çocuklarına kendi görüşlerini empoze etmekte, çocukları karar alma süreçlerine dâhil etmemekte ve yanlış yönlendirmelerde bulunmaktadırlar. Bu yönlendirmelerde çocukların kendi görüşlerini geliştirmelerine engel olmakta ve beceriyi kazanma süreçlerinde bir takım sorunlara yol açmaktadır. Bazı öğretmenler bu konu hakkındaki düşüncelerini şu ifadelerle dile getirmişlerdir:

Öğretmen 3: Vallahi şu anda Türkiye'de en büyük problem bireylerin çoğunun bunları aileden öğreniyor olması. Aile nasıl gidiyorsa bireylerin birçoğu da öyle gidiyor. Bence bir birey olamamamızın en birinci nedeni de bu zaten. Bireyler kendini ailelerinden bir türlü soyutlayamıyor. Yeni fikir ve düşüncelerini geliştiremiyorlar. Bu yüzden sonradan öğrenerek dünyayı tanıyarak, okuyarak, yazarak gelişirse bana göre daha sağlıklı olacaktır. Ama Türkiye'nin bence en büyük problemi de budur.

Öğretmen 5: Bireyin politik davranışları edinirken aileden çok etkilendiğini söyleyebilirim. Genelde ülkemizde aileler kendi düşüncelerinin devam ettirilmesi gerektiğini düşündükleri için çocuklarını kendi düşünceleri doğrultusunda yetiştiriyorlar. Bu çok yanlış.

Öğretmen 10: Aslında aile de başlıyor demokrasi kavramı, politik kavram. Ama aileler de tabii ki doğru yönlendirmiyor. Tam olarak öğretmiyor. Kendi bildiklerini kendi politik görüşlerini aktarıyor öğrencilere. Bu da okulda mesela işte farklı görüşteki insanlara saygı duymama gibi şeyler ortaya çıkarıyor. Okulda daha doğrusunu öğreniyor çocuk. Politik gelişimini sağlayacak, demokrasiyi, insan haklarını birbirlerine saygıyı, sevgiyi okulda daha iyi öğreniyor. Ailede yanlış öğreniyorlar tam öğrenmedikleri için. Yani çocuklar mesela bu konuları konuşmaya başladığında ailesinin hangi partiye oy verdiğini, işte ailesinde demokrasi olup olmadığı, demokrasiyi anlatınca işte “bizim evde babam ne derse o olur ya da annem ne derse odur, bize hiç söz hakkı verilmez, fikrimiz alınmaz.” Bu tip şeyler söylüyorlar çocuk ne var ne yok hepsini evdeki dökülüyor.

Öğretmen 7, ailelerin vatandaşlık bilgilerinin eksik olduğunu ifade ederek bu durumun çocuklarına da yansıdığını, çocukların eleştirel düşünme becerisi kazanamadıkları ve politik konulara faydacılık felsefesinde yaklaştıklarını dile getirmiştir:

Öğretmen 7: Bizim Türk toplumunda ailelerimiz politik konularda, hakları konusunda ya da işte ne bileyim vatandaşlık konusunda bence çok bilinçli değiller yani. Çünkü gelen öğrencilerden görüyoruz. Yani çok yerel bakıyorlar birçok şeye. Bakmıyorlar veya biraz daha böyle yararcı bakıyorlar açıkçası. “Bana yarar getiren şeyler daha doğrudur.” düşüncesi hâkim. Ha istisnalar yok mu, gerçekten bilinçli aileler yok mu? Çocuklarını çok iyi yetiştiriyorlar ama bence ailelerimiz bu konuda eksik olduğu için zaten onların yansımalarını öğrencide görüyorum.

4.2. Okul. Öğretmenler öğrencilerin ailede edindikleri yanlış tutumları değiştirebilmenin okulun ve dolayısıyla kendilerinin sorumluluğunda olduğunu ifade etmektedirler. Buna ilişkin Öğretmen 8 düşüncelerini “Eğitim sistemi çok önemli okulda. Ama o konular okulda kitapta varsa da hani ben çocuklara anlatabiliyorum yani. Yani öğretmen faktörü çok önemli.” şeklinde açıklamıştır. Öğretmen 11 ise bu konu hakkındaki düşüncelerini şu ifadelerle dile getirmiştir.

Öğretmen 11: Ailenin çocuğunu yetiştirme şekli, tutum ve davranışları, bu bir sonraki aşamada okul tarafından pekiştirilir. Okula da düşecek görevler vardır. İşte birtakım ailedeki eksikliklerinin, bilgi eksik olabilir bu belki ya da yaklaşım eksikliği olabilir, tutum eksikliği olabilir. Biz burada okullarda genellikle biz

derslerimizde de politik anlamda değerlendiriyoruz bazı konuları anlatırken. Bunun yorumlamalarını doğru yönlendirmeye çalışıyoruz. Yani burada ailenin de etkisi var. Ama elbette burada daha sonraki aşamada okul tarafından da mutlaka etkisi vardır. Okuldaki öğretmenlerin anlatmak üzere konuların içeriğini sunma biçimi, anlatılış biçimi. İşte örneklerle desteklemesi ister istemez çocukta bir politik okuryazar yaklaşımını değiştirir, şekillendirir daha doğrusu.

Okul, öğrencinin politika ile ilgili konuları anlamasına yardımcı olmakta ve vatandaşlık becerilerini geliştirmektedir. Öğrenciler ilkokulda siyasal sistemleri, partileri, liderleri öğrenir ve politikayla ilgili kavram ve olgularla tanışarak derslerde politikayla ilgili konuları tartışır (Denver ve Hands, 1990). Becerilerin öğrencilere kazandırılabilmesi için okul ile aile arasında tutarlılık olması gerekmektedir. Aile çocuk üzerinde olumlu etkilerde bulunarak kendi fikir ve tutumlarını geliştirmelerine fırsat vermeli, okul ise bu fikir ve tutumlar üzerine eklemeler yaparak gelişimlerine katkı sağlamalıdır. Aksi takdirde okul ile aile arasında oluşan tutarsızlık, öğrenciyi de olumsuz yönde etkileyecektir.

4.3. Çevre. Öğretmenler aile ve okul etkeniyle beraber arkadaş çevresinin de öğrencinin fikirlerini etkilediğini ifade etmektedirler. Çevresel faktörlerin özellikle politik bilgi edinme ve politik sosyalleşme sürecinde önemli bir unsur olduğu dikkat çekmektedir. Akran grupları arasındaki ilişkiler ve sosyalleşme süreci, çocukların erken dönemde politik farkındalık kazanmalarına ve politik yönelimlerini şekillendirmelerine neden olmaktadır.

Öğretmen 15: Bu çevresinde oluşmaya başlar. Çevresi bir numara. Çevresinde duyduklarıyla fikirleri oluşur. Ve olayları ona göre değerlendirir. Ben çevresinin etkili olduğunu düşünüyorum. Aile, daha sonra işte arkadaş çevresi sonra okul çevresi.

4.4. Medya. Medya vatandaşların politik tutum ve davranışlarını belirlemelerinde ciddi bir rol oynamaktadır. Günümüzde öğrenciler medya ve iletişim araçları aracılığı ile küçüklükten itibaren kendilerini politikanın içerisinde bulurlar. İçinde bulunduğumuz teknoloji çağında özellikle instagram, twitter gibi sosyal medya araçları, televizyon ve internet aracılığıyla öğrenciler siyasi ve toplumsal olaylarla kolaylıkla bağlantı kurabilmektedirler. Bu nedenle politikacılar medyayı bireye ulaşmakta bir araç olarak görmekte, bu da medya ve politika arasında önemli bir ilişki olduğunu ortaya koymaktadır. Öğretmenler son yıllarda medyanın da öğrencinin politik okuryazarlık becerilerinin gelişiminde önemli bir rol oynadığını ifade etmektedirler.

Öğretmen 22: Bunları önceden aileden öğreniyorlardı da şu anda sosyal medya etkili bence bu konuda. Yani çocuklar artık direkt ailelerin görüşünü

benimsemiyorlar. Kendileri araştırıp görüyorlar, videolardan izliyorlar. Sosyal medyadan takip ediyorlar, kendi görüşlerine sahipler yani.

5. Politik Okuryazarlık Becerisiyle İlişkilendirilen Öğrenme Alanları

Becerilerin kazandırılması ve etkin vatandaşlar yetiştirme konusunda öğretmenler kritik bir öneme sahiptirler. Öğretmenler, öğrenci ile öğretim programı arasında öğrencilerin programda yer alan kazanımları edinebilmeleri için aracı rol üstlenmektedir. Dolayısıyla politik okuryazarlık becerisinin geliştirilmesinde kullanılan kazanımların belirlenmesi amacıyla öğretmenlere “Öğrencilerde, sosyal bilgiler öğretim programında yer alan hangi kazanımlarla politik okuryazarlık becerisini geliştirmeye çalışmaktasınız?” sorusu yöneltilmiştir. Öğretmenlerin verdikleri yanıtlar kazanımlardan çok öğrenme alanları olmasından dolayı, öğrenme alanları şeklinde kodlanmıştır. Öğretmenler en çok etkin vatandaşlık ve birey ve toplum öğrenme alanlarıyla politik okuryazarlık becerisini vermeyi hedeflediklerini ifade ederken, bazı öğretmenler diğer öğrenme alanlarına da değinmişlerdir.

5.1. Etkin Vatandaşlık Öğrenme Alanı. Etkin vatandaşlık öğrenme alanı politik okuryazarlıkla doğrudan ilgilidir ve etkin vatandaş kavramına odaklanır. Bu öğrenme alanıyla öğrencilerin rollerinin neler olduğunu, sosyal örgütlerin ve kurumların nasıl oluştuğunu ve bireyi hangi açılardan etkilediklerini, devamlılıklarını nasıl sürdürdüklerini, toplumsal olaylarla ilgili sorunların nasıl çözüme kavuştuğunu, toplumsal düzenin ve haklarının nasıl korunduğunu, bunları hangi demokratik yollarla başarabileceklerini fark etmeleri amaçlanmaktadır. Ayrıca çocuklar bu öğrenme alanıyla demokrasi sürecini ve demokrasinin önemini, sosyal katılım yollarını, çocuk olarak haklarının neler olduğunu, yasama, yürütme ve yargı arasındaki ilişkiyi, Atatürk’ün Türk demokrasisinin gelişimine katkılarını öğrenirler. Bu öğrenme alanıyla öğrencilerin araştırma, sosyal katılım, politik okuryazarlık, problem çözme becerilerini edinmesi hedeflenmektedir (MEB, 2018). Öğretmenler etkin vatandaşlık öğrenme alanını örnek gösterirken sıklıkla 6.sınıf etkin vatandaşlık öğrenme alanına değinmektedirler. Öğretmenlerden bazılarının örnekleri aşağıda verilmiştir:

Öğretmen 7: Altıncı sınıflarda mesela etkin vatandaşlık ünitesi var. O ünite de mesela özellikle Türkiye Cumhuriyeti’nin etkin bir vatandaş olarak hak ve sorumluluklarını bilme mesela. Ve bunları anayasal yönden nasıl güvenliği altına alır? Şimdi burada çocuk haklarını bilecek. Sorumluluklarını bilecek. Ve benim hak ve sorumluluklarım acaba ülkede hangi durumlarda koruma altına güvence altına alınıyor. Bunun farkında olmalı. Belki çocuk olarak ya ben bir şey yapamam der ama o çocuk edindiği bilgiyle aslında bunu kavrayabilir. Mesela geçmişten günümüze bu da bir kazanımla ilgili “Türk tarihinden ve güncel örneklerden yola

çıkarak toplumsal hayatta kadına verilen değeri fark eder” Özellikle kadınlar açısından mesela haklar konusunda ne gibi gelişim olmuştur? Mesela bir kız öğrencimizin haklarını bilmesi, bilinçli olması, geçmişte onlara hak verilmediğinde ne gibi durumlarla karşılaşılıyordu, şimdi bak benim haklarım var, bunu kullanmalıyım sonuna kadar ve bunun da kıymetini bilmeliyim. Yani sonuçta Türkiye Cumhuriyeti'nde kanunen herkes eşit haklara sahip. Mesela bu açıdan olabilir. Ya da yönetim biçimiyle ilgili bir kazanım. Demokrasiyi tanıma işte demokrasi nedir? Yani ben neleri yaparsam, hangi davranışları yaparsam demokratik bir insan olurum? İşte karşımdakine eşit davranırsam, bütün atıyorum okuldaki, sınıftaki arkadaşlarıma eşit davranıyorsam, eşitlik demokrasinin temeli. Bunun dışında özgürce başkalarına zarar vermeden düşüncelerimi ifade edebiliyorsam özgürlük demokrasinin bir ilkesi mesela. E insan haklarına saygı. Karşımdakilere sevmesem bile saygı göstermek zorunda olduğumu bilmek ve bunu yapabilmek de demokrasiyle ilgili. Yani aslında orada demokrasinin temel ilkelerini kavraması, o kazanımı davranışlarında yansıtması önemli yani.

Öğretmen 7'nin ifadelerinden yola çıkarak Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı 6.sınıf etkin vatandaşlık öğrenme alanında yer alan “SB.5.6.3. Temel hakları ve bu hakları kullanmanın önemini açıklar.”, “SB.6.6.4. Toplumsal hayatımızda demokrasinin önemini açıklar.”, “SB.6.6.5. Türkiye Cumhuriyeti'nin etkin bir vatandaşı olarak hak ve sorumluluklarının anayasal güvence altında olduğunu açıklar.” ve “SB.6.6.6.Türk tarihinden ve güncel örneklerden yola çıkarak toplumsal hayatta kadına verilen değeri fark eder.” kazanımlarıyla politik okuryazarlık becerisini geliştirmeye çalıştığı görülmektedir.

Öğretmen 17, 6.sınıf etkin vatandaşlık öğrenme alanının doğrudan politik okuryazarlık becerisiyle ilgili olduğunu belirterek, diğer sınıf düzeylerinin etkin vatandaşlık öğrenme alanlarında politik okuryazarlık becerisi ile ilgili çok kazanımın yer almadığını ifade etmiştir:

Öğretmen 17: Evet altılarda bu konuda ciddi bir kazanım var. Geçmişten günümüze demokrasinin serüveni ünitesi var. Demokrasinin serüveni ünitesinde geçmişten başlayarak günümüze kadar hangi yönetim biçimleri ortaya çıkmış. Bu yönetim biçimlerinin hak ve özgürlüklerle ilişkisi, Türklerin tabii ki geçmişten günümüze kadar hangi alanda hak ve özgürlükleri halka verdiğini, demokratikleşme çabalarını işliyoruz. Aynı zamanda altılarda yine yönetim birimleri konusunda işte mahalle belediyeler, bunların nasıl yönetici seçilir? Biz nasıl seçimlere katılırız? İşte Cumhurbaşkanı'nın görevleri nelerdir? Meclisteki milletvekillerinin görevleri nelerdir? Yani yönetim birimlerinin görevi, sorumluluklarını anlatıyoruz kazanımlarla. Onun dışında yedilerde çok böyle bir şey yok. Dediğim gibi ama altılarda daha gelişmiş bir durumda. Özellikle altıncı sınıflarda etkin vatandaşlık öğrenme alanında çok fazla. Etkin vatandaşlık öğrenme alanının tamamen politik okuryazarlık becerisiyle ilgili olduğu düşünülebilir.

Öğretmen 17'nin ifadelerinden yola çıkarak 5.sınıf etkin vatandaşlık öğrenme alanına değinmediği ancak 6.sınıf öğrenme alanı olarak örnek verdiği kazanımın 5.sınıf etkin vatandaşlık öğrenme alanında yer alan “SB.5.6.3. Temel hakları ve bu hakları kullanmanın önemini açıklar.” kazanımı olduğu görülmektedir. Bununla beraber “SB.6.6.1. Demokrasinin temel ilkeleri açısından farklı yönetim biçimlerini karşılaştırır.” ve “SB.6.6.5. Türkiye Cumhuriyeti'nin etkin bir vatandaşı olarak hak ve sorumluluklarının anayasal güvence altında olduğunu açıklar.” kazanımlarıyla politik okuryazarlık becerisini geliştirmeye çalıştığı görülmektedir.

5.2. Birey ve Toplum Öğrenme Alanı. Birey ve toplum öğrenme alanı temel olarak öğrencilerin kendilerini tanımaları ve sosyal rollerini fark etmelerini, hak, özgürlük, görev ve sorumlulukları hakkında bilgi edinmelerini, medya ve sosyal etkileşim, toplumsal uyum gibi konularda farkındalık sahibi olmalarını amaçlayan bir öğrenme alanıdır. Bu öğrenme alanıyla öğrencilerin sosyal katılım, eleştirel düşünme, zaman ve kronolojiyi algılama, iletişim ve medya okuryazarlığı becerilerini edinmesi hedeflenmektedir (MEB, 2018). Öğretmenler birey ve toplum öğrenme alanını örnek gösterirken sıklıkla 5.sınıf birey ve toplum öğrenme alanına değinmektedirler. Öğretmenlerden bazılarının örnekleri aşağıda verilmiştir:

Öğretmen 13: Bizim birey ve toplum öğrenme alanında bir sosyal bilgiler dersinin Türkiye Cumhuriyeti'nin etkin bir vatandaşı olarak kendi gelişimine katkısını fark eder, kazanımı mesela. Her sınıf düzeyinde birey ve toplum ünitesinde birkaç kazanım var böyle. Haklarımızı öğreniyoruz konusu mesela, haklarını öğrenerek politik okuryazar bir birey olmasına katkı sağlayabiliriz.

Öğretmen 19: Beşinci sınıf zaten birinci tema, Birey ve toplumda etkin vatandaş konusu var. Yanlış bilmiyorsam 5.1.1. olması lazım. Etkin bir vatandaş olarak sosyal bilgilerin katkısını öğrenmesi gerekiyor. Burada mutlaka bu konu vurgulanıyor veya etkisini görebiliyoruz. Bir de bunun yanında aynı ünite de işte haklardan bahsediyoruz, rollerden bahsediyoruz, sorumluluklardan bahsediyoruz. Beşinci sınıfın birinci öğrenme alanı özellikle burada söylenebilir.

Öğretmenler 5.sınıf birey ve toplum öğrenme alanında, çoğunlukla ifade ettikleri “SB.5.1.1. Sosyal Bilgiler dersinin, Türkiye Cumhuriyeti'nin etkin bir vatandaşı olarak kendi gelişimine katkısını fark eder.” ve “SB.5.1.4. Çocuk olarak haklarından yararlanmaya ve bu hakların ihlal edildiği durumlara örnekler verir” kazanımlarıyla politik okuryazarlık becerisini geliştirmeye çalışmaktadırlar.

5.3. Küresel Bağlantılar Öğrenme Alanı. Küresel bağlantılar öğrenme alanıyla dünya gündemini takip eden, sorunlara çözüm önerileri getirebilen etkin vatandaşlar yetiştirmek amaçlanmıştır. Bu öğrenme alanıyla öğrencilerin ülkemiz ve ülkeler arası

ekonomik faaliyet ilişkileri, Türk Cumhuriyetleri ile ilişkiler, ülkenin siyasi, sosyal ve kültürel özellikleri ve uluslararası alandaki rollerini analiz edebilme, küresel sorunlara yönelik çözüm üretebilme gibi konularda bilgi ve beceri edinmeleri hedeflenmektedir. Ayrıca araştırma, yaratıcılık, eleştirel düşünme, problem çözme gibi becerilerin de öğrenciler tarafından edinilmesi sağlanmalıdır (MEB, 2018). Öğretmen 2 bu öğrenme alanına ilişkin görüşlerini şu şekilde ifade etmektedir: “Küresel bağlantılar öğrenme alanında biraz da dünyadaki diğer devletlerle olan ilişkiler bazında bu beceriyi çocuklara veriyoruz. Mesela 6.sınıf küresel bağlantılar ilk kazanım.” Küresel bağlantılar öğrenme alanına örnek veren öğretmenlerin “SB.6.7.1. Ülkemizin Türk Cumhuriyetleri ve komşu devletlerle olan kültürel, sosyal, siyasi ve ekonomik ilişkilerini analiz eder.” kazanımıyla politik okuryazarlık becerisini geliştirmeye çalıştıkları görülmektedir.

5.4. İnsanlar, Yerler ve Çevreler Öğrenme Alanı. İnsanlar, yerler ve çevreler öğrenme alanı öğrencilerin yeryüzü şekilleri ile insan ve iklim etkileşimi, nüfus, yerleşme, coğrafi konum, çevre sorunları, Türkiye’nin fiziki ve beşeri özellikleri ve buna bağlı olarak yerleşmeyi etkileyen faktörler, nüfus dağılışı, yerleşme ve seyahat özgürlükleri gibi konular hakkında bilgi sahibi olmalarını amaçlamaktadır. Bu öğrenme alanıyla öğrencilerin harita okuryazarlığı, çevre okuryazarlığı, gözlem, mekân algılama, problem çözme, yorumlama gibi becerileri edinmeleri hedeflenmektedir (MEB, 2018). Öğretmen 6, bu öğrenme alanına ilişkin görüşlerini “İnsanlar, yerler ve çevreler de “Temel haklardan yerleşme ve seyahat özgürlüğünün kısıtlanması halinde ortaya çıkacak olumsuz durumlara örnekler gösterir.” kazanımını örnek verebiliriz mesela.” ifadesiyle dile getirmiştir. İnsanlar, yerler ve çevreler öğrenme alanına örnek veren öğretmenlerin “SB.7.3.4. Temel haklardan yerleşme ve seyahat özgürlüğünün kısıtlanması halinde ortaya çıkacak olumsuz durumlara örnekler gösterir.” kazanımıyla politik okuryazarlık becerisini geliştirmeye çalıştıkları görülmektedir.

5.6. Kültür ve Miras Öğrenme Alanı. Kültür ve miras öğrenme alanı öğrencilerin kültürün tarihsel gelişimi ve günümüze etkisi, Anadolu ve Mezopotamya uygarlıkları, Orta Asya’da kurulan ilk Türk devletlerinin sosyal, siyasi ve kültürel özellikleri, İslamiyet’in ortaya çıkışı ve Türklerin İslamiyet’i kabul ederek sosyal, siyasi ve kültürel alandaki değişimleri, toplumlar arası ekonomik ilişkilerde ticaret yollarının rolü, Osmanlı’da görülen değişim hareketleri ile Osmanlı’nın toplumsal ve ekonomik değişim süreçleri hakkında bilgi sahibi olmalarını amaçlamaktadır. Bu öğrenme alanıyla öğrencilerin kanıt kullanma ve zaman ve kronolojiyi algılama gibi becerileri edinmeleri

hedeflenmektedir (MEB, 2018). Öğretmen 11 bu öğrenme alanında yer alan kazanımlarla politik okuryazarlık becerisinin ilişkisini şu ifadelerle açıklamıştır:

Öğretmen 11: İkinci üniteye özellikle Avrupa'daki gelişmelerle bağlantılı olarak Osmanlı Devleti'nin değişmeye zorlayan süreçler, işte burada coğrafi keşifler, Rönesans, aydınlanma çağı diyor. Özellikle Fransız İhtilali'nden sonra sanayi inkılabı, sömürgecilik ve bunların neden olduğu karmaşa ile insan hakları ihlallerine değinilir diyor. Biz bu kazanıma yönelik konuları işlemeye başladığımızda ister istemez bu konulara da girmiş oluyoruz. Politik yaklaşımlar oluyor. İşte Osmanlı dönemindeki politik yaklaşımla Türkiye Cumhuriyeti dönemindeki politik yaklaşımı karşılaştırmak zorunda kalabiliyoruz. Ya da Osmanlı dönemi devleti dönemindeki politik yaklaşımla işte dünyanın politik yaklaşımı ister istemez karşılaştırmak zorunda kalabiliyoruz ki konunun daha kolay kavranması açısından hem daha doğru ve gerçekçi bilgilere sahip olabilmeleri açısından. Özellikle bu kazanım bizde çok daha etkili. Bunun ardından mesela zaten Osmanlı'ya etkisi, Osmanlı Devleti'ndeki ıslahat hareketleri sonucu ortaya çıkan konulardan hareketle toplumsal ve ekonomik değişim altında çıkarımlarda bulunur diyor. Yani bu konularda zaten biz doğrudan bu konulara girmiş oluyoruz. Politika ve siyasete giriyoruz burada. İster istemez burada ders esnasında sorular geliyor. İşte Osmanlı'nın diyelim ki eğitim politikasıyla Türkiye Cumhuriyeti dönemindeki eğitim politikası. Ya da dış siyaset anlayışına bakıyoruz. Mesela dış politika anlayışıyla Türkiye Cumhuriyeti'nin dönemi dış politika anlayışı, bunun temel esasları. Osmanlı döneminde daha çok dini esaslar geçerliydi politik yaklaşımda. Ama günümüzde daha laik bir sisteme geçtiğimiz için dolayısıyla politik yaklaşımın değiştiğini vurgulamaya çalışıyoruz. Yine işte dünya siyasetinin değişmesinden kaynaklı olarak işte ulusal devletler sisteminin, ulusal modellerin dünyada yaygınlaşması ama Osmanlı'nın buna direnmesi. İster istemez burada da bu kazanımı verirken de biz yine politik yaklaşımı sergilemek zorunda kalıyoruz ya da yani bu kazanımları doğru, gerçekçi bilgilerle desteklemeye çalışıyoruz.

5.7. Üretim, Dağıtım ve Tüketim Öğrenme Alanı. Üretim, dağıtım ve tüketim öğrenme alanı öğrencilerin bilinçli tüketiciler olarak yetiştirmelerini hedefleyerek, bilinçli vatandaşlar olarak vergi verme, sivil toplum kuruluşları ve kurumların sosyal hayattaki önemi, üretim teknolojisinin gelişimi ve ekonomik etkileri, ülke kaynakları ve ekonomik faaliyetler, bu faaliyetler doğrultusunda gelişen meslekler ve üretim, dağıtım ve tüketim ağı gibi konularda bilgi sahibi olmalarını amaçlamaktadır. Bu öğrenme alanıyla öğrencilerin araştırma, değişim ve sürekliliği algılama, girişimcilik ve yenilikçilik gibi becerileri edinmeleri hedeflenmektedir (2018, MEB). Bu öğrenme alanına ilişkin Öğretmen 6 görüşlerini şu şekilde ifade etmiştir: “Üretim, dağıtım ve tüketimde “Kurumların ve sivil toplum kuruluşlarının çalışmalarına ve sosyal yaşamdaki rollerine örnekler verir.” kazanımını örnek verebiliriz.” Öğretmen 16 ise bu öğrenme alanına ilişkin görüşlerini şu şekilde dile getirmiştir:

Öğretmen 16: Bizim konularımız çok uygun buna. Şurada mesela üretim dağıtım tüketimde mesela bu ekonomik faaliyetlerde işte ne bileyim halkın bilinçli tüketim yapması, kendi kaynaklarımızı kullanarak üretim yapması, hani yerli malı kullanılması. İşte ne bileyim sanayileşmenin ülkede üretimi nasıl desteklediği, nasıl katkı sağladığı gibi. İşte o da ne yapıyor? Belirli bir bilinç oluşturuyor yani öyle umuyoruz.

Öğretmen 6 üretim, dağıtım ve tüketim öğrenme alanında “SB.7.5.3. Kurumların ve sivil toplum kuruluşlarının çalışmalarına ve sosyal yaşamdaki rollerine örnekler verir.” kazanımına örnek verirken, Öğretmen 16’nın ifadelerinden “SB.5.5.6. Bilinçli bir tüketici olarak haklarını kullanır.” ve “SB.7.5.2. Üretim teknolojisindeki gelişmelerin sosyal ve ekonomik hayata etkilerini değerlendirir.” kazanımlarıyla politik okuryazarlık becerisini geliştirmeye çalıştıkları görülmektedir.

6. Öğretim Programında Yer Alan Politik Okuryazarlık Becerisinin Yeterliği

Öğretim programları, okullarda öğrenmenin etkili şekilde gerçekleşmesi için hazırlanan, çocukların gelişimlerini harekete geçiren ve öğrencilerin edinmeleri gereken bilgi ve beceri düzeylerini belirten, uzmanlar tarafından geliştirilen programlardır. Programlar, eğitimin temel amaçlarından biri olan nitelikli insan tipinin yetişmesinde ve toplumsal kalkınmanın sağlanmasında önemli bir role sahiptir (Özdemir, 2012). Bu programı amaçlara uygun şekilde uygulamak ise öğretmenlerin sorumluluğundadır. Bu nedenle öğretim programları ile öğretmen arasındaki ilişki de önemlidir. Dolayısıyla sosyal bilgiler dersi öğretim programının, politik okuryazarlık becerisi açısından öğrenme alanlarının ve öğrenme alanlarında yer alan kazanımların öğretmenler tarafından değerlendirilmesinin önemli olduğu düşünülmektedir. Öğretmenler politik okuryazarlık becerisiyle ilişkilendirdikleri kazanımları ifade ederken, program ile ilgili görüşlerini de dile getirmişlerdir. Öğretmenlerin çoğunlukla programı yeterli görmedikleri görülmektedir. Buna ilişkin görüşlerini belirten öğretmenlerden bazılarının ifadelerine aşağıda yer verilmiştir:

6.1. Yeterli Değil. Öğretmenlerin sıklıkla ifade ettiği yorum programın yeterli olmayışdır. Bazı öğretmenler politik okuryazarlık becerisinin sadece etkin vatandaşlık öğrenme alanında yer aldığını belirterek, diğer öğrenme alanlarında bu beceriye yönelik kazanımların yeterli düzeyde yer almamasını eksiklik olarak ifade etmektedirler. Etkin vatandaşlık öğrenme alanında ise konuların yüzeysel verildiğine, 6. ve 7. sınıf etkin vatandaşlık öğrenme alanlarına konuların sıkıştırıldığına dair eleştiriler bulunmaktadır.

Öğretmen 14 öğretim programında bir bütünlüğün sağlanamadığını şu ifadelerle dile getirmektedir:

Öğretmen 14: Öğretim programı politik okuryazarlık becerisini öğrencilere kazandırmak için yeterli değil. Dedğim gibi biz politikayı ayrı, okumayı ayrı, eğitimi ayrı düşündüğümüz için bir bütünlüğü sağlayamıyoruz. Aslında bunun bir bütün olması gerekiyor. Ne eğitimi politikadan ayırabilirsiniz, ne politikayı bireyin gelişiminden ayırabilirsiniz. Ama bizim gibi gelişmekte olan ülkelerde daha çok belli bir yaşın üstündeki kesime politika dediğiniz zaman bir antipati olur o. Aslında politika dediğimiz şey bir programdır, bir hedeftir, bir ilerleme yoludur. Yeterince verebiliyor muyuz, verebildiğimizi düşünmüyorum.

Öğretmen 19 ise programın her güncellenmesinde içeriğin azaldığını, kazanımların ise politik okuryazarlık becerisini öğrencilere kazandırma noktasında yetersiz kaldığını şu ifadelerle dile getirmiştir:

Öğretmen 19: Ya ben hani bunu genel değerlendirme olarak söyleyeyim. Aslında program yeterli değil. İçerik olarak da yeterli değil. Mutlak yani şu var. Siz bunun üzerinde durmazsanız siz bir şey yapmazsanız çocuğun bunun farkına varma gibi bir şansı yok. Ben yeterli olduğunu düşünmüyorum açıkçası. Ki her geçen değişiklikte biraz daha azaltılıyor zaten. İçerik olarak da bununla ilgili konuların azaldığını görüyoruz. Yani bu müfredattan, bu kazanımlardan yola çıkarak örneğin ortaokulu bitiren bir birey, politik okuryazarlık becerisine sahip olur mu? Bence olmaz. Yeterli olmaz ekstra bir çaba gösterilmediği sürece.

Benzer şekilde Öğretmen 7, politik okuryazarlık becerisi ile ilgili kazanımların etkin vatandaşlık öğrenme alanında yoğunlaştığına değinerek, diğer öğrenme alanlarında da politik okuryazarlık becerisi ile ilişkili kazanımların dağıtılması gerektiğini ifade etmektedir:

Öğretmen 7: Ya şöyle sadece bir öğrenme alanında bence verilmemeli. Yani bir etkin vatandaşlık var. İşte altılarda, yedilerde, beşlerde mesela. Sadece birer öğrenme alanında bu verilmemeli bence. Diğerlerine de ara ara bu etkin vatandaşlık, demokrasiyle ilgili bazı konular, işte haklarla ilgili o çocuğun bilinçlenmesini sağlayacak kazanımlar dağıtılabilmeli. Veriyorsun sen dört beş ünite ama sadece altıncı ünite de mesela bunu anlatabiliyorsun. Baştan itibaren bunun çok iyi bir şekilde yansıtılması lazım. Bir de yani etkinlikleri olsun, diğer şeyler olsun hepsinin böyle iyi dağıtılması gerek.

6.2. Yeterli. Bazı öğretmenler programın yeterli olduğuna dair görüş belirtmişlerdir. Öğretmen 6 programda yer alan her öğrenme alanında politik okuryazarlıkla ilişkili kazanımlar olduğunu ifade ederek, öğrencilerin yaş seviyelerine göre programın yeterli düzeyde olduğunu şu ifadelerle belirtmiştir: “Programın neredeyse her konusunda aslında politik okuryazarlık becerisi ile ilgili bir şeyler var diyebiliriz. Yaş grubu da küçük olduğu için şu an için yeterli olduğunu düşünüyorum kazanımların.”

Benzer şekilde Öğretmen 22, politik okuryazarlık becerisini tüm sınıf düzeylerindeki etkin vatandaşlık öğrenme alanı kazanımlarıyla ilişkilendirerek bu öğrenme alanında yer alan kazanımların beceriyi öğrencilere kazandırma noktasında yeterli olduğunu ifade etmektedir.

Öğretmen 22: Ben programın yeterli olduğunu düşünüyorum. Yani temel haklarımızı öğreniyoruz. Zaten beşinci sınıf düzeyinde yeterli. Altıda da var. Yedide de var. Yeterli olduğunu düşünüyorum. Mesela altılarda evet “Demokrasinin temel ilkeleri açısından farklı yönetim biçimlerini karşılaştır.” “Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nde yasama, yürütme ve yargı güçleri arasındaki ilişkiyi açıklar.” “Yönetimin karar alma sürecini etkileyen unsurları analiz eder.” “Toplumsal hayatımızda demokrasinin önemini açıklar.” Bu etkin vatandaşlık öğrenme alanındaki bu kazanımların beceriyi kazandırmada yeterli olduğunu düşünüyorum ben.

Araştırmaya katılan bazı öğretmenlerin program hakkında yeterli görüş belirtmedikleri, bazılarının ise yöneltile sorulara hiç yanıt vermedikleri gözlenmiştir. Ayrıca öğretmenlerin görüşme formunda yer alan “Öğrencilerde, sosyal bilgiler öğretim programında yer alan hangi kazanımlarla politik okuryazarlık becerisini geliştirmeye çalışmaktasınız?” sorusuna kazanımlardan çok öğrenme alanları olarak ya da konular üzerinden yanıt vermeleri akıllara öğretmenlerin program hakkında yeterli bilgi ve yeterliliğe sahip olup olmadıkları sorusunu getirmektedir. MEB (2017) Öğretmenlik Mesleği Genel Yeterlikleri kitabında öğretmenlerin program hakkında bilgi sahibi olmaları ve programın özelliklerini bilmeleri gerektiğini ifade etmiştir. Öğretmenlerle öğretim programı arasında sağlam bir ilişki kurulması öğretmenlerin program okuryazarı olmaları ile mümkün olabilir. Program okuryazarlığı, öğretmenlerin sahip olması gereken becerilerden biridir (Gürbüz, 2021). Program okuryazarlığı, program hakkında bilgiye sahip olma, programı yorumlayabilme ve içinde bulunduğu ortama göre programı uyarlayabilme yetkinliğidir (Keskin ve Korkmaz, 2017). Öğretmenlerin program okuryazarlık düzeylerini belirlemeye yönelik yapılan çalışmalara bakıldığında ise, (Aslan ve Gürlen, 2018; Keskin, 2020; Kahramanoğlu, 2019; Yılmaz, 2021; Boncuk, 2021) yüksek seviyede program okuryazarı oldukları sonuçlarına ulaşılmıştır. Elde edilen sonuçlar bu araştırmada ortaya atılan düşünce ile paralellik göstermemektedir ancak doğrudan sosyal bilgiler öğretmenleriyle yapılmış bir çalışma olmadığı için, sosyal bilgiler öğretmenlerinin program okuryazarlık düzeylerini inceleyen bir çalışmanın yapılması ve öğretmenlerin mevcut program okuryazarlıklarının ortaya çıkarılması daha net sonuçlar ortaya koyabilir.

7. Politik Okuryazarlık Becerisinin Kazandırılması İçin Yapılan Etkinlik ve Uygulamalar

Programda yer alan hedeflerin gerçekleştirilmesi için öğrenciyi merkeze alarak sürece aktif olarak katıldığı, öğrenmenin günlük yaşamla desteklendiği etkinlik ve uygulamalara sınıf içerisinde yer verilmesi bu becerilerin kazandırılması noktasında etkin rol oynamaktadır. Öğretmenlerin öğrencilerde politik okuryazarlık becerisini birbirinden farklı etkinlik ve uygulamalarla geliştirmeye çalıştıkları görülmektedir. Yapılan etkinlik ve uygulamalara ilişkin kodlara ve öğretmenlerden bazılarının ifadelerine aşağıda yer verilmiştir:

7.1. Güncel Örnekler. Öğretmenlerin politik okuryazarlık ile ilgili kazanımları verirken toplumsal olaylarla ilgili yerel ve küresel çapta örneklerden yararlandıkları, bu örneklerle öğrencilerin güncel olaylar hakkında bilgi sahibi olmalarına olanak tanıdıkları ve toplumsal gelişmelerle ilgili farkındalıklarını arttırmalarını hedefledikleri söylenebilir. Buna ilişkin görüşlerini belirten öğretmenlerden bazılarının ifadelerine aşağıda yer verilmiştir:

Öğretmen 14: Bizim yapabildiğimiz güncel örneklerle destekleyebilmek bunu dünyadaki örneklerden, ülkedeki örneklerden, karşıt örneklerden, özellikle yönetim biçimlerindeki kişi hak ve hürriyetleri örnekleri üzerinden bunu pekiştirme yoluna gitmeye çalışıyoruz.

Öğretmen 15: Toplumda oluşan genel olaylar hakkında genel olarak ben bir değerlendirme yapmalarını istiyorum çocuklardan. Çocukların günlük olayları değerlendirmelerini, yorum yapmalarını istiyorum “siz ne düşünüyorsunuz bu konuda” diye.

Öğrencilerin yaşadıkları çevrede meydana gelen gelişmelerden haberdar olması ve bu gelişmelerle ilgili neden-sonuç bağlantısı kurarak değerlendirmede bulunabilmesi için güncel olaylar hakkında bilgi sahibi olmak durumundadır. Öğretim sürecinde güncel olaylara yer vermek bireyin toplumsal yaşama uyum sağlayabilmek için gerekli bilgi, beceri ve değerleri kazanmasına ve problem çözme, eleştirel düşünme, karar alma gibi becerilerini geliştirmesine yardımcı olmaktadır (Binbaşıgolu, 2004; Eryılmaz ve Köse, 2017; Akt. Sömen, 2020). Ayrıca bu konuyla ilgili sosyal bilgiler dersi öğretim programında “Kazanımlarla ilgili güncel ve tartışmalı konular, farklı tartışma teknikleri kullanılarak problem çözme, eleştirel düşünme, kanıt kullanma, karar verme ve araştırma becerileriyle ilişkilendirilerek sınıfa taşınabilir.” ifadesi yer almaktadır (MEB, 2018, s. 10).

7.2. Sınıf Başkanlığı Seçimi. Öğretmenler, sınıf başkanlığı seçimleriyle demokratik ortamlar oluşturarak öğrencilerin katılım, politik süreçlere dâhil olma, kendini ifade edebilme gibi becerileri edindiklerini ifade etmekte, bu nedenle sınıf içerisinde sınıf başkanlığı seçimlerine önem verdiklerini belirtmektedirler. Buna ilişkin görüşlerini belirten öğretmenlerden birinin ifadesine aşağıda yer verilmiştir:

Öğretmen 2: En basit sınıf başkanlığı seçimleri için mesela sene başında bir etkinlik yapıyoruz. Adaylar çıkıyor, bu adaylar bir hafta süresince sınıftaki arkadaşlarını etkilemeye çalışıyorlar, vaatler sunarak oy toplamaya çalışıyorlar.

7.3. Ders Kitabı Etkinlikleri. Araştırmaya katılan bazı öğretmenler ders kitaplarının hem içerik bakımından hem de etkinlik boyutunda yetersiz kaldığını ifade ederlerken, bazı öğretmenler ise ders kitabında yer alan etkinlikleri yeterli bulduklarını belirtmektedirler. Öğretmenler kişi hak ve özgürlükleri, hak ve sorumluluklar gibi konuları ders kitaplarında yer alan etkinliklerle pekiştirmeye çalışmaktadırlar. Buna ilişkin görüşlerini belirten öğretmenlerden birinin ifadesine aşağıda yer verilmiştir:

Öğretmen 13: Yani olarak genel söylemek gerekirse ben beğeniyorum ders kitabındaki etkinlikleri. Ders kitabındaki etkinlikleri yapıyorum. Ayrıyeten bir etkinlik yapmadım ama ders kitabındakiler yeterli olduğu için. Zaten daha fazla hem onu yaptırıp hem diğerini yaptırınca zaman kalmıyor, müfredat yetişmiyor. Ders kitabındaki etkinlikler yeterli bence yeterli oluyor, bu özgürlükler, haklarımız, sorumluluklarımız, bunlarla ilgili güzel etkinlikler var.

7.4. Beyin Fırtınası. Beyin fırtınası, öğrencinin eleştirel düşünme, problem çözme, yaratıcı düşünme gibi becerilerini geliştirmektedir. Öğretmenlerin, beyin fırtınası yöntemiyle öğrencilerin politik okuryazarlık becerilerini geliştirmeye çalıştıkları ve aktif katılımlarını sağladıkları görülmektedir. Buna ilişkin Öğretmen 6 “Seçim konusunda beyin fırtınası, küçük oyunlar yapıyoruz sınıfta. Aslında zaman olsa kanun tasarısı gibi konularda drama etkinliklerine de yer verilebilir.” ifadelerine yer vermektedir.

7.5. Gezi Etkinlikleri. Öğretmenler, öğrencilerin öğrendikleri kavram ve konularla ilgili ilk elden deneyim sağlamaları ve etkileşime girmeleri için gezi etkinlikleri yapmaktadırlar. Öğretmenler alan gezileri için sıklıkla tercih ettikleri yerler meclis ve Anıtkabir’dir. Buna ilişkin görüşlerini belirten öğretmenlerden birinin ifadesine aşağıda yer verilmiştir:

Öğretmen 4: Mesela biz çocuğu ne yapıyoruz? Alıyoruz, meclise götürüyoruz. Geziye götürüyoruz. Mecliste işte yaşamadan bahsediyoruz. Mecliste bize verilen haklardan bahsediyoruz. Anca işte geziler yoluyla. Anıtkabir’e götürüyoruz mesela. Anıtkabir’de bölüm bölüm var işte. Kadınlara seçme seçilme hakkı

verilmesi. İşte kılık kıyafet kanunu. İşte iletişim özgürlüklerimiz vesaire. Ancak alan gezileriyle biraz daha.

7.6. Araştırma Ödevleri ve Sunum. Araştırma ödevleri öğrencilerin bağımsız çalışmayı öğrenmelerine, öz disiplin geliştirmelerine ve bilgi ve becerileri pekiştirmelerine olanak sağlamaktadır. Buna ilişkin görüşlerini belirten öğretmenlerden birinin ifadesine aşağıda yer verilmiştir:

Öğretmen 1: Sivil toplum örgütleriyle ilgili araştırma yapmalarını istiyorum. O araştırmaları sınıfta paylaşıyoruz. Çünkü bir toplumda sivil toplum örgütleri ne kadar aktifse o ülke o kadar demokratik bir ülkedir. Dolayısıyla da özellikle sivil toplum örgütlerini tek tek araştırmalarını, incelemelerini istiyorum. Bilinçli olarak bunu yapıyorum ve onların sivil toplum örgütlerinin önemini kavramalarını istiyorum. Bununla ilgili araştırma ödevleri, proje ödevleri ve sunumlar.. Ben seçimi, hangi sivil toplum örgütünü seçeceklerini onlara bırakıyorum. Onlar da kendilerine göre birer seçim yapıp ondan sonrasında da araştırma yapıyorlar. Diyelim ki Yeşilay Örgütü gibi veya Mehmetçik Vakfı gibi aslında çok da suya sabuna dokunmayan STK'lar üzerinde çalışıp geliyorlar. Sınıfta bunların sunumunu yapıyoruz. Bu şekilde ben politik okuryazarlıkla ilgili bir altyapı oluşturmaya çalışıyorum.

7.7. Kavram Öğretimi. Sosyal bilgiler dersindeki ilkeleri anlayabilmeleri ve sosyal hayatta karşılaşılabilecekleri problemleri çözüme kavuşturabilmeleri için öğrencilerin kavramları iyi anlamaları önemlidir. Kavramlar, öğrencilerde temel bilişsel yapının oluşmasına, bilgileri anlamlı şekilde kavrayabilmelerine yardımcı olur ve kalıcı öğrenme sağlar. Sosyal bilgiler dersinin amaçlarından biri de programda yer alan sosyal kavramları öğrencilerin anlayabilmelerini sağlamaktır (Yazıcı ve Samancı, 2003). Politik okuryazarlık becerisinin kazandırılması politika eğitiminin, dolayısıyla bu eğitimin temel aşaması olan salt politika bilimine yönelik kavramlardan ziyade günlük yaşamla da ilişkilendirilen bir takım kavramların öğrencilere öğretilmesiyle mümkündür. Nitekim politik kavramların anlaşılması, bireylerin politik süreçleri doğru anlamlandırabilmelerine olanak sağlayacaktır. Ancak görüşme esnasında öğretmenler öğrencilerin özellikle soyut kavramları anlamakta güçlük çektiklerini ifade ederek, bu nedenle kavram öğretimine önem verdiklerini belirtmişlerdir. Buna ilişkin görüşlerini belirten öğretmenlerden birinin ifadesine aşağıda yer verilmiştir:

Öğretmen 12: Yani sosyal bilgiler dersinde kavram bilgisi çok önemli. Çocuğa işte öncelikle kelimeyi tanıtmak önemli. Mesela çocuk için siyasi rejim ya da ülkenin yönetimi, biçimi. Bu kavramlar çok zor. Soyut kavramlar zaten.

7.8. Öğrenciyi Karar Alma Sürecine Dâhil Etme. Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'ye göre, öğrencilerin kendilerini etkileyen konularda karar verme süreçlerine

temel katılım hakları vardır (Convention on the Rights of the Child, 1990). Öğrencilere erken yaşlardan itibaren karar alma süreçlerine aktif olarak katılma fırsatı verilmesi gerekir. Öğrenciyi karar alma süreçlerine dâhil etmek, sınıfta daha demokratik ortamlar oluşmasına yol açarak politik okuryazarlık becerilerini kazanmalarına da katkı sağlamaktadır. Buna ilişkin görüşlerini belirten öğretmenlerden birinin ifadesine aşağıda yer verilmiştir:

Öğretmen 6: Ben mesela sınıf kurallarını kendi sınıfımla belirliyorum. Hangi kuralları istediklerini öğrencilere sorarak, tartışma ortamı oluşturarak sınıf kurallarına ortak karar veriyoruz. Hakkını aramayan, hiçbir konuda fikir sahibi olmayan bireyler yetiştirmek istemem.

7.9. Rol Model Olma. Öğretmenler öğrencilerin tutum ve değerlerini etkileyebilecek öneme sahiptirler. Öğrenciler anne babalarından sonra öğretmenlerini rol model olarak bir takım davranış geliştirirler. Bu nedenle öğretmenin iyi bir rol model olabilmesi için, gerekli bilgi, beceri ve değerlere sahip olması ve bunu öğrenciye yansıtabilmesi gerekmektedir. İstenen davranışı modellemek, öğrencide aynı davranış ve tutumların gelişme olasılığını artırmak için çok önemli görünmektedir. Buna ilişkin görüşlerini belirten öğretmenlerden birinin ifadesine aşağıda yer verilmiştir:

Öğretmen 8: Biz örnek oluyoruz. Örneğin ben bile yeri geldiğinde öğrencimden özür dileyebiliyorum. Ondan sonra yani onların haklarına saygı duyuyorum, fikirlerine saygı duyuyorum. Bu aslında demokrasi, demokrasi her yerde. O şekilde uygulama yapıyoruz.

7.10. Roman Kullanımı. Ders süreci içerisinde öğrenmeyi desteklemek, bilgiyi somutlaştırmak ve kavramların daha etkili bir şekilde öğretilmesi için farklı materyallerin kullanımı önemli bir yer tutmaktadır. Öğretmenlerden biri öğrencilerin politik okuryazarlık becerilerini geliştirmek için Falih Rıfkı Atay'ın Çankaya, Turgut Özakman'ın Şu Çılgın Türkler ve Jean Jacques Rousseau'nun Toplum Sözleşmesi eserlerinden faydalandığını belirtmiştir. Çankaya, anı türünde bir eser olup, Atatürk'ün hayatı ve Cumhuriyet dönemi inkılaplarını konu edinirken, Şu Çılgın Türkler Milli Mücadele dönemini anlatan bir yapıttır. Siyaset biliminin başyapıtlarından biri olan Toplum Sözleşmesi ise eşitlik, özgürlük, adalet gibi kavramlarla beraber devlet ile vatandaş arasındaki ilişkiye ve yönetim sistemlerinin temelleri üzerine fikirler ortaya koyan, modern demokrasi anlayışının temelini oluşturan bir yapıttır.

Öğretmen 8: Bilinçlenmeleri açısından, kazanım açısından, kitaplar okutuyoruz. İşte önerdiğimiz kitaplar var. Ben çoğunlukla Çankaya'yı öneriyorum işte Şu Çılgın Türkler, Çankaya veya demokrasi kavramını şimdi yedilerde verirken işte Jean-Jacques Rousseau'nun var ya Toplum Sözleşmesi kitabı. Yani

sadeleştirilmiş olanları var, sade ince onları okumalarını istiyoruz. Türkçe öğretmenlerimizle irtibatlı oluyoruz.

7.11. Siyasal Katılım. Öğretmenlerin ifadelerinden STK'lara önem verdikleri, birtakım etkinliklerle ortak çalışmalar yürüterek öğrencilerde farkındalık oluşturmaya çalıştıkları anlaşılmaktadır. Sivil toplum kuruluşları, devletten bağımsız olarak bir takım sosyal, siyasal, ekonomik faaliyetler yürüten gönüllü kuruluşlardır (Kalaycığlu, 1998). STK'lar demokrasinin inşası, toplumsal çatışmaların çözümü, insan hakları çalışmaları, kültürel çalışmalar, çevresel aktivizm, politika, araştırma ve bilgi sağlama gibi çok çeşitli alanlarda önemli roller üstlenmektedir (Lewis, 2010). STK'lar bireylerin siyasi, toplumsal ve politik hayata katılımlarını teşvik ederek vatandaşlık bilinçlerinin gelişmesinde ve demokratik değerleri benimsemelerinde aktif rol oynarlar. Bu nedenle öğrencilerin STK'lar hakkında bilinçlenmelerinin önemli olduğu düşünülmektedir.

Öğretmen 1: Aslında benim en çok önemseydiğim özellikle üstünde durduğum şey çocukların sivil toplum örgütlerine üye olmalarını istedim ben. “aaa hocam biz olabilir miyiz” dediklerinde “evet sizin yaşınıza göre de bir takım sivil toplum örgütleri var. Onlara üye olabilirsiniz, kendi yaşadığınız toplumun bir parçası olursunuz, sorunlarını fark edersiniz ve bu sorunların çözümü için on yaşınızda da olsanız bir şeyler yapabilirsiniz.” diye özellikle çocukları teşvik ettim. Yani bir laboratuvar gibi biliyorsunuz okul. Onu pratiğe dökmedikçe bana göre çok anlamlı olmuyor. Çocuğun onu yaşaması lazım. Bizzat görmesi, gitmesi, hissetmesi lazım. Bu anlamda da sivil toplum örgütlerine üye olarak bu konuyu bu politik okuryazarlık konusunu daha iyi anlayabilecekleri, daha iyi içselleştirebileceklerini düşündüğüm için özellikle, mesela TEMA Vakfı'na da çocukları katılmaları için, üye olmaları için teşvik ettim. Bunun gibi diğer sivil toplum, çevreci örgütlere de yine teşvik ettim öğrencilerimi, katılmaları, üye olmaları konusunda. Daha faydalı olabileceğini düşünüyorum. Yani daha yaşanır şeyler daha akılda kalır, daha çocuğa etki eder diye düşünüyorum. Hani tabii ki okulda bu eğitimi veriyoruz belirli aşamalara geliyoruz ama kalıcı olması için daha iyi anlaşılması için daha içselleştirilmesi için bir pratiğe dökülmesi gerektiğini düşünüyorum ve sivil toplum örgütlerine çocukların üye olmasını bizzat böyle daha faydalı görüyorum. Daha fazla bu konuda verim almak istiyorsak, bunun toplum olarak yaygınlaşmasını istiyorsak, çocuklarda bu bilincin, bu farkındalığın oluşmasını istiyorsak bence sivil toplum örgütlerine katılmayı, özendirmeyi, onları tanıtmayı yaşlarına uygun olanlardan başlayarak bu sürecin bütün eğitim öğretim hayatı boyunca üniversite bitinceye kadar da sivil toplum örgütlerine katılımın devam etmesini sağlayarak bence bunu daha fazla kalıcı hale getirebiliriz diye düşünüyorum.

Öğretmen 2: 1. Konuların da içinde yer alan sivil toplum kuruluşları, vakıflar mesela. Derste bununla ilgili de çocuklara örnek kendilerinin oluşturduğu sivil toplum kuruluşları kurduruyoruz. Amacı, görevi, neler yapacak? Gelir kaynakları vesaire. Ya da şu an uygulanıyor zaten Tema Vakfı var biliyorsunuzdur. Temanın ortaokullardaki okullarda, liselerde uyguladığı şeyler var. Yavru tema, minik tema, sınıfları var, uygulamaları var. Bir yıl boyunca yapılıyor. Ben daha önce üç kere yaptım bunu.

Öğretmen 6: Mesela geçmiş yıllarda şunu yapmıştık: okulumuza STK ve vakıflarda görev almış kişiler gelmiş ve bu vakıfların ve STK'ların önemi ve ne gibi görevleri olduğu konusunda çocukları bilgilendirmişlerdi.

8. Politik Okuryazarlık Becerisinin Kazandırılması Esnasında Yaşanan Sorunlar

Öğretmenlerin sınıf içerisinde karşılaştığı her sorun göz ardı edilemeyecek kadar önemlidir. Nitekim öğretmen, eğitim sisteminin temel yapıtaşlarından biridir, bu nedenle öğretmenlerin eğitim süresince karşılaştıkları her sorunun eğitimi de doğrudan etkilediği bir gerçektir. Toplum arasında politika hassas ve okullarda kaçınılması gereken bir konu olarak görüldüğünden öğretmenlerin bu süreçte sorunlar yaşamaları da kaçınılmaz bir durum olarak görülmektedir. Araştırmaya katılan öğretmenlerin tamamı politik okuryazarlık becerisiyle ilişkilendirdikleri kazanımlar ve bu kazanımların kazandırılmasına yönelik yaptıkları etkinliklerle ilgili görüşlerini ifade ederlerken yaşadıkları sorunlara da değinmişlerdir. Öğretmenlerin yaşadıkları durumların, aileden kaynaklanan, öğrenciden kaynaklanan, öğretim programı, çevre, okul ve öğretmenden kaynaklanan sorunlar etrafında toplandığı söylenebilir.

8.1. Yanlış Anlaşılma Tedirginliği. Öğretmenlerin sınıf ortamında politik okuryazarlık konularının öğretimi sırasında öğrenci, veli ya da okul yönetimi tarafından yanlış anlaşılmaktan korktukları görülmektedir. Öğrencilerin sınıf içerisindeki konuşmaları eve eksik ya da yanlış aktarması, politik okuryazarlık ile ilgili konuların doğrudan siyasetle ilişkilendirilmesi ve “risk” olarak görülmesi, velilerin bu konuda bilinçsiz olmaları öğretmenler tarafından bir sorun olarak ifade edilmektedir. Buna ilişkin görüşlerini belirten öğretmenlerden bazılarının ifadelerine aşağıda yer verilmiştir:

Öğretmen 5: Risk olabilecek şeylerden elimden geldiğince uzak durmaya çalışıyorum. Sınıfta 30 öğrenci var bu da demek oluyor ki 30 farklı görüş. Bu nedenle temkinli yaklaşmak gerekiyor. Politik okuryazarlıkla siyaset ayrımını iyi yapmak gerekiyor. Programla alakalı bir şey değil. Tamamen öğretmenle alakalı. İçinde bulunduğumuz durumda da ne kadar sağlıklı yapılabilir çok bilmiyorum. Anayasa, hak ve özgürlükler, seçim, siyasi partiler. Bu konuları verirken büyük korku var. Hocalarımızın genelinin de bu konuları öğretirken davranışlarını kontrol ettiğini düşünüyorum. Ayrıca velilerden kaynaklı da son yıllarda bilinçsizleşme var. Çevremizde sıkıntılı bir veli grubu var ve hal böyleyken ne yapabiliriz yorum yapamıyorum.

Öğretmen 21: Çekimserlik de oluyor açıkçası. Daha dikkatli konuşmaya özen gösteriyoruz. Çünkü her bir söylem eve farklı gidebilir mesela. Çocuk farklı şeyler söyleyebilir. O yüzden bence çok dikkatli işlenmesi lazım bu konuların. Belki de ülkedeki bu durumlardan kaynaklanıyor. Daha özgür bir ülkede olsak üzerimizde bu kadar baskılar olmasa daha rahat konuşsak, daha rahat tartışsak bazı şeyleri..

Yapılan araştırmalar, okul yöneticilerinin ve öğretmenlerin veliler tarafından siyasi olarak görülen ve toplum tarafından tartışmalı konular olarak değerlendirilen konuları eleştiri ve şik yet almaktan korktuklarından dolayı sınıflarına yansıtılmaktan çekindikleri, bunun da doğrudan vatandaşlık eğitimini olumsuz yönde etkilediğini ortaya çıkarmıştır (Carnegie ve CIRCLE, 2003; Galston, 2004). Hâlbuki okullar, öğrencilerin siyasi ve politik olayları, siyasi kurumların işleyişini doğru bir şekilde değerlendirmelerine olanak sağlayacak bilgi, beceri ve değerleri öğrencilere kazandırmakla görevlidirler. Öğretmenlerin yanlış anlaşılmaktan korkarak  ekimselik yaşamaları ve bunu öğrenme ortamına yansıtmaları öğrencide politik okuryazarlık becerisinin gelişimini de olumsuz yönde etkileyecektir.

8.2.  ğrenilenlerin Günlük Hayatla çelişmesi. Öğretmenlerin ifadelerine göre öğrenciler okulda edindikleri bilgi ve becerileri gündelik yaşamlarında hayata ge irememektedirler. Öğrenmenin pekiştirilmesi ve konuların günlük hayatla b t nleşebilmesini sağlamak için öğrencilere edindikleri bilgi ve becerileri deneyimlemelerine fırsat verecek ortamlar oluşturulmalıdır. Öğretmenler ise öğrencilerin özellikle aile ortamlarında kendilerini etkileyen konularda bile fikirlerinin alınmaması gibi durumları dile getirdiklerini ve bu durumun kazanımlarla çeliştiği için zorlandıklarını ifade etmektedirler. Örneğin  ğretmen 10 buna ilişkin şu örneğe yer vermektedir: “Bizim evde babam ne derse o olur ya da annem ne derse odur, bize hiç söz hakkı verilmez, fikrimiz alınmaz.” Bu tip şeyler söylüyor  ocuk ne var ne yok hepsini evdeki dökülüyor.”

Öğretmen 8: Ben verdiğimiz kazanımların günlük hayatla çeliştiğini de düşünüyorum. Örneğin vatandaşlık hak ve özgürlükler konmuş. Yani vatandaşlık şeyde programda çelişmiyor ama normal gündelik hayatta çelişiyor.  ocuk diyor ki bunları bize çok rahat ifade ediyorlar. Yani ben çocukları korkutmuyorum sınıfta  ocuk bana rahat rahat düşüncesini ifade edebilir. Mesela diyor ki  ğretmenim burada bana bu hak verilmiş ama ben şurada bu hakkımı kullanamıyorum. Açık açık yani diyor çocuklar aslına bakarsan çok da şey değiller. Farkındalar birçok şeyin. Farkında olunca normal gündelik hayatta çeliştiğini görüyorlar. O da bizi zorluyor yani keşke öyle olmasa.

8.3. Öğrencilerde Soyut Düşünme Becerisinin Gelişmemiş Olması. Öğretmenler,  ğrencilerin özellikle devlet, kamuoyu, parlamento, referandum gibi karmaşık kavramları anlamakta güçlük yaşadıklarını ifade etmektedirler. Soyut düşünme becerisi problem çözme, eleştirel düşünme gibi beceriler için de gerekli olan bir beceridir. Politik okuryazarlık becerisinin öğrencilere kazandırılabilmesi, öğrencide bu becerilerin de gelişimiyle mümkün olabilir. Bilim insanı Piaget’e göre soyut işlemlerin gelişimi 11 ila 14 yaşları arasındaki bir dönemde başlamakta ve soyut düşünme becerilerinin

gelişimini çocuğun yetiştiği çevre de etkilemektedir. Buna ilişkin görüşlerini belirten öğretmenlerden bazılarının ifadelerine aşağıda yer verilmiştir:

Öğretmen 1: Çocuklar kurumları falan öğrenirken biraz zorlanıyorlar. Bazı kavramları kavrama kısmında takılı kalabiliyorlar. Kurum nedir? Veya devlet nedir? Birtakım soyut kavramlarda sıkıntı yaşayabiliyorlar yani. Soyut kavramlarda özellikle sıkıntı yaşadıklarını görüyorum ben.

Öğretmen 9: Bazı kavramlarda biraz sorun yaşıyorum, mesela kamuoyu biraz soyut bir kavram olduğu için. Devlet biraz karmaşaya sebep olabiliyor. Devlet sadece yönetici olarak düşünülebiliyor. Yani devleti kapsayan, kapsama alanı olarak sıkıntı yaşadık.

Öğretmen 10: Ama istediğimiz gibi çok iyi olgunlaşmıyor. Çünkü soyut kavramlar bunlar. Anlamakta güçlük çekiyorlar. Mesela demokrasi kavramını tam öğrenemiyorlar. Meclis, parlamento, seçim, referandum, bunları tam olarak öğrenemiyorlar, öğrenmekte güçlük yaşıyorlar. Yaşıyla alakalı bence yani soyut kavramlar olduğu için. Bu konuda işte parlamentoya falan gidebilsek, meclisi gösterebilsek yani bir elle tutulur, gözle görülür, bir şeyler somut yaşasalar daha iyi öğrenirler bence. Ama onu da yapamıyoruz.

8.4. Ders Süresinin Yetersizliği. Sosyal bilgiler ders saatlerinin haftada 3'er saat olması öğretmenlerin sıklıkla dile getirdikleri problemlerden biridir. Programın yoğun ancak ders saatin az olmasından dolayı öğretmenler kazanımları verirken detaya inmediklerini ve konuları yüzeysel anlatmak zorunda kaldıklarını ifade etmektedirler. Buna ilişkin görüşlerini Öğretmen 1 şu şekilde ifade etmektedir:

Öğretmen 1: Ama yani aslında çok da yeterli değil verilen süre. Yani konunun ana hatlarını genel çerçevesini vermeye çalışıyoruz. Çok detaylara bazen inmeye çalışıyoruz gerçi hani etkin bir vatandaş nasıl olur? Neler yapar? Ne yaparsak etkin bir vatandaş oluruz? Bu konuda farkındalık yaratmaya, bilinçlendirmeye çalışıyoruz çocukları ama tabii ki ders saati süremiz çok yeterli değil. Bu zaten yıllardır dile getirdiğimiz bir problem. Bu konuda biraz sıkıntı yaşıyoruz.

8.5. Ders Kitaplarındaki İçerik Eksikliği. Ders kitaplarının politik okuryazarlık becerisi açısından eksik olması, öğretmenlerin dile getirdikleri sorunlardan biridir. Öğretmenler öğretim programında yer alan kazanımları çoğunlukla ana ders materyali olan ders kitaplarındaki metin ve etkinlikler aracılığıyla öğrencilere vermeye çalışmaktadırlar. Bu nedenle kitapların bu kazanımları kazandırabilecek yeterlilikte olması gerekmektedir.

Öğretmen 5: Politik okuryazarlık becerisi öğretim programında da ders kitabında da yeterli ölçüde yok ki. Yani bu 6.sınıflarda etkin vatandaşlık ünitesinde vermeye çalışıyoruz ama 6.sınıflarda da çok fazla yok. Ders kitaplarının bu anlamda daha kapsayıcı hale gelmesi gerek. Bize verilen kazanımların dışına çıkmamızı istemiyorlar. Ama kazanımlar yeterli değil.

8.6. Konuya İlişkin Önyargılar. Önyargı sorunu politik okuryazarlık becerisinin geliştirilmesinin önünde ciddi bir sorundur. Öğretim programında yer alan yönetim biçimleri, demokratik rejimler veya sosyal bilgilerin temelinde yer alan toplumsal olaylar ile ilgili güncel örneklerin sınıf içerisinde tartışılması aileler ve eğitim müfettişleri tarafından öğretmenin sınıfta siyaset yapması olarak algılanmaktadır. Öğretmen 14 ve Öğretmen 15 yaşadıkları önyargı sorununa ilişkin deneyimlerini şu şekilde açıklamaktadırlar:

Öğretmen 14: Politikanın özellikle okuryazarlıkla birleştirilmiş bir politikanın bir siyasi görüş olmadığı, bunun bir empoze şekli olmadığı bilinmeli, aslında ülkenin bir değeri olarak empoze edilmesi gerekir. Bu kazanımları vermeye çalışırken de problemler yaşanıyor tabii. Kendi yaşadığım bir örneği vereyim. Siyasi seçimlerin yapılacağı bir dönemdi. Tam da konu hafta sonu kurslarında yönetim biçimlerine gelmiş. Biz orada totoriter rejimleri, otoriter rejimleri, demokratik rejimleri, teokratik rejimleri işlerken tesadüf okula müfettiş geldi ve “siz okulda siyasi propaganda yapıyorsunuz” dedi. Oysaki bizim yaptığımız şey bu yönetimlerin özellikleri neler, hani dersimin içinde var. Totoriter rejim nedir? Bu yönetim biçimleri nelerdir? Diktatör kimdir, bunları veriyoruz ve bunlar öğretim programının içerisinde var olan konular olmasına rağmen.

Öğretmen 15: Şimdi konuşmalarımız yanlış anlaşılırsa bazen tepkiler geliyor. Rastlıyoruz buna yani. Tabii orada zorluklar oluyor. Ne gibi tepkiler? Çocuk beni anlamıyor. Diyor ki hoca şöyle dedi diyor. Genelde günlük Türkiye'deki genel olaylar hakkında. Mesela işte toplumsal olaylar olursa. Mesela zamları değerlendiriyorsun. Ülkedeki, çevrendeki gelişmeleri, siyasi olayları değerlendiriyorsun. Sen orada söyleyince yanlış anlarsa çocuk hoca bunu dedi diyor. E veli de yanlış anlıyor. Okula telefon ediyor. Hoca siyaset yapmış diyor. Hoca siyaset yapmıyor aslında. Çocuklarınıza düşüncelerini tavsiye ediyor. Olayları düşünün bir yorum yapmaya çalışın, bu yani. O ne anlıyor burada? Bu ön yargılar kırılabilir mi? Einstein mi demişti hani şu atomu parçalamak ön yargıları kırmaktan daha kolaydı diye. Ön yargıları parçalaması daha zor yani onun için toplumdaki önyargıların yok olması lazım. O da çok uzun bir süreç.

8.7. Ders Esnasında Konunun Saptırılması. Öğretmenlerin ifadelerinden ortaya çıkan önemli bir diğer sorun da öğrencilerin ders esnasında konuyu farklı yönlere çekmeye çalışmalarıdır. Öğrenciler öğretmenlerin siyasi görüşlerini öğrenmeye ve sınıf içerisinde siyasi partiler hakkında konuşmaya oldukça heveslidirler. Bu durum öğretmenler tarafından sıklıkla dile getirilen bir durumdur.

Öğretmen 8: Derste bundan çok muzdaribim. Örneğin konuları işlerken biz politik gündemden uzak kalamayız. Bizim konularımız politik gündemle birebir alakalı. Biz gündemi birebir işlerken tabii ki orada laf başka yerlere gidebiliyor. Çocuklar pat diye başka şeyler ifade edebiliyorlar. Ama biz gerçek gündemi onlara, gerçek durumu izah etmek zorundayız.

8.8. Öğrencide Eksik Hazır bulunuşluk. Öğretmenler yaşadıkları bir diğer sorun olarak, öğrencilerin hazır bulunuşluklarının olmamasını örnek göstermişlerdir. “Hazır bulunuşluk düzeyi, öğrencinin özgeçmişi olarak da ifade edilebilir ve öğrencinin genel ve özel yeteneklerini, hedef davranışlarla ilgili bilgi ve becerilerinin niteliğini, ilgi, tutum, güdülenmişliğini içermektedir” (Bloom, 1995, Akt. Harman ve Çelikler, 2012). Bu tanım dikkate alındığında, politik bilgi, tutum ve davranışlara daha önce maruz kalmamış olan öğrencilerin, bu konulara hemen uyum göstermeleri mümkün görünmemektedir.

Öğretmen 4: İşte öğrenci merkezli bizim ders işleyebilme ihtimalimiz özellikle böyle sosyoekonomik seviyenin düşük olduğu bölgelerde çok zor oluyor. Çünkü öğrencinin hazırbulunuşluğu yok. Öğrencide hazırbulunuşluk olmadığı için etkinlik anca kavrama basamağından sonra geliyor. Biz kavrama basamağını bir türlü geçemediğimiz için etkinliklere çok az yer verebiliyoruz.

Öğretmen 19: Yani çocuk ortaokula geldiğinde örneğin politik okuryazarlığın farkına varmış olarak gelirse belki o zaman işler daha kolay yürütülebilir ama hazırbulunuşluk düzeyi dersek çoğunluğu tabii ki yeterli değil. İlkokuldan itibaren başlayıp hani çok erken diyebiliriz belki çocuklar için ama aslında erken değil. Hani ilkokul dörtte sosyal bilgiler dersi görmeye başlıyorlar. Burada bu konuları görmeye başlıyorlar. Hani yüzeysel olarak bu kavramın sadece farkına varmaları bile yeterli. Ha ortaokul düzeyine geldiğinde bunu çok iyi bilen veya bu anlamda kendini geliştiren ya da hazırbulunuşluğu çok iyi olan çocuklar var ama olmayanlar da var tabii ki bu yine de soruna yol açıyor.

9. Politik Okuryazarlık Becerisinin Geliştirilmesine Yönelik Öneriler

Beceri eğitimi okullarda öğretmenlerin sorumluluğundadır. Öğretmenlerin becerilerin kazandırılması sırasında yaşadıkları sorunlar, beceri eğitiminin aksamasına ve öğrencide istenilen düzeyde başarı elde edilememesine neden olmaktadır. Öğrencilerin politik gelişimlerinin önündeki zorlukları belirleyerek bu zorlukların ortadan kaldırılmasına yönelik çözüm önerileri ortaya koymak bu anlamda büyük önem taşımaktadır. Bu nedenle öğretmenlerin politik okuryazarlık becerisinin geliştirilmesine ilişkin önerilerinin dikkate alınması politik okuryazarlık becerisinin gelişmesine de katkı sağlayacaktır. Öğretmenlerin önerileri çoğunlukla okul içi süreçler ve öğretim programı üzerinde şekillenmiştir.

9.1. Demokrasi Eğitimi ve Okul Meclisi Projesi Tekrar Uygulamaya Konulmalı. Öğretmenler geçmiş yıllarda uygulanan okul meclisi projelerinin okullarda tekrar uygulanması gerektiği önerisini sıklıkla dile getirmektedirler. Öğrencilerde demokrasi bilincinin oluşturulması, seçme, seçilme, oy kullanma gibi faaliyetlerle katılım becerilerinin geliştirilmesi için 2004 yılında yürürlüğe konulan okul meclisi projesi 2019 yılında yürürlükten kaldırılmıştır. Ancak öğrencilerin okullarda yönetime katılımlarının

sağlanması, demokrasi kültürünün oluşturulması açısından önemlidir. Öğrenci meclisleri, öğrencilerin okul ortamında politik çalışmalar yürütmesine fırsat vererek, aday olma, seçime katılma, sandık görevi, meclis oluşturma gibi çeşitli fırsatlardan yararlanmasını sağlamakta ve böylelikle öğrencilerin siyasi ve politik olaylara karşı olumlu tutum ve davranış geliştirmelerine yardımcı olmaktadır. Katılımcılardan Öğretmen 2 okul meclisi projesinin önemini vurgulayarak projenin tekrar uygulamaya konulmasına yönelik önerisini aşağıdaki ifadelerle açıklamıştır:

Öğretmen 2: Eskiden her ne kadar şu an uygulanmasa da demokrasi eğitimi projesi vardı okullarımızda. Şu an uygulanmıyor. Mesela bunun olmasını isterdik. Okulda en azından sınıf temsilcileri, okul temsilciliğine aday oluyordu. Okuldaki öğrenciler seçim yapıyorlardı burada. Bir sandık koyuyorduk. Oy pusulası oluyordu, siyasetle iç içe gibi çocuklar. Daha çok bunu öğreniyorlardı. Konuşmalar yapıyorlardı. Vaatlerde bulunuyorlardı kendi çaplarında. Veya okul bahçesinde bütün öğrencilere hitaben bazı konuşmalar yapıyorlardı. Bunlar da çocukların siyasetle, demokrasiyle iç içe olması açısından iyiydi ama bu uygulama kalktı okullarımızda şu anda uygulanmıyor. Bu bence bir eksiklik. Çünkü güzel oluyordu. Çocuklar bir seçim maratonuna giriyorlardı. Ya da okuldaki bütün öğrencileri temsil eden bir öğrenci oluyordu. Bir meclis oluyordu. Okulla ilgili yapılacak bir durumda onların da fikri alınıyordu. Mesela okul mu boyanacak, çocuklara soruluyor mesela hangi renge boyanacak diye. Veya bir yere gezi düzenlenecek. Nereye gezi düzenleyelim? Yani çocukları temsilen bir komisyon, bir meclis olması bence faydalıydı. Ama şu anda uygulamada böyle bir şey yok. Onları da işin içine katınca çocuk o zaman kendini değerli hissediyor. “Benim fikrimi öğretmenlerim veya okul yönetimi dikkate alıyor. Bakın biz istedik, biz karar verdik” gibi ifadeler bence güzel.

9.2. Kulüp Çalışmaları Artırılmalı. Sosyal kulüplerin okullarda yeteri kadar aktif olmaması ya da başka görevlerden dolayı ilgili kulüp görevinin farklı branştan öğretmenlere verilmesi öğretmenler tarafından bir eksiklik olarak görülmektedir. Etkin uygulandığı takdirde kulüp çalışmaları, öğrencilerin sosyal ve akademik başarılarının gelişiminde önemli bir yere sahiptir. Öğretmenler öğrencilerin demokratik tutumlar geliştirebilmeleri için demokrasi ve insan hakları kulüplerinin daha etkin kullanılması gerektiğini düşünmektedirler. Buna ilişkin görüşlerini belirten öğretmenlerden birinin ifadesine aşağıda yer verilmiştir:

Öğretmen 21: . Okulumuzda mesela sosyal kulüpler var. Sosyal kulüpler mesela yeterince işlemiyor. Mesela bizim şey vardı kulüplerimizden, insan hakları ve demokrasi kulübümüz vardı. Hani o kulüp bile artık kurulmuyor ya da kurulsan bile bunların içinde biz yer almıyoruz mesela. Çünkü sınıf öğretmenliği görevi verince kulüp görevi verilmiyor. O zaman da kulüp görevini işte başka bir branştan arkadaş yürütünce ne kadar faydalı olabiliyor? Bu da tartışılır yani. Okullarda işte bu demokrasi ve insan hakları kulüplerinin daha etkin kullanılması gerektiğini düşünüyorum ben.

9.3. Politik Okuryazarlık Dersi Olmalı. Öğretmenlere göre öğrencilerin kendi istek ve ilgileri doğrultusunda seçecekleri bir politik okuryazarlık dersi, öğrencinin politik okuryazarlık becerisinin gelişiminde önemli bir rol oynayabilir. Benzer şekilde sosyal bilgiler dersi öğretim programında da bir beceri olarak yer alan medya okuryazarlığı dersi ile ilgili yapılan bir araştırmada, medya okuryazarlığı dersini almış öğrencilerin bu dersi almamış öğrencilere kıyasla bilgi düzeylerinin ve farkındalıklarının daha yüksek olduğu, kazanımları daha fazla içselleştirdikleri sonuçlarına ulaşılmıştır (Görmez, 2014). Öğrencilerin politik okuryazarlık dersiyle alacağı konular, yaşadıkları toplumu ve demokrasiyi daha iyi anlamalarını, yetişkin olduklarında politik konular hakkında kendi görüş ve düşüncelerini oluşturup ifade edebilmelerini sağlama noktasında politik bilgi, beceri ve farkındalıklarını geliştirmelerine yardımcı olabilir. Ülkenin gelecekleri olarak gördükleri politik okuryazar bireyleri topluma kazandırmada seçmeli politik okuryazarlık dersinin etkili olacağına ilişkin görüş belirten bazı öğretmenlerin ifadeleri şu şekildedir: “Belki politik okuryazarlık -ki ülkenin geleceği- seçmeli bir ders olarak daha farklı bir içerikte hazırlanabilir.” (Öğretmen 19).

Öğretmen 7: Mesela politik okuryazarlık dersi seçmeli ders olarak verilebilir. Orada hani bizim yönlendirmelerimizle de bence ilgilenecek öğrenciler olabilir. Yani seçmeli ders olabilir. Hani zorunlu ders belki olmaz ama seçmeli ders olursa en azından mesela nasıl medya okuryazarlığı seçmeli dersi varsa o da olursa bence katkı sağlayabilir. En azından çocukların o politik konulardaki bilinçlenme, bilgilenme, kendilerini geliştirmelerine katkı sağlayabilir mesela. Bence önemli olur yani.

9.4. Vatandaşlık ve Demokrasi Eğitimi Dersi Geri Getirilmeli. Türkiye’de vatandaşlık eğitimi ile ilgili çalışmalar uzun yıllardır devam etmekte, yenilenen program değişiklikleriyle farklı isimlerle okullarda bir ders ya da ara disiplin olarak verilmeye çalışılmaktadır. 2010 yılından itibaren yürürlükte olan 8. sınıf Vatandaşlık ve Demokrasi Eğitimi dersi son olarak 2012 yılından itibaren 4. sınıf İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi adıyla ilkokul kademesinde verilmeye başlanmıştır. Vatandaşlık ve Demokrasi Eğitimi dersi ortaokul kademesinde ise sosyal bilgiler dersi öğretim programında yer alan “Etkin Vatandaşlık Öğrenme Alanı” ile verilmektedir. Öğretmenlerin ifadelerinden bu dersin kaldırılmasının bir problem olarak görüldüğü sonucuna ulaşılabılır. Öğretmenler, sosyal bilgiler dersi öğretim programında yer alan kazanımların ve ders saatinin yeterli olmayışı gibi nedenlerden dolayı vatandaşlık ve demokrasi eğitimi dersinin 7. ve 8.sınıf düzeylerinde verilmesi gerektiğini ifade etmektedirler.

Öğretmen 4: Yani ne yapılabilir? Bizim vatandaşlık dersimiz geri gelebilir. Vatandaşlık dersimiz varken öncesinde biz bunu çok daha etkin bir şekilde işleyebiliyorduk. Ama şimdi bizim vatandaşlık dersimiz yok. Biz sosyal bilgilerin içinde hem ara kazanımlar hem de normal kazanımlara girmek zorundayız. Normal kazanımlardan da böyle ara kazanımlara çok fazla sıra gelmiyor. Hani özellikle bu diye veremiyoruz. Hani hep böyle sezdirme. Bir de evet ana dersler içinde ders saatimiz az olduğu için o vatandaşlık dersinin bize eklenmesi lazım. Hatta sadece sekiz değil yedinci sınıfa da gerekli vatandaşlık dersi ben böyle düşünüyorum. Yedide, sekizde, birer saat bizim vatandaşlık dersimiz olsa, mesela bu etkin vatandaşlığın konusu yediye, sekize dağıtılabilir.

Öğretmen 17: Dedğim gibi program yeterli bir içeriğe sahip değil. Dolayısıyla beş, altı, yedilerde böyle az az serpiştirmek yerine genel anlamda yurttaşlık bilgisi adı altında eskisi gibi bir ders olursa ben daha iyi politik okuryazarlığı öğreneceklerini ve sosyal hayatta da daha iyi öğrendikleri için hak ve özgürlüklerini, yaşam tarzlarını, yönetim biçimlerini yani hayatı daha iyi öğreneceklerini düşünüyorum şahsen.

9.5. Öğretim Programı Güncellenmeli. Bazı öğretmenler ise, öğretim programları geliştirilirken öğrencilerin sınıf düzeyleri, Türkiye'nin farklı coğrafi bölgeleri, okul ihtiyaçları, öğrencilerin sosyoekonomik ve sosyokültürel durumlarına göre hareket edilmesi gerektiği önerisinde bulunmaktadır. Buna ilişkin görüşlerini belirten öğretmenlerden birinin ifadelerine aşağıda yer verilmiştir:

Öğretmen 14: Bir kere öğretim programlarının yaş, bulunduğu çevre, ülke şartları ve sosyoekonomik durumuna göre yeniden bir güncellenmesi gerekiyor. Yani sizin Ankara'da bir öğrenciye anlatacağınız politik okuryazarlık konusu ile Kars'ın bir köyünde anlatacağınız politik okuryazarlık konuları çok farklı olmalı. Hayatında görmediği bir kavramı öğrenciye anlatmak zordur. Valiyi görmemiş bir çocuğa valiyi tarif edemezsiniz. Büyükşehir belediye başkanlığı makamını bilmeyen bir çocuğa bunu tarif edemezsiniz bu akılda kalıcı olmaz. Görsellerle, somut kavramlarla desteklemek gerekiyor. Bu sadece öğretmenlerin kazandırabileceği bir beceri değil bence. Sorumluluk sadece öğretmenlere atılmamalı. Bütün toplum bu kavramı kazandırabilme adına destek vermeli.

9.6. Gezi Etkinlikleri Yapılmalı. Sınıf içerisindeki sınırlı öğrenme deneyimleri, öğrencilerin ilk elden bilgiyi keşfetme ve sınıfta öğrendiklerini olaylar, nesneler veya kişilerle ilişkilendirme fırsatlarını sınırlandırmaktadır. Öğrenciler, saha deneyimiyle ve öğrenci ve öğretmenler arasında oluşturulan etkileşim yoluyla, aktif öğrenme gerçekleştirirler (Coughlin, 2010). Ancak bu tür geziler, konum, zaman sıkıntısı, bürokratik işler ya da maddi sıkıntılar gibi nedenlerle genelde yapılamamaktadır. Daha önce sosyoekonomik düzeyin genel olarak düşük olduğu bir bölgede görev yaptığını belirten Öğretmen 22, Ankara'da yaşamasına rağmen daha önce öğrencileriyle hiç gezi etkinlikleri yapamadığını, ancak şu an Çankaya ilçesinde görevde bulunduğu okuldaki öğrencileriyle gezi etkinliği planladığını şu şekilde ifade etmektedir:

Öğretmen 22: Aslında mesela başkentte yaşıyoruz çocuklar meclise götürülebilir. Tabii her zaman bunu yapma şanslısınız olmuyor. Mesela diyorum ki şehir dışından bile gelip meclisi gezebiliyorlar. Mesela bizler de çocuklarımız oraya götürebiliriz. Ama bir iki senedir hani geziler zaten yapılmıyor. Daha önce hiç o bölgede (Altındağ) çalıştığım için götürme şansım olmadı ama düşünüyorum birebir görmeleri, yaşayarak öğrenmeleri daha güzel olur.

9.7. Etkinlik Boyutu Artırılmalı. Öğretmenlerin ders kitapları ile ilgili eleştirilerine bakıldığında, kitaplarda yeterli düzeyde etkinliklere yer verilmemesi, var olan etkinliklerin ise çoğunlukla soru-cevap şeklinde olması durumu ön plana çıkarmaktadır. Öğretmenlerin öğretim programında yer alan konuları çoğunlukla ders kitapları aracılığıyla kazandırmaya çalıştığı düşünüldüğünde, kitapların bu hedefleri yerine getirecek işlevde ve yeterlilikte olması gerektiği yadsınamaz bir gerçektir. Öğretmen 7, ders kitaplarındaki etkinlik boyutuna ilişkin görüşlerini şu şekilde ifade etmektedir:

Öğretmen 7: Ben mesela ders kitaplarını incelediğim zaman çok fazla etkinlik düzeyinde olduğunu düşünmüyorum açıkçası. Orada sadece soru sorarak mesela ama çocukların çoğuna bakıyorum o soruları mesela cevaplamaktan şey yapıyorlar. Ya yorum güçleri yok zaten, alışmışlar test sorularını falan yapmaya. Onu geliştiremediği zaman o çocuk nasıl bir yorum yapacak? Mesela vatandaşlıkla ilgili, haklarıyla ilgili nasıl yorum? Etkinlik konusunda ders saatimiz de yeterli değil zaten. Ders saatimiz yeterli olmadığı için sadece konuyu anlatabiliyoruz. Hani onlara zaman tanıdığımda bu sefer müfredat yetişmiyor. Bence evet etkinlikler verilmeli ama bunun paralelinde tabii ders saatimizin de biraz arttırılması lazım ki o etkinlikleri düzgün yapalım. Sadece kitaplardaki soruyu sorarak bir etkinlik olmaz yani. Çok az düzeyde bence etkinlik var. Etkinlik boyutunu mesela biraz daha arttırabilirler. Yani sadece soru sorarak kitapta etkinlik olmaz. Zaten ben bireysel olarak çocuklara soru soruyorum mesela. Ama o etkinlikler dikkat çekici nitelikte olabilir mesela. Bence etkinlik düzeyinde eksiklik var onlar arttırılmalı.

9.8. Sosyal Bilgiler Dersi Branşlaştırılmalı. Öğretmenler, sosyal bilgiler dersinin içerik olarak eksik kaldığını dile getirerek, içerisinde yer alan tarih, coğrafya, vatandaşlık disiplinlerinin ayrı ayrı ders olarak verilmesinin daha etkili olacağını düşünmektedirler. Buna ilişkin görüşlerini belirten öğretmenlerden birinin ifadesine aşağıda yer verilmiştir:

Öğretmen 18: Ya ben aslında sosyal bilgiler dersinin böyle daha branşlaştırılmasını istiyorum. Ortaokulda da, işte tarih, coğrafya, vatandaşlık, hatta gerekirse felsefe derslerinin de konulması gerektiğini düşünüyorum ortaokula. Çünkü tam ergenlik çağındaki çocuk tam düşünme yetisi yani tartışmaya başlayan bir çocuk. Bence daha ayrıntılı bir şekilde işlenebilir.

9.9. Ailelere Seminer Verilmeli. Velilerin önyargıları, öğretmenlerin politik okuryazarlık ile ilgili konuları işlerken çekimser davranmalarına yol açmaktadır. Velilerde oluşan “okulda siyaset yapılıyor” algısı öğretmenlerin yanlış anlaşılma tedirginliği yaşamalarına yol açmakta, bu da kazanımların yeterli düzeyde öğrencilere kazandırılmaması sorununu ortaya çıkarmaktadır. Öğretmenlerin ifadelerinden, öğrencilerin sınıf içerisindeki konuları ailelerine eksik aktarmaları, velilerin de eğitim süreçlerinden çok haberdar olmadıkları için bir takım yanlış yargılara vararak öğretmenleri sınıfta siyaset yapmakla suçlamalarına neden olduğu anlaşılmaktadır. Öğretmenlere göre ailelerin programda yer alan kazanımlar hakkında bilgi sahibi olmaları, bununla beraber konuyla ilgili ailelerle beraber ortak çalışmaların yürütülmesi bu sorunu ortadan kaldıracaktır. Sonuç olarak ailelerin çocuklarının öğrenme süreçlerine aktif şekilde katılmaları, öğrencinin gelişiminde önemli bir rol oynamaktadır. Bu öneriyeye ilişkin Öğretmen 19’un ifadesine aşağıda yer verilmiştir:

Öğretmen 19: Öncelikle bence bu konuyla ilgili öğrenciyle birlikte gönüllülük esaslarıyla beraber aile eğitimi önemli. En azından veli şunu bilmeli. Mesela bu konuda üzerine çok duracaksak, şu da var. Çocuk okulda duyduğunu, gördüğünü, anladığını ya da öğrendiğini eve tam aktaramayabiliyor. Eksik veya fazla aktardığında bu konu sıkıntılı bir hani nasıl diyelim keskin bir çizgi. Her iki tarafa da taşıdığı zaman soruna yol açabiliyor. Çocuk okulda duyduğunu ya da gördüğünü yanlış aktardığında farklı sorunlarla karşılaşabiliyoruz. O yüzden belki bununla ilgili aileler ile hani bu konunun temel amacı ile ulaşmamız gereken nokta şurası gibi bir birlikte bir çalışma yapılabilir yani. Okul aile işbirliği ya da işte sosyal bilgiler dersinde velilerin de katıldığı bu şekilde bir etkinlik düzenlenebilir. Çünkü genelde buradaki sorunlar yanlış anlaşılma veya yanlış eksik ya da fazla yorumlamadan ortaya çıkabiliyor. Temel sorun buradan kaynaklanıyor.

9.10. Beceri Eğitimi Daha İleri Sınıflarda Verilmeye Başlanmalı. Öğretmenler öğrencilerde politik okuryazarlık becerisini geliştirirken soyut kavramları öğretmede zorluk yaşadıklarını belirtmişlerdir. Bu sorun burada öneri olarak karşımıza çıkmaktadır. Öğretmen 3, 5.sınıf düzeyindeki öğrencilerin bazı soyut kavramları anlamakta güçlük çektiklerini ve ezbere dayalı öğrenme geliştirdiklerini, bu nedenle politik okuryazarlıkla ilgili konuların 8.sınıftan itibaren verilmeye başlanması gerektiğini şu ifadelerle dile getirmiştir:

Öğretmen 3: Fakat yaşına uygun değil çocukların. Bazı çocuklar kavramları, soyut kavramları bilmiyorlar. Anlayamıyorlar. Oyun çocuğu bunlar. Dediğim gibi biraz sekizinci sınıfta olmalı diye düşünüyorum ben. Yani beşinci sınıfta çocuk kavrayamıyor. Onun için bir anlamı yok yani. Devlet kavramı. Hukuk kavramı. Onlar birçok şeyi anlayamıyor yani. Kavrayamıyor. Yeterince düşünemiyor yani. Anlamsız geliyor ona. Sadece ezberliyor çocuk. Evet havada kalıyor. Sekizinci sınıfta biraz daha büyüyünce bu soyut kavramların özellikle daha çok yani o

dönemde işlenmesi gerekiyor. Sekizinci sınıfta daha etkin bir şekilde verilmesi gerektiğini düşünüyorum bu konuların.

Bunun aksine yurtdışında yapılan çalışmalardan elde edilen bulgular, çocukların altı yaşından itibaren, ilkokula başladıklarında politik bilgi ve tutumlara sahip olabildiklerini, politikacıları ve ülkelerindeki devlet adamlarını tanıdıklarını, bununla beraber sosyal sorunları algılayabildiklerini ve belli başlı siyasi fikirler geliştirebildiklerini göstermektedir (Berti, 2005; Schauenberg 2014; Gläser ve Becher 2020; Goll, 2022). Ancak bu durum daha önce de dile getirildiği gibi pek çok etkene bağlı olarak gelişebilmektedir. Diğer yandan aile faktörüne dikkat çeken Öğretmen 5, politik okuryazarlık becerisinin 8.sınıflardan itibaren verilmesine ilişkin önerisini, öğrencilerin 5. ve 6.sınıf düzeylerinde daha çok anne-baba etkisinde kalmalarına ve bu nedenden dolayı çocuklarda politik okuryazarlık becerisini geliştirmekte zorluk çekmesine bağlamaktadır.

Öğretmen 5: Aslında son yıllarda çocukların yetersiz olduğunu düşünüyorum. 5-6 yıl önce daha iyiydi sanki. Her sene kötüye gidiyor. Ayrıca bu becerinin 5 ve 6.sınıflara verilmesi için erken bence. Çocuk o yaşlarda anne baba etkisinde çok kalıyor ve bu becerileri geliştirmekte zorluk çekiyoruz. Belki 7 özellikle 8.sınıf ve sonrası için bu becerinin kazandırılmaya başlanması daha doğru olur diye düşünüyorum.

BÖLÜM 5

SONUÇ VE ÖNERİLER

Vatandaşlık eğitiminin önemli bir boyutu olan politik okuryazarlığın öğrencilere kazandırılması ve böylelikle toplumsal katılım süreçlerinin iyileştirilmesi, okullarda verilen politik okuryazarlık eğitiminin verimli bir şekilde yürütülmesine bağlıdır. Okullar bu anlamda öğrencilerin politik bilgi, beceri ve değerleri edindikleri ve politik sosyalleşmeleri deneyimledikleri yerlerdir. Okul içerisinde ise öğretmenler, bu bilgi, beceri ve değerleri öğrencilere kazandırmada belirleyici bir rol oynamaktadırlar. Bu nedenle araştırmanın ilk hedefi öğretmenlerin politik okuryazarlık kavramına ilişkin fikirlerini belirlemek olmuştur. Ulaşılan en genel sonuç, öğretmenlerin politik okuryazarlık kavramına ilişkin görüşlerinin politik okuryazarlığın içeriğiyle benzerlik göstermesidir. Öğretmenlerin genellikle politik okuryazarlığın bilgi ve beceri boyutuna yönelik örneklerle yer verdikleri ya da çağrışında bulundukları kategorilerin politik okuryazarlığın içeriğiyle uyduğu görülmektedir. Öğretmenler politik okuryazarlığı genellikle kişi hak ve özgürlükleri, sorumluluklar, politik bilgiye sahip olma, siyasi ve politik gelişmeleri takip etme ve yorumlayabilme durumları olarak tanımlamaktadırlar. Alan yazında politik okuryazarlık, toplumdaki iktidar ilişkileri ve demokrasinin doğası hakkında anlayış geliştirme, siyasi olayları ve farklı bakış açılarını değerlendirmek için eleştirel düşünme becerilerini ve aktif vatandaşlığı geliştirme (Hunter ve Rack, 2016), bilgi, beceri ve değerler aracılığıyla kamusal yaşamda kendilerini nasıl etkili kılacaklarını öğrenme (Advisory Group on Citizenship, 1998), siyasi süreçler hakkında bilgi, anlayışlar bütünü ve insanların vatandaşlık rollerini etkili bir şekilde yerine getirmelerini sağlayan siyasi konular (Denver ve Hands, 1990) gibi tanımlamalarla yer almaktadır. Bununla beraber Eurydice (2005) politik okuryazarlığın insan hakları, gençlerin hak ve sorumlulukları, sosyal, siyasal ve sivil kurumları tanıma gibi konuları içerdiğini de belirtmektedir. Öğretmenlerin politik okuryazarlık kavramı ile ilgili ifadelerinin çoğunlukla bu tanımlar kapsamında şekillendiği görülmektedir. Ancak araştırmaya katılan bazı öğretmenlerin de politik okuryazarlık kavramını sadece siyaset ve siyasi süreçlerle ilişkilendirerek bu dar kalıbın ötesine geçemedikleri göz ardı edilmemelidir. Bu durum bazı öğretmenlerin politik okuryazarlık kavramını daha önce

hiç duymadıkları düşüncesini ortaya çıkarmaktadır. Buna göre öğretmenler, politik okuryazarlığı politik/politika kavramlarından yola çıkarak siyasetle ilişkilendirmiş, TDK'nın “Devlet işlerini düzenleme ve yürütme sanatıyla ilgili özel görüş veya anlayış” tanımına benzer tanımlamalarda bulunmuşlardır.

Benzer bir durum öğretmenlerin politik okuryazar bireyi tanımlarken sıraladıkları niteliklerde de kendisini göstermektedir. Araştırmanın ikinci hedefi öğretmenlerin politik okuryazar bir bireyi nasıl tanımladıklarına ilişkin görüşlerinin değerlendirilmesidir. Araştırmaya katılan öğretmenlerin, verdikleri politik okuryazarlık tanımları doğrultusunda birtakım nitelikler sıraladıkları görülmektedir. Buna göre, politik okuryazarlığı siyaset ve siyasetçi kavramlarıyla tanımlayan öğretmenler, politik okuryazar bireyi de siyasi partide görev alan ve sadece siyasi süreçlerle ilgilenen kimse olarak tanımlamaktadır. Diğer yandan araştırmaya katılan öğretmenlerin büyük çoğunluğunun, yerel, ulusal ve küresel çapta meydana gelen gelişmeleri takip eden, bu gelişmeleri eleştirel bir bakış açısıyla yorumlayabilen ve olayları farklı boyutlarıyla ele alabilen kişileri politik okuryazar birey olarak tanımladıkları görülmektedir. Bununla beraber bazı öğretmenler de hak ve sorumluluklarını bilen ve toplumsal sorunlara karşı duyarlı olan, hoşgörülü ve anlayışlı bireyleri de politik okuryazar olarak tanımlamaktadırlar. Bu tanımlamaların politik okuryazarlığın bilgi, beceri ve değerler bileşenleriyle örtüştüğü görülmektedir. Öğretmenler, temel politik süreçlere hâkim, toplumsal olaylar hakkında bilgi sahibi olan ve hak ve sorumluluklarını bilen kişi tanımlarıyla politik okuryazarlık için gerekli ilk basamak olan bilgi basamağını vurgulamışlardır. Öğretmenlerin eleştirel düşünebilen, siyasi ve politik olayları yorumlayabilen kişi tanımları ise politik okuryazarlığın beceri boyutuna örnek verilebilir. Eurydice (2005), politik okuryazarlığın üçüncü hedefi olan değerler bileşeninin sorumlu davranma eğilimi, çevre ve kamu yararı için endişe, hoşgörülü olma ve çatışmaları çözme gibi anahtar kavramlardan oluştuğunu belirtmektedir. Öğretmenlerin, toplumsal sorunlara karşı duyarlı, empati duygusu gelişmiş hoşgörülü bireyleri politik okuryazar olarak tanımlayarak politik okuryazarlığın üçüncü bileşeni olan değerler basamağına vurgu yaptıkları söylenebilir. Bununla beraber öğretmenlerin politik okuryazar bireyi tanımlarken aynı zamanda politik okuryazar bireyde olması gereken niteliklere dair beklentilerini de ifade ettikleri anlaşılmaktadır.

Erken yaşlardan itibaren çocuklar, kişiliklerini, yatkınlıklarını, fikir ve tutumlarını şekillendiren çeşitli çevresel faktörlere maruz kalırlar. Özellikle aileler ve okullar, demokratik bir toplumda arzu edilen değerlere sahip gençlerin yetiştirilmesi sürecinde

merkezi konumda görülmektedir (Green, 2004). Bireyde politik fikir ve davranışın oluşmasında en önemli ve ilk etmen ailedir (İnan ve Tarhan, 2018). Bireyler politik hayatın izlenimlerini ilk olarak ailede deneyimlerler. Ailenin konuya ilişkin tutumları, daha sonrasında okul iklimi, arkadaş çevresi ve günümüzün vazgeçilmezi haline gelen sosyal medya, bireyin sosyal ve politik dünyadaki yaşamla ilgili beceri ve tutumlarının gelişiminde etkili olmaktadır. Bu noktada bireyin aile-okul-çevre-medya ekseninde edindikleri deneyimin politik okuryazarlık becerisinin gelişiminde büyük bir role sahip olduğu gerçektir. Örneğin erken sosyalleşme çalışmaları, medyanın çocukların politika ve toplum algısı üzerindeki hayati etkisini vurgulamıştır. Medyanın artık çocukların politik yönelimleri üzerinde daha büyük bir etkiye sahip olduğu görülmektedir (van Deth, Abendschön ve Vollmar, 2011).

Bunun aksine öğretmenlerin sıklıkla değindikleri problem, politik tutum ve davranışların gelişmesi sürecinde ailelerin öğrenciler üzerindeki etkileridir. Öğretmenler, öğrencilerin politik okuryazarlık becerilerinin gelişmesinde ailenin olumsuz bir etkiye sahip olduğunu sıklıkla ifade etmektedirler. Öğretmenlere göre aileler çoğunlukla çocuklarına kendi görüşlerini empoze etmekte, çocukları karar alma süreçlerine dâhil etmemekte, yanlış ve eksik yönlendirmelerde bulunmaktadırlar. Ersoy (2012), annelerin vatandaşlık algıları ve çocuklarında vatandaşlık bilincini geliştirmek için yaptıkları uygulamaları ortaya koyduğu araştırmada, annelerin vatandaşı yaygın olarak kabul edilen sosyal normlara ve ahlaki değerlere uyan biri olarak tanımladıkları sonucuna ulaşmıştır. Ayrıca araştırmaya göre çok az sayıda anne çocuklarına vatandaşlığın toplumsal katılım ve politik okuryazarlık boyutlarından söz etmektedir. Ailelerin okullardaki vatandaşlık eğitimine yönelik görüşlerini ortaya koyan bir çalışmada ise, ailelerin okullardaki vatandaşlık eğitiminin toplumsal katılım ve politik okuryazarlık boyutlarından çok, sosyal ve ahlaki boyutlarını destekledikleri ortaya çıkmıştır. Yine ailelerin birçoğu, toplumsal katılımı teşvik eden değerleri öğretme noktasında bunu okulun görev alanı dışında görmekteydiler (Holden, 2004). Çocukları karar alma süreçlerine dâhil etmeme sorununa ilişkin ise bir öğrencinin “bizim evde babam ne derse o olur ya da annem ne derse odur, bize hiç söz hakkı verilmez, fikrimiz alınmaz.” ifadesi de bu durumu açıkça ortaya koymaktadır. Oysaki çocuklar toplumun önemli ve aktif üyeleridir ve seslerini duymak, güçlü bir toplum inşa etmenin önemli bir parçasıdır. Çocuklar, birey olarak kendilerini ve daha geniş olarak toplumsal süreçleri etkileyen kararlara katılabilirler. Bu, etkili bir şekilde gerçekleştirildiğinde çocukların kendilerini toplumun aktif ve yetenekli üyeleri olarak görmelerini sağlayabilir (Bessell, 2014). Bununla beraber ailelerdeki bir

diğer sorunun çocuklarına kendi görüşlerini empoze etmeye çalışmaları olduğu görülmektedir. Bu sorun yurtdışı kaynaklarında da kendini göstermektedir. Byford, Lennon ve Russell (2009), öğrencilerin politik ve sosyal konulara ilgi duysalar da genellikle ailelerinin veya yakın akrabalarının görüşlerini kendi fikirleriymiş gibi sunduklarını ifade etmektedirler. Yapılan bu yönlendirmelerin öğrencilerin kendi fikir ve tutumlarını geliştirmelerine, dolayısıyla öğretmenlerin politik okuryazarlık becerilerinin öğrenciye kazandırılması sürecine engel olacağı kaçınılmaz bir gerçektir. Politik tutum ve davranışların okullar tarafından şekillendirilebileceği düşünülse de, aile içerisindeki bir takım fikir, norm ve değerlerin ebeveynlerden çocuklara aktarılması bu süreci zorlaştırmaktadır.

Araştırmanın bir diğer hedefi olan politik okuryazarlık becerisinin geliştirilmesine yönelik görüşlere, öğretmenlere yöneltilen “Öğrencilerde, sosyal bilgiler öğretim programında yer alan hangi kazanımlarla politik okuryazarlık becerisini geliştirmeye çalışmaktasınız?” sorusu ile yanıt aranmaya çalışılmıştır. Bulgularda ilk dikkat çeken durum, öğretmenlerin bu soruya kazanımlardan çok öğrenme alanları ya da ders kitaplarındaki konu başlıklarıyla yanıt vermeleri olmuştur. Bu durum öğretmenlerin program hakkında yeterli bilgiye sahip olup olmadıkları durumunu akıllara getirmektedir. Ancak öğretmenlerin program okuryazarlıklarıyla ilgili alan yazına bakıldığında (Aslan ve Gürlen, 2018; Keskin, 2020; Kahramanoğlu, 2019; Yılmaz, 2021; Boncuk, 2021), öğretmenlerin yüksek düzeyde program okuryazarı olduklarına ulaşılmıştır. Alan yazında sadece sosyal bilgiler öğretmenlerinin program okuryazarlıklarıyla ilgili bu araştırmayı destekleyecek veya araştırmayla çelişecek herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. Araştırmaya katılan öğretmenlerin büyük çoğunluğunun politik okuryazarlık becerisini doğrudan 6.sınıf etkin vatandaşlık öğrenme alanındaki kazanımlarla ilişkilendirdikleri görülmektedir. 6.sınıf etkin vatandaşlık öğrenme alanında ise sıklıkla “SB.6.6.5. Türkiye Cumhuriyeti’nin etkin bir vatandaşı olarak hak ve sorumluluklarının anayasal güvence altında olduğunu açıklar.” kazanımı ile “SB.6.6.1. Demokrasinin temel ilkeleri açısından farklı yönetim biçimlerini karşılaştırır.” kazanımı karşımıza çıkmaktadır. Öğretmenlerin sıklıkla belirttikleri bir diğer öğrenme alanı ise 5.sınıf birey ve toplum öğrenme alanıdır. Bu öğrenme alanında ise “SB.5.1.1. Sosyal Bilgiler dersinin, Türkiye Cumhuriyeti’nin etkin bir vatandaşı olarak kendi gelişimine katkısını fark eder.” ve “SB.5.1.4. Çocuk olarak haklarından yararlanmaya ve bu hakların ihlal edildiği durumlara örnekler verir” kazanımları üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir. Öğretmenlerin çoğunluğunun sadece etkin vatandaşlık ve birey ve toplum öğrenme alanlarına örnek vererek, diğer öğrenme

alanlarına değinmemeleri burada göze çarpmaktadır. Sosyal bilgiler dersi öğretim programı politik okuryazarlık becerisi açısından incelendiğinde etkin vatandaşlık ve birey ve toplum öğrenme alanları dışında üretim, dağıtım ve tüketim, küresel bağlantılar ve insanlar, yerler ve çevreler öğrenme alanlarında da politik okuryazarlıkla ilgili kazanımların yer aldığı tespit edilmiştir. Bu kazanımlar tezin ilgili bölümünde tablo halinde sunulmuştur. Araştırmaya katılan öğretmenlerden sadece birkaçının etkin vatandaşlık öğrenme alanlarıyla beraber bu öğrenme alanlarında yer alan kazanımlara dikkat çektikleri görülmektedir. Örneğin 6.sınıf üretim, dağıtım ve tüketim öğrenme alanında yer alan “SB.6.5.4. Vatandaşlık sorumluluğu ve ülke ekonomisine katkısı açısından vergi vermenin gereğini ve önemini savunur.” kazanımı sorumlu bir vatandaş olma açısından politik okuryazarlıkla ilişkilendirilebilecek bir kazanımdır ancak bu kazanıma hiçbir öğretmenin değinmediği görülmektedir. Benzer şekilde 6.sınıf küresel bağlantılar öğrenme alanında yer alan “SB.6.7.1. Ülkemizin Türk Cumhuriyetleri ve komşu devletlerle olan kültürel, sosyal, siyasi ve ekonomik ilişkilerini analiz eder” kazanımı, ülkelerarası ilişkileri anlayarak yorumlayabilme noktasında önemli bir kazanımdır ancak bu kazanıma sadece bir öğretmenin örnek verdiği görülmektedir. Yine STK’ların önemine dikkat çeken 7.sınıf üretim, dağıtım ve tüketim öğrenme alanındaki “SB.7.5.3. Kurumların ve sivil toplum kuruluşlarının çalışmalarına ve sosyal yaşamdaki rollerine örnekler verir.” kazanımı sadece bir öğretmen tarafından örnek olarak gösterilmiştir. Becerilerin kazandırılması ve etkin vatandaşlar yetiştirebilme noktasında öğretmenlerin öğrenci ile öğretim programı arasında kritik bir role sahip olduğu dikkate alındığında öğretmenlerin programda yer alan tüm kazanımlara hâkim olması gerektiği düşünülmektedir. Araştırmada dikkat çeken bir bulgu da öğretmenlerin sosyal bilgiler dersi öğretim programını politik okuryazarlık becerisi açısından yeterli bulmayışlarıdır. Öğretmenler kazanım ya da öğrenme alanlarına örnek verirken, program ile ilgili görüşlerini de dile getirmişlerdir. Öğretmenlerin politik okuryazarlık becerisinin sadece etkin vatandaşlık öğrenme alanında yer aldığına, konuların yüzeysel verildiğine, kazanımların politik okuryazarlık becerisini öğrencilere kazandırma noktasında yetersiz kaldığına dair yorumlarda bulundukları görülmektedir.

Araştırmanın bir diğer hedeflerinden biri olan politik okuryazarlık becerisinin geliştirilmesine ilişkin görüşlere “Bu kazanımlarda politik okuryazarlık becerisini geliştirirken neler yapmaktasınız?” sorusu ile yanıt aranmaya çalışılmıştır. Öğretmenler, bir takım etkinlik ve uygulamalarla öğrencilerin politik okuryazarlık becerilerini geliştirmeye çalışmaktadırlar. Yerel ve küresel çapta meydana gelen güncel örneklerin

sınıf ortamına getirilmesi, sınıf başkanlığı seçimleri, karar alma süreçlerine dâhil etme ve STK'lar ile ilgili yapılan etkinlikler en dikkat çeken örneklerdir. Öğretmenler, öğrencilerin güncel olaylar hakkında bilgi sahibi olmalarına olanak tanıyarak toplumsal gelişmelerle ilgili farkındalıklarını arttırmalarını hedeflemektedirler. Bireyin etkin bir vatandaş olabilmesi için geçmişte ve günümüzde yaşanan toplumsal olaylara ilişkin gazete, televizyon gibi haber kaynakları aracılığıyla fikir sahibi olması ve bu olaylara yönelik yorumlarda bulunabilmesi gerekmektedir (Deveci, 2008). Gündemi takip eden çocuklar, bilgi işleme konusunda daha yetkindir ve bu nedenle, izlemeyenlere göre politik farkındalık ve toplumsal sorunlara yönelik farkındalıklar konusunda daha iyi bir konumdadırlar (van Deth vd., 2011). Sınıf başkanlığı seçimleri, öğrencilerde demokrasi bilincinin oluşması için yapılan etkinliklerden bir diğeridir. Göney (2021) demokrasi eğitimi için sosyal bilgiler öğretmenlerine 'hangi etkinlik ve uygulamaları yapmaktasınız?' sorusunu yöneltmiş, verilen cevaplara göre öğretmenlerin en çok sınıf başkanlığı seçimi uygulaması yanıtını verdiklerini ifade etmiştir. Öğretmenlerin STK'lar ile ilgili yaptıkları uygulamalar da dikkat çekicidir. STK'ların önemine dair öğrencide farkındalık yaratmak için öğretmenler, STK'larla ilgili birtakım çalışmalar yürütmektedirler. TEMA Vakfı ile MEB arasındaki işbirliğine bağlı olarak Minik TEMA, Yavru TEMA gibi projelerin öğretmenler tarafından okul uygulamalarında yer verildiği görülmektedir. Benzer şekilde STK'larda görev almış kişilerin sınıflara davet edilmesi ve STK'ların proje ödevleriyle öğrenciler tarafından araştırılması ve teşvik edilmesi de öğretmenlerin ifadelerinden STK'lara önem verdiklerini gösteren diğer uygulamalardır. Çayır (2002), etkili bir vatandaşlık eğitiminin sadece bilişsel alanla sınırlanamayacağını, aynı zamanda davranışsal ve tutumsal değişiklikler yaratmak amacıyla sorgulamanın ve eylemin de teşvik edilmesi gerektiğini ifade etmektedir. Öğrencinin merkezde olarak sürece aktif olarak katıldığı etkinlikler, etkili vatandaşlık eğitiminin, dolayısıyla onun önemli bir unsuru olan politik okuryazarlık becerisinin de etkili bir şekilde kazandırılmasını sağlayacaktır. Ancak alan yazına bakıldığında Kuş ve Tarhan (2016) araştırma bulgularında öğretmenlerin sivil toplum kuruluşları hakkında "nadiren" bilgi verdiklerini ve öğrencileri sivil toplum kuruluşlarına katılmaya "hiçbir zaman" teşvik etmediklerini belirtmişlerdir.

Araştırma bulgularına göre, öğretmenler öğrencilerde politik okuryazarlık becerisinin kazandırılması esnasında birtakım sorunlarla karşılaşmaktadırlar. Araştırmaya katılan öğretmenlerin tamamının politik okuryazarlık becerisiyle ilişkilendirdikleri kazanımlar ve bu kazanımların kazandırılmasına yönelik yaptıkları

etkinliklerle ilgili görüşlerini ifade ederlerken yaşadıkları sorunlara da değindikleri tespit edilmiştir. Toplumda politika eğitime karşı oluşan önyargı ve buna bağlı olarak öğretmenlerde oluşan öğrenci, veli ya da okul yönetimi tarafından yanlış anlaşılabilme düşüncesi politik okuryazarlık becerisinin geliştirilmesinin önündeki en büyük engellerden biri olarak görülmektedir. Politika eğitimiyle genellikle politik düşüncenin empoze edilmesi algılanmış, dolayısıyla sınıfta politik kavramların ve konuların verilmesi aileler tarafından rahatsız edici bir durum, öğretmenler açısından ise bir risk olarak görülmüştür (Kuş, 2019). Bunun nedeninin ülkenin yakın tarihinde yaşanan ve ülke gündemini yıllar boyunca etkileyen politik çatışmalar ve siyasal olaylar olduğu söylenebilir. Kuş ve Tarhan (2016)'da yaptıkları çalışmada, öğretmenlerin politik okuryazarlık ile ilgili konuları anlatırken öğrencilerin ve velilerin yanlış anlayacaklarından çekindikleri sonucuna ulaşmışlardır. Yurtdışı kaynaklara bakıldığında bu durumun yalnızca Türkiye'ye özgü bir durum olmadığı, birçok ülkede de temel sorunlardan biri olduğu görülmektedir. Holden (2000), öğretmenlerle yaptığı bir çalışmada öğretmenlerin toplumda tartışmalı olarak kabul edilen hiçbir konuyu sınıf ortamına getirmeyeceklerini, çünkü bunun aileler tarafından endişe verici olarak görüldüğünü ve bir çatışma durumu ortaya çıkabileceğini ifade ettiklerini belirtmiştir. Oxfam (2006), öğretmenlerin, çeşitli nedenlerle bir sınıfta tartışmalı konuları gündeme getirmekten çekindiklerini belirtmektedir. Gerçekten de bazı okullarda öğretmenler kendilerini güçsüz hissetmekte ve ailelerin etkisine ve müdahalesine karşı koyamamaktadır (Acker, 1988; Akt. Addi-Racah, ve Ainhoren, 2008). Vatandaşlık eğitimi ve toplumsal konuların öğretime dair öğretmenlerle yapılan bir anket çalışmasında, öğretmenlerin sadece %3 oranıyla “öğrencileri gelecekteki bir siyasi katılıma hazırlamak” ve %18 oranıyla “ sivil toplum kuruluşlarının farkındalığını artırmak” konularına önem verdikleri tespit edilmiştir (Ljunggren ve Unemar Öst, 2010). Araştırmacılar bu durumu, öğretmenlerin bilgi odaklı ve yönlendirici olmayan bir eğitimi arzulamaları olarak yorumlamışlardır. Hâlbuki okullar, dolayısıyla öğretmenler politika eğitimiyle demokratik değerlerin teşvik edilmesini ve aktif katılım becerilerinin kazanılmasını sağlamakla görevlidirler.

Bununla beraber öğrenilenlerin günlük hayatla çelişmesi de karşılaşılan sorunlardan biridir. Öğretmenler öğrencilerin aile ortamlarında kendilerini etkileyen konularda fikirlerinin alınmaması ya da haklarını kullanamama gibi durumları dile getirdiklerini belirtmektedirler. Oysaki öğrenmenin pekiştirilmesi, kazanımların günlük hayatla bütünleşebilmesini sağlamak öğrencilere edindikleri bilgi ve becerileri

deneyimlemelerine fırsat vererek mümkün olmaktadır. Araştırma bulgularında dikkat çeken bir diğer durum da, bazı öğrencilerin mecliste yaşanan birtakım olumsuz durumlara yönelik yorumlarıdır. Bir öğrencinin “izliyorum TBMM’yi, orada kavga ediyorlar.” yorumu dikkat çekmektedir. Politik tartışmalarda nezaketsizlik derecesi, politikacılara duyulan güvenin azalmasına ve politik meselelere daha az ilgi gösterilmesine neden olmaktadır. (Mutz ve Reeves 2005, Akt. Blais ve Vincent, 2011). Bunun yanı sıra bu tür davranışlar gençlerin politikayı, “hayatımı etkileyen şeyler’den” ziyade “parlamentoda olup bitenler” olarak nispeten kendilerine uzak bir faaliyet olarak görmelerine ve politikaya olan ilgilerinin daha da düşmesine neden olmaktadır (London Youth Matters 1997, Akt. Henn, Weinstein ve Wring, 2002). Diğer bir sorun ise öğrencilerin soyut düşünme becerilerinin gelişmemiş olmasıdır. Öğretmenler, özellikle kamuoyu ve propaganda kavramlarının öğretimi sırasında sıkıntı yaşadıklarını belirtmişlerdir. Elde edilen sonuç, kamuoyu kavramına yönelik öğrencilerin bilişsel düzeylerinin orta düzey ancak kavram yanlışlarına sahip oldukları sonucuna ulaşan Yavaş’ın (2021) çalışmasını destekler niteliktedir. Öğrencide hazır bulunuşluğun olmaması da öğrenci kaynaklı sorunlardan bir diğeridir. Altay (2020), 2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programıyla ilgili öğretmen görüşlerini almış, programın uygulanmasında öğrenci hazır bulunuşluğu ile ilgili sorunlara değindikleri tespit edilmiştir. Araştırmada öğretmenlerin ders kitaplarının içerik bakımından eksik olduğuna ve ders saatinin yetersizliğine ilişkin sorunlara değindikleri de görülmektedir. Sosyal bilgiler ders saatlerinin haftada 3’er saat olması ve müfredatın yoğunluğu öğretmenlerin sıklıkla dile getirdikleri bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Ders saatin az olmasından dolayı öğretmenler kazanımları verirken detaya inmediklerini ve konuları yüzeysel anlatmak zorunda kaldıklarını ifade etmektedirler. Yine bu sonuçlarda Altay’ın (2020) çalışmasından elde edilen bulgularla örtüşmektedir. Öğretmenler, ders saatinin az olmasından dolayı etkinliklere yeterince zaman ayıramadıklarını ifade etmişler, ayrıca ders kitaplarının da işleyiş ve anlatım bakımından yetersiz olduğunu belirtmişlerdir.

Karşılaşılan tüm bu sorunlar, birtakım önerileri de beraberinde getirmektedir. Dikkat çeken ilk öneri, geçmiş yıllarda yürürlükte olan ve 2019 yılında yürürlükten kaldırılan demokrasi eğitimi ve okul meclisi projesinin tekrar uygulamaya konulmasıdır. Benzer şekilde öğretmenler demokrasi ve insan hakları kulüplerinin de daha etkin kullanılması gerektiğini düşünmektedirler. Öğretmenler öğrencilerde demokrasi bilincinin oluşturulması ve katılım süreçlerine yönelik çeşitli fırsatlardan yararlanmalarını sağlayan, böylelikle siyasi ve politik olaylara karşı olumlu tutum ve

davranış geliştirmelerine yardımcı olan demokrasi eğitimi ve okul meclisi projesinin etkililiğine değinerek, projenin tekrar uygulamaya konulması gerektiği önerisinde bulunmuşlardır. Gömleksiz, Kan ve Cüro (2010) tarafından yapılan çalışmada da okul meclisi uygulamalarının öğretmen ve öğrenciler tarafından etkili ve öğrencide bilinç oluşturmada yararlı bulunduğu tespit edilmiştir. Bu nedenle öğrenci konseylerinin ve öğrenci kulüplerinin yaygınlaştırılması, okullarda demokrasi kültürü, öğrencide ise politik okuryazarlık becerilerinin geliştirilmesinin önemli bir unsuru olarak görülmektedir. Dikkat çeken diğer öneriler de, vatandaşlık ve demokrasi eğitimi dersinin geri getirilmesi ve politik okuryazarlık becerisinin bir ders olarak verilmesidir. Her ne kadar sosyal bilgiler dersinin en önemli amacının vatandaşlık eğitimi olduğu ve politik konu ve kavramları içerisinde barındırdığı düşünülse de, öğretmenlerin programın politik okuryazarlık becerisi bakımından yetersiz ve ders saatinin az olması gibi nedenlerle bu önerileri getirdikleri görülmektedir. Ayrıca öğretmenler politika eğitimini vatandaşlık dersiyle daha etkin bir şekilde işleyebileceklerini düşünmektedirler. Bununla beraber, programın güncellenmesi, ders kitaplarındaki etkinliklerin artırılması, sosyal bilgiler dersinin branşlaştırılması ve ailelere seminerlerin verilmesi de diğer öneriler arasındadır. Öğretmenler, programın sınıf düzeyleri, farklı coğrafi bölgeler, okul ihtiyaçları, öğrencilerin sosyoekonomik ve sosyokültürel durumlarına göre tekrar hazırlanması gerektiğini düşünmektedirler. Ayrıca öğretmenlere göre ana ders materyali olarak kullanılan ders kitaplarının etkinlik boyutunun artırılması gerekmektedir. “Çocuğun okuldaki siyasal sosyalleşme süreci üzerinde etkili olan en etkili faktörlerden biri ders materyalidir” (Baltacı ve Uysal, 2012, s. 190). Ancak öğretmenlerin ders kitaplarında yeterli düzeyde etkinliklere yer verilmemesi, var olan etkinliklerin ise çoğunlukla soru-cevap şeklinde olması gibi sorunlara değindikleri görülmektedir. Çayır (2002), ders kitaplarının çoğunda öğrencilerin çoktan seçmeli sorular ve boşluk doldurma çalışmaları ile değerlendirildiğini, öğrencilerin 'uygun cevabı' ezberlemelerinin beklendiğini ve bu nedenlerle ders kitaplarının yetersiz olduğunu ifade etmektedir. Velilerin politika eğitimine yönelik önyargıları da, öğretmenlerin birtakım çözüm önerileri sunmalarına neden olmaktadır. Öğrencilerin sınıf içerisindeki konuları ailelerine eksik aktarmaları, bu nedenle velilerde oluşan “okulda siyaset yapılıyor” algısı öğretmenlerin politik okuryazarlık becerisini öğrencilere kazandırırken yaşadığı problemlerden biridir. Bu nedenle öğretmenler, ailelerin programda yer alan kazanımlar hakkında bilgi olmaları için seminerlerin düzenlenmesi, bununla beraber konuyla ilgili ortak çalışmaların yürütülmesi önerilerini de dile getirmişlerdir. Okulların ve ailelerin birlikte daha yakın

çalışabilecekleri bir ortamın oluşturulması önyargıların yok olması açısından etkili olabilir.

Yakın çevrenin sosyoekonomik durumları, öğrencilerin bilişsel ve politik yönelimlerini etkiler. Sosyoekonomik statü ne kadar düşükse, bir öğrencinin politikaya ve toplum yaşamının diğer yönlerine çok az aktif ve dâhil olması muhtemeldir (van Deth vd., 2011). Bu durum, araştırma bulgularında da kendisini göstermektedir. Araştırma kapsamında sosyoekonomik açıdan çeşitlilik alanı olması için 5 farklı ilçeden 12 okul ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Öğretmenlerin ifadelerine bakıldığında, ailelerin sosyoekonomik düzeyleri ve eğitim durumları, öğrencilerin akademik başarıları üzerinde etkili olduğunu göstermektedir. Araştırma bulgularında genel olarak üst sosyoekonomik düzeydeki bölgelerde yaşayan öğrencilerin politik okuryazarlık becerilerinin daha yüksek, alt sosyoekonomik bölgelerde yaşayan öğrencilerin politik okuryazarlık becerilerinin ise genel olarak daha düşük olduğu görülmektedir. Benzer şekilde van Deth vd, (2011), üst sosyoekonomik bölgelerden okullara devam eden öğrencilerin politik bilgi ve toplumsal sorunlara farkındalıkları daha yüksek olma eğilimindeyken, daha düşük sosyoekonomik bölgelerden gelen öğrencilerin nispeten daha az politik yönelimler gösterdiklerini tespit etmişlerdir. Örneğin Çankaya ilçesinde görev yapan öğretmenlerin, öğrencilerinin politik okuryazarlık becerilerinin yüksek olduğunu ifade ederek, bu durumu okulun bulunduğu semte, ailelerin sosyoekonomik durumlarının yüksek olmasına ve anne babaların eğitim durumlarının iyi olmasına bağladıkları görülmektedir. Bunun yanı sıra öğretmenler, alt sosyoekonomik ve sosyokültürel düzeydeki ilçelerde öğrenim gören öğrencilerin politik okuryazarlık durumlarının farklılaşabileceğini belirtmişlerdir. Araştırmaya Mamak, Keçiören, Altındağ ilçelerinden katılan öğretmenlerin, genellikle öğrencilerin politik okuryazarlık becerilerinin düşük olduğuna dair yorumlar yapmaları bu görüşü destekler niteliktedir. Benzer şekilde bazı araştırmalar, daha düşük sosyoekonomik düzeylerden gelenlerin toplumsal süreçlere katılımlarının daha düşük olduğunu göstermektedir (Darton, 2003; Kahne ve Middaugh, 2008; Akt. Hampden, Jeffes, Lord, Bramley, Davies ve Tsouroufli 2015). Yine McBride, Sherraden ve Pritzker (2006), yaptığı araştırmada alt sosyoekonomik düzeydeki ailelerin toplumsal katılım oranlarının düşük olduğu sonucuna ulaşmıştır. Politik davranışla ilgili çoğu çalışmada, yüksek eğitilmiş bireylerin, daha az eğitilmiş bireylere göre politik faaliyetlere daha fazla katıldıkları tespit edilmiştir (Persson, 2013). Bununla beraber Kahraman (2002), aile eğitim düzeyleri yüksek olan gençlerin politik süreçleri daha iyi kavradıkları bulgusuna ulaşmıştır. Tarhan'da (2019) çalışmasında anne-babanın meslekleri ve eğitim

düzeyleri ile öğrencilerin politik okuryazarlık başarıları arasında bir ilişki olduğunu tespit etmiştir. Örneğin, kamusal meselelerle ilgili tartışmaların sık olduğu, okuma ve medya araçlarının tüketiminin yaygın olduğu ailelerin çocukları, politika hakkında diğer ailelerin çocuklarına göre daha fazla bilgi sahibidirler (van Deth vd, 2011). Araştırmaya alt sosyoekonomik bölgelerden katılan öğretmenler, öğrencilerin ilgi düzeylerinin düşük olduğunu, gündemi takip etmediklerini ifade etmişlerdir. Bununla beraber öğretmenler öğrencilerin karşılaştıkları herhangi bir sorunda hangi kuruma başvurmaları gerektiği gibi bilgileri dahi bilemediklerini, bu durumla velilerde de karşılaştıklarını belirtmişlerdir. Ulaşılan bu sonuçlar, öğrencilerin politik okuryazarlık becerilerinin gelişimi üzerinde ailelerinin sosyoekonomik durumlarının ve eğitim düzeylerinin önemli bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir.

Politik okuryazarlık becerisine sahip birey, demokratik bir toplumun kilit unsurudur. Dolayısıyla demokratik bir toplum olmanın anahtarı, bu beceriye sahip bireylerin topluma kazandırılmasıyla mümkün olacaktır. Bu nedenle bu çalışmanın bulguları doğrultusunda birtakım öneriler getirilebilir. Bu araştırma nitel bir çalışma olup, Ankara’da görev yapan 22 sosyal bilgiler öğretmenin görüşlerini içermektedir. Bu nedenle daha genel sonuçlara ulaşmak için nicel çalışmalarla benzer araştırmalar yapılması ve politik okuryazarlık becerisini kazandırmada önemli bir role sahip olan öğretmenlerin görüşlerinin değerlendirilmesi, politik okuryazar bireylerin yetiştirilmesi açısından önemli olduğu düşünülmektedir. Bununla beraber politik okuryazarlık becerisinin geliştirilmesi sürecinde etkileri olan aile, okul, medya, sosyoekonomik ve sosyokültürel durumlarla ilgili araştırmaların yapılması da alan yazındaki eksikliği giderebilir. Öğretmenler, politik okuryazarlık konularının öğretimi sırasında öğrenciler ve veliler tarafından yanlış anlaşılma tedirginliği yaşadıklarını belirtmişlerdir. Bu tedirginliği ortadan kaldırmaya ve velilerdeki olumsuz tutumu değiştirmeye yönelik okul-aile işbirliğiyle seminerler veya farklı çalışmalar yapılabilir. Son olarak, öğretmenler öğretim programının politik okuryazarlık becerisi bakımından yetersiz olduğunu ve ders saatlerinin az olmasından dolayı öğrencilere politik okuryazarlık becerisinin kazandırılmasına yeterince vakit ayıramadıklarını ifade etmişlerdir. Bu nedenlerle daha etkili bir eğitim için, politik okuryazarlık eğitime yönelik özel bir programın tasarlanması ve uygulamaya konulması önerilmektedir.

KAYNAKLAR

- Achinstein, B. (2006). New teacher and mentor political literacy: reading, navigating and transforming induction contexts. *Teachers and Teaching: theory and practice*. 12(2), 123-138. doi: 10.1080/13450600500467290
- Advisory Group on Citizenship. (1998). *Education for Citizenship and the teaching of democracy in schools*. Londra: Printed in Great Britain.
- Addi-Racah, A. ve Ainhoren, R. (2008). School Governance and Teachers' Attitudes to Parents' Involvement in Schools. *Teaching and Teacher Education*. 30, 1-9. doi: 10.1016/j.tate.2009.01.006
- Aköz, S. (2018). Politika Kavramının Siyaset Kavramı Yerine Kullanılması ve Bilimsellik Tartışmaları Bağlamında Devlet Olgusuyla İlişkisi. *Van YYÜ İİBF Dergisi*, 3, 160- 180.
- Allen, N. ve Birch, S. (2015). Process Preferences and British Public Opinion: Citizens' Judgements about Government in an Era of Anti-politics. *Political Studies*. (63), 390-411. doi: 10.1111/1467-9248.12110
- Altay, N. (2020). 2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programının Öğretmen Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi: İzmir Örneği. *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*.18 (3), 336-352.
- Andrew, H. (2006). *Siyaset*. (çev.edt. Buğra Kalkan). Ankara: Liberte Yayınları.
- Arslan, R. (2016). *Siyaset Bilimine Giriş*. Dora Yayıncılık, Bursa.
- Aslan, H. M. (2019). *Ortaokul 7. Sınıf Öğrencilerinin Politik Okuryazarlık Becerilerinin İncelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kafkas Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kars.
- Aslan, S. ve Gürlen, E. (2018). Ortaokul Öğretmenlerinin Program Okuryazarlık Düzeyleri. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*. 20(1), 171-186.
- Aşıcı, M. (2009). Kişisel ve Sosyal Bir Değer Olarak Okuryazarlık. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 7(17), 9-26.
- Ateş, D. (2015). *Demokratik Siyaset Siyaset Biliminin Çağdaş Temelleri*. Dora Yayıncılık, Bursa.
- Baltacı, C. ve Uysal, M. T. (2012). Türkiye'de bir siyasal sosyalleşme aracı olarak ders materyali: İlköğretim sosyal bilgiler dersi üzerine bir inceleme. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 17, 177-194.
- Bessell, S. (2014). *Communities matter: Children's views on community in Australia*. Canberra: Australian National University

- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö.E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2020). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi.
- Blais, A. ve Vincent, S. L. (2011). Personality traits, political attitudes and the propensity to vote. *European Journal of Political Research*, 50, 395–417. doi: 10.1111/j.1475-6765.2010.01935.x
- Boncuk, A. (2021). Öğretmenlerin Program Okuryazarlıkları İle Öğretim Programına Bağlılıkları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Anadolu Türk Eğitim Dergisi*, 3(1), 88-108.
- Børhaug, K. (2008). Educating voters: political education in Norwegian upper-secondary schools. *Journal of Curriculum Studies*. 40(5), 579-600. doi: 10.1080/00220270701774765
- Byford, J., Lennon, S. & Russell, W.B. (2009). Teaching controversial issues in the social studies: A research study of high school teachers, *The Clearing House: A Journal of Educational Strategies*. 82(4), 165-170. <https://doi.org/10.3200/tchs.82.4.165-170>
- Campbell, D. (2008). Voice in the Classroom: How an Open Classroom Climate Fosters Political Engagement Among Adolescents. *Polit Behav.* (30), 437–454. doi: 10.1007/s11109-008-9063-z
- Cassel, A. A. ve Lo, C. C. (1997). Theories of Political Literacy. *Political Behavior*. Vol. 19(4). doi: 0190-9320/97/1200-0317\$12.50
- Çenker, C. (2018). 1990’lardan Günümüze Türkiye’de Sosyal Sermaye ve Sivil Toplum: Bölgeler Arası bir Karşılaştırma. *Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi 2018 Özel Sayısı*, 44-77.
- CFE. (2013). *Curriculum for Excellence: Political Literacy*.
- Center for Information and Research on Civic Learning and Engagement, 2022. <https://circle.tufts.edu/latest-research/half-youth-voted-2020-11-point-increase-2016>. adresinden erişilmiştir.
- Convention on the Rights of the Child, 1990. <https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/ProfessionalInterest/crc.pdf> adresinden erişilmiştir.
- Crick, B. (2000). *Essays on citizenship*. London: Cromwell Press Ltd.
- Çayır, K. (2002). Human rights education scenarios. *Educational Sciences: Theory & Practice*. 2(2), 398-400. https://www.academia.edu/1356222/Human_Rights_Education_Scenarios adresinden erişilmiştir.
- Çınar, M. (2019). *Coğrafya Lisans Öğrencilerinin Politik Okuryazarlık Düzeylerinin Belirlenmesi*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

- Coughlin, P. K. (2010). Making field trips count: collaborating for meaningful experiences. *The Social Studies*. 101, 200-210. <https://doi.org/10.1080/00377990903498431>
- Dağ, N. (2012). Vatandaşlığın Niteliksel Dönüşümü ve Vatandaşlık Eğitimi Üzerine Bir Betimleme Çalışması. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 13(1), 105-118.
- Dağ, N. ve Koçer, M. (2019). Türkiye’de Politik Okuryazarlık. *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*. 13(19). 2150—2175.
- Davies, I., Hogarth, S. (2004). Political Literacy: Issues for Teachers and Learners. In: Demaine, J. (eds) *Citizenship and Political Education Today*. Palgrave Macmillan, London. https://doi.org/10.1057/9780230522879_11
- Davies, I. Mızuyamam, M. Ikeno, N. Parmenter, L. Mori, C. (2015). Political literacy in japan and england. *Citizenship, Social and Economics Education*. 12 (3), 163-173.
- Demir, A. G. (2019). *Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Siyaset Okuryazarlık Durumları (İnönü Üniversitesi Örneği)*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İnönü Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Malatya.
- Demirel, Ö. (2020). *Eğitimde Program Geliştirme*. Ankara:Pegem Yayıncılık.
- Denver, D. ve Hands, G. (1990). Does Studying Politics Make a Difference? The Political Knowledge, Attitudes and Perceptions of School Students. *British Journal of Political Science*. 20(2), 263-279. doi: 10.1017/S0007123400005809.
- Deveci, H. (2008). Sosyal Bilgiler Dersinde Güncel Olayların Kullanımının Öğrenci Başarısına ve Hatırda Tutma Düzeyine Etkisi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*. 7(26), 170-185.
- Doğanay, A. Çuhadar, A., Sarı, M. (2007). Öğretmen adaylarının siyasal katılımçılık düzeylerine çeşitli etmenlerin etkisinin demokratik vatandaşlık eğitimi bağlamında incelenmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*. 50, 213-246.
- Dudley, R. Ve Gitelson, A. (2010). Political Literacy, Civic Education, and Civic Engagement: A Return to Political Socialization? *Applied Developmental Science*. 6(4), 175-182. doi: 10.1207/S1532480XADS0604_3
- Dursun, D. (2016). *Siyaset Bilimi*. İstanbul: Beta.
- Erdoğan, E. (2014, Mayıs). Türkiye’de Gençlerin Siyasal Katılımı. *Yeni Zamanlarda Genç Yurttaşların Katılımı Konferansı Bildiriler Kitabı*, Bilgi Üniversitesi, İstanbul.
- Ersoy, A. F. (2012). Annelerin vatandaşlık algısı, çocuklarında vatandaşlık bilinci geliştirme uygulamaları ve karşılaştıkları sorunlar. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 12 (3), 2111-2124.

- Eurydice. (2012). Citizenship Education in Europe. *Education, Audiovisual and Culture Executive Agency*.
https://ec.europa.eu/citizenship/pdf/citizenship_education_in_europe_en.pdf
adresinden erişilmiştir.
- Eurydice. (2005). *Citizenship Education at School in Europe*. Brussels: Eurydice.
- Faiz, M. (2016). *Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının siyaset okuryazarlık durumları*. Yayımlanmamış doktora tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Frazer, E. (1999). Introduction: the idea of political education. *Oxford Review of Education*. 25(1/2), 5-22.
- Hampden, G., Jeffers, J., Lord, P., Bramley, G., Tsouroufli, M. Teachers' views on students' experiences of community involvement and citizenship education. *Education, Citizenship and Social Justice*. 10(1) 67-78. doi: 10.1177/1746197914568854
- Harman, G. ve Çelikler, D. (2012). Eğitimde Hazır bulunuşluğun Önemi Üzerine Bir Derleme. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*. 1(3), 147-156.
- Henn, M., Weinstein, M., ve Wring, D. (2002). A generation apart? Youth and political participation in Britain. *British Journal of Politics and International Relations*, 4(2), 167-192. doi.org/10.1111/1467-856X.t01-1-00001
- Galston, A. W. (2004). Civic Education and Political Participation. *Political Science & Politics*, 37(2), 263-266. doi: <https://doi.org/10.1017/S1049096504004202>
- Gilbert, R. (2006). Political literacy and education for citizenship. *The Social Educator*. 24(2), 35-37.
- Green, L. (2004). Nurturing democratic virtues: educators' perspectives. *South African Journal of Education*, 24(2), 108-113. <https://www.ajol.info/index.php/saje/article/view/24974> adresinden erişilmiştir.
- Goll, T. (2022). Political Literacy von Kindern. *Probleme und Perspektiven des Sachunterrichts*. 131-138. doi: [org/10.35468/5935](https://doi.org/10.35468/5935)
- Görmez, E. (2018). Güncellenen Sosyal Bilgiler Programının Politik Okuryazarlık Becerisi Bakımından Yeterliliği. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 6(18), 109-114.
- Görmez, E. (2014). Ortaokul Öğrencilerinin Medya Okuryazarlığı Düzeyleri. *Uluslararası Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*. 3, 137-157.
- Göney, H. (2021). *Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Ortaokul Sosyal Bilgiler Derslerinde Demokrasi Eğitimi Hakkındaki Görüşleri ve Değerlendirilmesi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Nevşehir.

- Gömleksiz, M., Kan, A. ve Cüro, E. (2010). İlköğretimde Demokrasi Eğitimine Bir Örnek: Okul Öğrenci Meclisleri (Elazığ İli Örneği). *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. 29(2), 123-146.
- Gümüş A (2006). Politik Eğitim. *Toplumsal Bir Sorun Olarak Şiddet Sempozyumu*, Ankara: Eğitim-Sen Yayınları.
- Güneş, Firdevs. (2014). *Eğitim Bilimine Giriş*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Güneş, F. (1994). Okur-Yazarlık Kavramı ve Düzeyleri. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*. 27(2), 499-507.
- Harwood, D. (2007). We need political not Political education for 5–13 year olds. *International Journal of Primary, Elementary and Early Years Education*. 13(1), 12-17. doi: 10.1080/03004278585200051
- Heater, D. (2002). Political Education. *Parliamentary Affairs*. 25(1), 91-92, doi:<https://doi.org/10.1093/oxfordjournals.pa.a051586>
- Holden, C. (2000). Ready for citizenship? A case study of approaches to social and moral education in two contrasting primary schools in the UK. *International Journal of Theory and Research in Education*, 11(1), 117-130.
- Holden, C. (2004). ‘Heaven Help the Yeachers!’ Parents’ perspectives on the introduction of education for citizenship. *Educational Review*, 56, 247-258. doi:10.1080/0013191042000201163
- İnan, S. (2016). Çocuk ve siyaset: Sosyal bilgiler dersinde (okullarda) siyaset eğitimi-Bir teorik çerçeve denemesi. *Uluslararası Sosyal Bilimler Sempozyumu V. Bildiri Kitabı*, 38-46.
- İnan, S. ve Tarhan, Ö. (2018). Siyasetin öğretimi ve siyaset okuryazarlığı. Arife Figen Ersoy ve Hızır Karaduman (Ed.) *Sosyal bilgilerde güncel okumalar 1* (ss: 31-52). Ankara: Anı Yayıncılık.
- İnan S. (2019). Siyaset-Okuryazarlık. . <http://siyasetokuryazarlik.com.tr/> adresinden erişilmiştir.
- Jones, B. (2013). The Problem of Bias in Political Education. *Teaching Political Science*, 7(4), 407-424. doi: 10.1080/00922013.1980.11000208
- Kahraman, A. B. (2002). *Siyasal yaşama etki eden sosyolojik faktörler (Isparta Uygulaması)*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta
- Kahramanoğlu, R. (2019). Öğretmenlerin öğretim programı okuryazarlığına yönelik yeterlik düzeyleri üzerine bir inceleme. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 12(65), 827-840.
- Kapani, M. (2017). *Politika Bilimine Giriş*. Ankara: Bilgi Yayınevi.

- Kara, H. ve Tangülü, H. (2017). Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Hukuk ve Politik Okuryazarlığı Üzerine bir Durum İncelemesi. *Araştırma ve Deneyim Dergisi*. 2(1), 381-350.
- Karadağ, A. ve Aslan, S. (2013). Entelektüel Özerklik ve Sivil Toplum. *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*. 14(1), 185-198.
- Karatekin, K. (2013). Çevre Okuryazarlığı. E. Gençtürk ve K. Karatekin (Ed.). *Sosyal Bilgiler İçin Çoklu Okuryazarlıklar* (ss. 45-73). Ankara: Pegem Akademi.
- Keskin, A. (2020). *Öğretmenlerin öğretim programı okuryazarlık düzeylerine yönelik algılarının belirlenmesi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Keskin, A. & Korkmaz, H. (2017). Öğretmenlerin “program okuryazarlığı” kavramına yükledikleri anlam. 5. *Uluslararası Eğitim Programları ve Öğretim Kongresi, Muğla, Türkiye*, 1-660. doi:http://dx.doi.org/ 10.14527/9786052410998
- Kerr, D. (2005). Promoting Active Citizenship In Schools And Communities In England: Emerging Lessons From Policy, Bart Maes (Ed.) *Different Faces of Citizenship* (s. 93-125)
- Kitanova, M. (2019). Youth political participation in the EU: evidence from a cross-national analysis. *Journal of Youth Studies*. 23(7), 819-836. doi: 10.1080/13676261.2019.1636951
- Kılıçoğlu, G. (2014). Sosyal bilgiler tanımı, dünyada ve ülkemizde gelişimi ve önemi. Safran, M (Ed.), *Sosyal bilgiler öğretimi*, (s.1-16). Ankara: Pegem Akademi.
- Koçoğlu, E. (2019). Medya Okuryazarlığı ve Eğitimiyle İlgili Temel Kavramlar. Koçoğlu, E. ve Akman, Ö. (Ed). *Medya Okuryazarlığı ve Eğitimi* (ss. 1-9). Pegem Akademi, Ankara.
- Kuş, Z. (2013). Sosyal bilgiler için çoklu okuryazarlıklar. E. Gençtürk, K. Karatekin (Ed.), *Politik Okuryazarlık ve Aktif Vatandaşlık* (1. Baskı, ss. 208-229). Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Kuş, Z. ve Tarhan, Ö. (2016). Political education in social studies classrooms: a perspective from Turkey. *Eğitimde Kuram ve Uygulama*.12(3), 464-483.
- Kuş, Z. (2019). Politik Okuryazarlık. Aksoy, B., Akbaba, B., ve Kılcan, B. (Ed). *Sosyal Bilgilerde Beceri Eğitimi* (ss.445-466). Pegem Akademi: Ankara.
- Küme, N. (2017). *Gençlik Çalışmalarına Katılım Gençlerin Siyasal Katılımlarını Etkiler Mi?* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Bilgi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Lailiyah, N. Yuliyanto ve M, Pradhana, G. A. (2018). Youthizen, political literacy, and social media. *E3S Web of Conferences* 73. 1-4. doi: 10.1051/e3sconf/20187314005

- Lewis, D. (2009) Non-governmental organisations. Commissioned chapter for *Encyclopaedia of Civil Society* (edited) H.K. Anheier and Stefan Toepler. New York: Springer.
- Ljunggren, C.ve Unemar Öst, I. (2010). Controversial Issue Education and Political Literacy – the Case of Sweden. *Citizenship education: Democracy, Culture, Socialization, Media*. 21(29), 1-14. https://www.academia.edu/1761130/Controversial_Issue_Education_and_Political_Literacy_the_Case_of_Sweden adresinden erişilmiştir.
- Martin, A. (2012). Political Participation among the Young in Australia: Testing Dalton's Good Citizen Thesis. *Australian Journal of Political Science*, 47(2), 211-226. doi: 10.1080/10361146.2012.677003
- McBride, A. M., Sherraden, M. S., & Pritzker, S. (2006). Civic engagement among low-income and low-wealth families: In their words. *Family Relations*, 55, 152-162. <https://core.ac.uk/download/pdf/233215304.pdf> adresinden erişilmiştir.
- MEB, (2017). Öğretmenlik Mesleği Genel Yeterlikleri. https://oygm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_12/11115355_YYRETMENLYK_MESLEYY_GENEL_YETERLYKLERY.pdf adresinden erişilmiştir.
- MEB, (2018). Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı (İlkokul ve Ortaokul 4., 5., 6. ve 7. Sınıflar İçin). <http://mufredat.meb.gov.tr/Dosyalar/201812103847686-SOSYAL%20B%C4%B0LG%C4%B0LER%20%C3%96%C4%9ERET%C4%B0M%20PROGRAMI%20.pdf> adresinden erişilmiştir.
- Merriam, S. B. (2018). Nitel Araştırma: Desen ve Uygulama İçin Bir Rehber. S. Turan (Çev.), Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Montaya, S. (2018). http://gaml.uis.unesco.org/wp-content/uploads/sites/2/2018/12/4.6.1_07_4.6-defining-literacy.pdf adresinden erişilmiştir.
- Mycock, A. ve Tonge, J. (2021). The Party Politics of Youth Citizenship and Democratic Engagement. *Parliamentary Affairs*. 65, 138–161, doi:10.1093/pa/gsr053
- NCSS (1994). *Expectations of excellence: curriculum standards for the social studies*. National Council for the Social Studies. Washington.
- Oriol, A. (2014). Gençlerin Gözünden Gençlerin Katılımı. *Yeni Zamanlarda Genç Yurttaşların Katılımı Konferansı Bildiriler Kitabı*, Bilgi Üniversitesi, İstanbul.
- Oxfam, G.B. (2006). Teaching controversial issues. Global Citizenship Guides. <http://escalate.ac.uk/downloads/4841.pdf> adresinden erişilmiştir.
- Ovais, R. (2007). Facilitating Teachers Understanding and Teaching of Critical Thinking as a Way to Develop Students Political Literacy. *Fatimiyah Education Network*. https://www.academia.edu/5053747/Facilitating_teachers_understanding_and_teaching_of_critical_thinking_as_a_way_to_develop_students_political_literacy adresinden erişilmiştir.

- Özdemir, S. M. (2012). Eğitim programı kavramına ilişkin öğretmen adaylarının metaforik algıları. *Kuramsal Eğitimbilim Dergisi*. 5(3), 369-393.
- Persson, M. (2013). Education and Political Participation. *Cambridge University Press*, 45 (3), 689-703. doi:10.1017/S0007123413000409
- Political Literacy Within ITT Citizenship Education, (2002). Workshop on political literacy, University of Birmingham. <https://www.researchgate.net/publication/242326572> adresinden erişilmiştir.
- Public Policy. (2020). *The role of youth work in advancing the political literacy of young people in Scotland*. School of Social and Political Science, The University of Edinburgh, Scotland.
- Rack, J. ve Hunter, P. (2016). Advancing Young Citizens' Political Literacy through Social-Sciences Curricula. *Teaching and Learning*. 3, 23-28.
- Rennick, S. (1993). Political education and democratic citizenship. Master Of Arts Department Of Political Science. Carleton University. Ottawa, Ontario.
- Sloam, J. (2016). Diversity and voice: The political participation of young people in the European Union. *The British Journal of Politics and International Relations*, 18(3), 521– 537. doi: 10.1177/1369148116647176
- Sömen, T. (2020). . Sosyal bilgiler öğretiminde güncel olaylar. *Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 41, 431- 447.
- Tarhan, Ö. (2015). Sosyal bilgiler öğretmeni adaylarının politik okuryazarlığa ilişkin görüşleri. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 3(9), 873-890.
- Tarhan, Ö. (2019). *Ortaokul Öğrencilerinin Siyaset Okuryazarlık Düzeyleri ve Temel Siyaset Bilimine İlişkin Görüşleri*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Pamukkale Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Denizli.
- Taşkın, Y. (2014). *Siyaset*. İstanbul, İletişim.
- The New York Times. (2020). <https://www.nytimes.com/2020/10/08/upshot/youth-voting-2020-election.html> sayfasından erişilmiştir.
- Torney-Purta, j. ve Richardson, W. (2004). Anticipated Political Engagement among Adolescents in Australia, England, Norway and the United States. *Citizenship and Political Education Today*. doi: 10.1057/9780230522879_3
- TUİK. (2020). https://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1061 adresinden erişilmiştir.
- Türk Dil Kurumu. (2020). *Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- United Nations Youth. (2013). *Youth, Political Participation And Decision-Making*. <https://www.un.org/esa/socdev/documents/youth/fact-sheets/youth-political-participation.pdf> adresinden erişilmiştir.

- Head, G., Hill, M., Lockyer, A., Macdonald, C. (2015). *Schools, Political Literacy and The 2014 Scottish Referendum*. (Research Report). University of Glasgow. Scotland.
- Vesna. (2015). <http://www.radiomof.mk/katastrofalna-politichka-nepismenost-na-hrvatskite-maturanti/#prettyPhoto> adresinden erişilmiştir.
- Vincent, S. & Desautels, J. (2008). Teaching And Learning Democracy In Education: Interweaving Democratic Citizenship Into / Through The Curriculum. Doing Democracy: Striving For Political Literacy And Social Justice. (Edited By Darren E. Lund, Paul R. Carr) NewYork: Peter Lang Publishing.
- Van Deth, J. W., Abendschön, S., & Vollmar, M. (2011). Children and politics: An empirical reassessment of early political socialization. *Political Psychology*, 32(1), 147-174. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9221.2010.00798.x>
- Yamaç, A. (2018). Yeni Okuryazarlığa Genel Bir Bakış: Karar Alıcılar, Araştırmacılar ve Öğretmenler İçin Bazı Öneriler. *Kuramsal Eğitimbilim Dergisi*. 11(3), 383-410.
- Yaşamaya Dair Vakıf. (2015). *Verilerle Sivil Toplum Kuruluşları. Türkiye’de Sivil Toplumun Gelişimi ve Sivil Toplum Kamu İşbirliğinin Güçlendirilmesi Projesi*. Ankara: Odak Ofset Matbaacılık.
- Yazıcı, H. ve Samancı, A. (2003). İlköğretim Öğrencilerinin Sosyal Bilgiler Ders Konuları ile İlgili Bazı Kavramları Anlama Düzeyleri. http://dhgm.meb.gov.tr/yayimlar/dergiler/milli_egitim_dergisi/158/yazici.htm adresinden erişilmiştir.
- Yentürk, N. (2014). Şebeke Projesi Deneyimi ve Gençlerin Katılımına Yönelik Politika Önerileri. *Yeni Zamanlarda Genç Yurttaşların Katılımı Konferansı* (s. 9-14). İstanbul: Bilgi Üniversitesi, STK Eğitim ve Araştırma Birimi.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2021). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yılmaz, K. (2009). Demokrasi Eğitimi ve Okul meclisleri Projesinin Uygulanmasına İlişkin Öğretmen ve Öğrenci Görüşleri. *M.Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*. 29, 187-207.
- Yılmaz, G. (2021). *Öğretmenlerin Program Okuryazarlık Düzeyleri, Program Yönelimleri ve Programa Bağlılık Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep Üniversitesi, Gaziantep.
- YSK. (2022). <http://www.ysk.gov.tr/tr/istatistik/5644> sayfasından erişilmiştir.
- Wagner, D. (2018). *Literacy*. The Sage Encyclopedia of Lifespan Human Development. New York, Sage Publishing.

EKLER

EK 1. ÖĞRETMEN GÖRÜŞME FORMU

Bu görüşme formu ile “Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Politik Okuryazarlık Becerisinin Geliştirilmesine ilişkin Görüşleri” adlı araştırmaya veri toplamak amaçlanmaktadır. Siz değerli öğretmenlerden alınan görüşler, bu araştırmanın verilerini oluşturmaktadır. Kimlikleriniz araştırmada gizli tutulacak ve cevaplarınız bir kod (*Öğretmen 1*) ile araştırmaya dâhil edilecektir. Verdiğiniz cevaplar araştırma dışında kullanılmayacaktır.

Soru ve görüşlerinizi aşağıdaki e-mail adresinden bana ulaştırabilirsiniz. Katkılarınızdan dolayı teşekkür ederim.

Sibel ÖZDEMİR
Ankara Üniversitesi
Sosyal Bilgiler Eğitimi Yüksek Lisans Öğrencisi

Kişisel Bilgi Formu

1.Cinsiyetiniz:

Kadın () Erkek ()

2. Mesleki Deneyim Yılıınız:

1-5 yıl () 6-10 yıl () 11-20 yıl () 20 yıl ve üzeri ()

3. Görev Yapmakta Olduğunuz Sınıf

5. sınıf () 6. Sınıf () 7. Sınıf ()

Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programındaki Politik Okuryazarlık Becerilerinin Öğretimine İlişkin Görüşleri

1) Politik Okuryazarlık kavramı size ne ifade etmektedir?

.....

.....

.....

.....

.....

2) Politik okuryazar bir bireyi nasıl tanımlarsınız?

.....

.....

.....

.....

3) Öğrencilerde, sosyal bilgiler öğretim programında yer alan hangi kazanımlarla politik okuryazarlık becerisini geliştirmeye çalışmaktasınız?

.....

.....

.....

.....

4) Bu kazanımlarda politik okuryazarlık becerisini geliştirirken neler yapmaktasınız?

.....

.....

.....

.....

5) Öğrencilerin politik okuryazarlık becerilerini nasıl değerlendirirsiniz?

.....

.....

.....

.....

EK 2. Etik Kurul Onayı

ANKARA ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ALT ETİK KURULU KARAR ÖRNEĞİ

Karar Tarihi : 10/01/2022

Toplantı Sayısı : 2

Karar Sayısı : 27

27-Üniversitemiz Eğitim Bilimleri Enstitüsü Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı yüksek lisans öğrencilerinden **Sibel Özdemir**'in "Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Politik Okuryazarlık Becerisinin Geliştirilmesine İlişkin Görüşleri" başlıklı tezi ile ilgili "İnsan Üzerinde Yapılan Klinik Dışı Araştırmalar Başvuru Formu" Etik Kurulumuzca incelendi.

Üniversitemiz Eğitim Bilimleri Enstitüsü Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı yüksek lisans öğrencilerinden **Sibel Özdemir**'in "Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Politik Okuryazarlık Becerisinin Geliştirilmesine İlişkin Görüşleri" başlıklı tezinin araştırma protokolüne uyulması ve etik onay tarihinden itibaren geçerli olması koşuluyla uygulanmasının etik açıdan uygun olduğuna oybirliği ile karar verildi.

EK 3. Millî Eğitim Bakanlığı Araştırma İzni

T.C.
ANKARA VALİLİĞİ
Milli Eğitim Müdürlüğü

Sayı : E-14588481-605.99-43246432
Konu : Araştırma İzni

11.02.2022

ANKARA ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜNE
(Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü)

İlgi: a) MEB Yenilik ve Eğitim Teknolojileri Genel Müdürlüğünün 2020/2 sayılı Genelgesi.
b) 27.01.2022 tarihli ve 393280 sayılı yazınız.

Enstitünüz Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Ana Bilim Dalı Sosyal Bilgiler Eğitimi yüksek lisans programı öğrencisi Sibel ÖZDEMİR'in "**Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Politik Okuryazarlık Becerisinin Geliştirilmesine İlişkin Görüşleri**" konulu çalışmaları kapsamında İlimize bağlı ortaokullarda uygulama yapma talebi ilgi (a) Genelge çerçevesinde incelenmiştir.

Yapılan inceleme sonucunda, söz konusu araştırmanın Müdürlüğümüzde muhafaza edilen ölçme araçlarının; Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, Milli Eğitim Temel Kanunu ile Türk Milli Eğitiminin genel amaçlarına uygun olarak, ilgili yasal düzenlemelerde belirtilen ilke, esas ve amaçlara aykırılık teşkil etmeyecek, eğitim-öğretim faaliyetlerini aksatmayacak şekilde okul ve kurum yöneticilerinin sorumluluğunda, gönüllülük esasına göre uygulanması Müdürlüğümüzce uygun görülmüştür.

Bilgilerinizi ve gereğini rica ederim.

Harun FATSA
Vali a.
Milli Eğitim Müdürü

Ek: Uygulama Araçları

Dağıtım:
Gereği:
Ankara Üniversitesi

Bilgi:
B Planı

Bu belge güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

Adres : Emniyet Mah. Alparslan Türkeş Cad. 4/A Yenimahalle/ANKARA

Belge Doğrulama Adresi : <https://www.turkiye.gov.tr/meb-ebys>

Telefon No : 0 (312) 306 89 07
E-Posta: iletistik06@meb.gov.tr
Kep Adresi : meb@hs01.kep.tr

Bilgi için: D. KARAGÜZEL
Unvan : Memur
İnternet Adresi: www.meb.gov.tr Faks: _____

Bu evrak güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır. <https://evraksorgu.meb.gov.tr> adresinden **ea87-ee8f-3ce3-a591-de25** kodu ile teyit edilebilir.

BENZERLİK BİLDİRİMİ

“Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Politik Okuryazarlık Becerisinin Geliştirilmesine İlişkin Görüşleri” başlıklı tezimin ana bölümü (ön bölüm, kaynaklar ve ekler hariç) Turnitin İntihal Tespit Programı aracılığıyla incelenmiş ve ilgili rapor danışmanım tarafından da kontrol edilmiştir. Kontrol sırasında (1) “Yedi sözcükten daha az olan benzeşmeler” (2) “Kaynaklar” (3) “Doğrudan alıntılar” ve (4) “Lisansüstü tezim ile ilgili yapmış olduğum kendi yayınlarım ve yararlandığım mevzuat metinleri gibi kaynaklar” dışarıda tutulmuştur. Benzerlik kontrolüne ilişkin rapordan elde edilen sonuçlar aşağıda sunulmuştur.

Rapor Tarihi	: 18.10.2022
Gönderim Numarası	: 1928604661
Sayfa Sayısı	: 115
Sözcük Sayısı	: 33458
Karakter Sayısı	: 247169
Benzerlik Oranı	: %9
Savunma Tarihi	: 02.09.2022

Yukarıda belirtilen sonuçları gösteren Turnitin İntihal Tespit Programı’na ilişkin orijinal raporu, sonuçlarda herhangi bir değişiklik yapmaksızın bu beyanım ekinde Enstitüye teslim ettiğimi, tezimin %10’dan fazla benzerlik oranı içerdiğinin, tek bir kaynakla eşleşme oranının ise %2’den fazla olduğunun belirlenmesi durumunda, bundan doğabilecek tüm yasal sorumluluğu kabul ettiğimi bildirir, saygılarımı sunarım.

Öğrencinin Adı Soyadı: Sibel ÖZDEMİR

Tarih: 18.10.2022

İmza:

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı ve Soyadı : Sibel ÖZDEMİR

E-Posta Adresi :

Akademik Bilgiler

Öğrenim Durumu:

Derece	Bölüm/Program	Üniversite	Yıl
Lisans	Sosyal Bilgiler Öğretmenliği	Gazi Üniversitesi	2019
Yüksek Lisans	Sosyal Bilgiler Öğretmenliği	Ankara Üniversitesi	